

Legitimaatiodiskursseja ja -strategioita yliopiston yhteiskuntasuhteesta

Tuomas Kaihua
Pro gradu- tutkielma
Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden yksikkö
Elinikäisen oppimisen ja
kasvatuksen koulutus
Kevät 2013

Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden yksikkö
Elinikäisen oppimisen ja kasvatuksen koulutus
KAIHUA, TUOMAS: Legitimaatiodiskursseja ja -strategioita yliopiston yhteiskuntasuhteesta
Pro gradu tutkielma, 85 sivua+ 3 liitettä
Kasvatustiede
Kevät 2013

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimukseni tavoitteena on tutkia yliopiston yhteiskuntasuhteiden legitimeettä, ts. millä tavoilla yliopistoinstituution yhteiskunnallista vuorovaikutusta ylläpidetään ja perustellaan valitussa aineistossa. Tavoitteena on havainnoida yliopiston ja yhteiskunnan vuorovaikutusta ideaalimallien, hallinnollisen ja historiallisen näkökulman kautta. Tutkimuksen tavoitteena on myös yhdistää legitimaation institutionaalista ja strategista lähestymistapaa.

Tutkimusaineisto ja menetelmät

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus. Tarkastelen yliopiston legitimaatiota ja sen kielellisiä käytänteitä diskurssianalyysin ja legitimaatiostrategia-analyysin avulla. Teoreettis-metodologinen viitekehys rakentuu Berger & Luckmannin (1994), Jokisen ym. (1993), Van Leeuwenin (2007:2008) sekä Tirrosen (2005:2010) viitekehykseen legitimaatiosta, diskursseista, legitimaatiostrategioista sekä yliopiston ideaalimalleista. Tutkimuksen pääaineisto koostuu Tampereen yliopiston hallituksen kolmen ulkopuolisen jäsenen haastattelusta. Haastattelut muodostavat näytteenomaisen aineiston siitä, millaisia legitimaatiodiskursseja ja -strategioita ulkopuoliset jäsenet tuottavat yliopiston yhteiskuntasuhteesta.

Tulokset

Ulkopuoliset jäsenet konstruoivat yliopiston yhteiskuntasuhdetta Tirrosen (2010) esittämän modernin tiedeyliopiston yliopistomallin mukaisesti. Ulkopuoliset jäsenet konstruoivat aktiivista yhteiskuntasuhdetta viidessä diskurssissa: johtamisen ammattilainen, verkostoituja, kriitikko, moderni sivistäjä ja osana koulutusmarkkinoita. Näytteestä tunnistettujen diskurssien perusteella ulkopuoliset jäsenet profiloituvat institutionaalisina uudistajina ja muutosagentteina. Uudistuksien tarpeet liittyvät erityisesti yliopiston ja elinkeinoelämän vuorovaikutussuhteisiin. Van Leeuwenin (2007:2008) tunnistamista legitimaatiostrategioista aktiivista yhteiskuntasuhdetta oikeutettiin järjeistämisen, arvovaltaistamisen ja moraalistamisen strategioilla.

Avainsanat: Yliopisto, legitimaatio, instituutio, hallitus, johtaminen, yhteiskuntasuhde, diskurssianalyysi, diskurssi, yliopiston ideaalimallit, intressitahot, yhteiskunnallinen vuorovaikutus

Sisältö

1 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT6

- 1.1 Yliopiston juuret sivistyksessä ja oppineisuudessa6
- 1.2 Yliopiston muuttuva yhteiskuntasuhde yliopistolaissa8
- 1.3 Miksi tutkin yliopiston hallituksen ulkopuolisten jäsenten legitimaatiodiskursseja?... 10

2 YHTEISKUNNALLINEN JA DISKURSSIANALYTTINEN VIITEKEHYS13

- 2.1 Yliopiston yhteiskuntasuhteen tutkimuksen lähtökohtia 13
- 2.2 Institutioituneen yliopiston legitimaatio 15
- 2.3 Erilaisten intressien yhteensovittaminen institutionaalisen yhteistyön keskiössä 18
- 2.4 Legitimaatiostrategiat ja instituutioituneen subjektin rooli 19
- 2.5 Tutkimusongelma ja metodologiset ratkaisut22
 - 2.5.1 Luvun 3 liitos tutkimuskysymykseen23
 - 2.5.2 Luvun 4 liitos tutkimuskysymykseen.24
- 2.6 Aineiston kuvaus ja analyysi.....28

3 YLIOPISTON YHTEISKUNTASUHTEEN TEOREETTISTA, HALLINNOLLISTA JA HISTORIAALLISTA ASEMOINTIA.....32

- 3.1 Teoreettinen ja mallintava näkökulma32
 - 3.1.1 Sivistysyliopiston ihanne ja perinteinen tiedontuotanto32
 - 3.1.2 Kaksi tulkintaa yliopiston modernista olemuksesta35
- 3.2 Hallinnollinen näkökulma: Sisäinen organisointi, Ruotsin malli ja valtion rahoitus nykyisen yhteiskuntasuhteen peilinä38
- 3.3 Historiallinen näkökulma: Tampereen yliopiston yhteiskuntasuhde43
- 3.4 Ensimmäinen legitimaatitulkinta: Aktiivisen yhteiskuntasuhteen teoreettinen, hallinnollinen ja historiallinen legitimaatio48

4 LEGITIMAATIODISKURSSEJA JA -STRATEGIOITA YLIOPISTON YHTEISKUNTASUHTEISTA49

- 4.1 Diskurssien käyttäjien profiilit49

4.2 Puhuntakategoriat ja kontribuutio yliopiston yhteiskuntasuhteisiin	50
4.3 Minä ja me – puhunta	52
4.3.1 Johtamisen ammattilainen	53
4.3.2 Verkostoituja	55
4.3.3 Yliopistosysteemin kriitikko	58
4.3.4 Moderni sivistäjä	60
4.3.5 Osana koulutusmarkkinoita	61
4.4 Toinen legitimaatitulkinta: Ulkopuoliset jäsenet muutosagentteina ja aktiivisen yhteiskuntasuhteen legitimoijana	64

5 DISKUSSIO.....69

5.1 Keskeisimmät löydökset	69
5.2 Löydösten liitos sidoksisuuden argumentteihin	72
5.3 Tutkimuksen luotettavuudesta	75

LÄHDELUETTELO.....	80
Liitteet	86

1 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

1.1 Yliopiston juuret sivistyksessä ja oppineisuudessa

Yliopiston juuret ulottuvat varhaiskeskiajalle. Tuolloin yliopistolla viitattiin yhtenäiseen, yleismaailmalliseen kokonaisuuteen (universitas), jonka perustana olivat yhteen liittyneet opiskelijat (universus) ja opettajat. Nämä puolestaan muodostivat yhteisön tai korporaatian (universitas magistrorum et scholarium). Tuolloin annettiin koulutusta opetuslaitosmuodossa, luostari- ja katedraalikouluissa. Yliopiston esimuodoissa koulutettiin pääasiassa pappeja, juristeja ja lääkäreitä. Katedraalikoulujen ympärille kehittyi opettajien ja oppilaiden yhteisöjä, joissa opetuksen laatu taattiin yhteisön toimesta. Yliopiston juuret ovat näin oppineisuudessa, mutta myös erilaisten ammattien kouluttajana. (Nuorteva 2001; Tirronen 2010, 20.) Nyky-yliopistolle on säädetty neljä erilaista tehtävää: edistää vapaata tutkimusta, edistää tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta sekä kasvattaa opiskelijoita palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa (Yliopisto laki 1 §). Yliopistojen tehtävät ovat rakentuneet ensisijaisesti sivistyksen ja oppineisuuden käsitteiden ympärille. Sivistyksen tehtävä yliopistossa perustuu ajatukseen mahdollisesta yhteyden saavuttamisesta oppimisen ja etsimisen avulla jumalalliseen sekä universaaliin henkeen. Sivistykseen perustuvassa yliopistoihanteessa tietoon suhtaudutaan itseisarvona. Eräänlaisena sivistysyliopiston muotona syntyi 1800-luvun Berliinissä humboldtilainen sivistysyliopiston traditio. Suomalaisen yliopiston toiminnassa on nähtävissä piirteitä tästä traditiosta (Tirronen 2005, 14; Mehtonen 1990, 18- 32). Sivistyksen ihanne yliopistolaissa näyttäytyy seuraavasti:

”Yliopiston tulee edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta sekä kasvattamaan opiskelijoita palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa.” (Yliopistolaki 1 §)

Sivistysyliopiston ihanne syntyi Wilhelm von Humboldtin 1809–1810 tutkielmasta *Berliinin ylempien tieteellisten laitosten sisäisestä ja ulkoisesta organisaatiosta*. (Von Humboldt 1990/1809, 56- 70.) Sivistysyliopiston ihanteessa yliopisto nähdään yhteiskunnallisista

intresseistä vapaana, autonomisena toimijana. Puhdas humboldtilaisuus on myytti; esimerkiksi Suomessa sivistysyliopistomallin ei voida todellisuudessa katsoa täysin toteutuneen, sillä yliopisto on ollut historiansa aikana aina jossain määrin riippuvuussuhteessa oman toimintansa ulkopuolelle ¹(mm. Ketonen 1986). Riippuvuussuhde on syntynyt mm. toiminnan rahoitukseen liittyvistä syistä; yliopiston toimintaa rahoitetaan verovaroin. Tavalla tai toisella yliopisto on ollut sidottuna hallintovaltaan. Autonomia on suhteellinen käsite, koska valtiollinen taloudellinen tuki ohjaa yliopistoja. Siksi yliopistoinstituution on täytynyt löytää olemassa ololleen riittävä yhteiskunnallinen legitimaatio.

Yliopistojen taloudellinen autonomia on ajankohtaistunut, kun yliopistolaitos on volyymiltaan ja tehtäväkentältään laajentunut. (Tirronen 2010,13; Kohtamäki 2007, 6.) Vielä 1970-luvulla Suomen yliopistolaitos oli taloudeltaan puhtaasti valtion budjettitalouden varassa toimiva. Merkittävä valtiosta riippuvuutta vahvistava piirre suomalaisten yliopistojen rahoituksessa on ollut vuodesta 1967 lähtien ja aika ajoin uudistettuna jatkettu laki korkeakoululaitoksen kehittämisestä (Kuoppala 2008, 21; Tomperi 2009, 54). Kehittämislain asetti Urho Kekkonen vuonna 1965. Tavoitteena oli tehdä ehdotus toimenpiteistä, joiden toteuttaminen tekisi mahdolliseksi pitää maassamme suoritettava tieteellinen tutkimus ja yliopistoissa ja korkeakouluissa annettava opetus kansainvälisen kehityksen tasolla. Yhtenä kehittämislainsäädännön tarkoituksena oli myös ohjata opiskelijapaikkojen jakautumista tieteen pääalojen kesken mahdollisimman hyvin yhteiskunnan tarpeiden mukaisesti (Numminen 1987, 52-53). Keskeinen ja yksiselitteinen tavoite oli kansantalouden kasvun maksimoiminti (Vuorinen 2011, 11). Nykyinen innovaatiojärjestelmä on jatkumoa 1960-luvulta alkaneelle korkeakoululaitoksen rationaalistamisprosessille sekä tehtäväkentän laajentumiselle.

Laajentunut yliopiston tehtävä liittyy koulutuksen ekspansioon. Suurten ikäluokkien koulutustarpeet, valtion taloudellinen kasvun sekä koulutetun työvoiman tarpeiden lisääntyminen tuotantoprosesseissa synnyttivät koulutuksen ekspansion, jota kutsutaan myös massoitumiseksi (Saarivirta 2010, 353; Tirronen 2005, 22–41). Suomessa suurten ikäluokkien massat saavuttivat yliopistoiän 1960–70-luvulla, jonka seurauksena nähtiin tärkeäksi korkeakoululaitoksen kehittämistarpeet kasvavan osaavan työvoiman

¹ Ketosen mukaan humboldtilaisen tradition vaikutus ei yksinään olisi vaikuttanut yliopistojen perustamiseen, vaan taustalla on ollut usein esim. valta ja yhteiskuntapoliittisia syitä. (Ketonen 1986, 25)

kouluttamiseksi. Vasta julkisen talouden kurjistuminen 1990-luvun laman yhteydessä johti selvästi uudenlaiseen talouskehitykseen yliopistoissa. Lama pakotti yliopistot etsimään vaihtoehtoisia rahoitusmuotoja samalla, kun tulosohjaukseen liittyen yhä suurempi osa yliopistoille tulevista julkisen talouden resursseista siirtyi markkinaperusteisesti jaettavaksi. (Kuoppala 2008, 22.)

1.2 Yliopiston muuttuva yhteiskuntasuhde yliopistolaissa

Vuonna 2004 yliopistolakiin lisättiin yhdeksi yliopistojen perustehtävistä yhteiskunnallinen vuorovaikutus. Tehtävä sinällään ei ollut yliopistoille uusi (mm. Kuoppala 2008, 22; Vähäkangas, Heinonen & Länsimies 2008, 66; Tomperi 2012, 5), mutta muuttuneessa arvoympäristössä uuden tehtävämuotoilun seurauksena yliopistoihin valtio alkoi konkreettisesti kohdistaa yhä moninaisempia ja konkreettisemmin yhteiskuntakehitykseen kytkeytyjä odotuksia ja vaateita. (Kuoppala 2008, 22). Kolmas tehtävä kirjattiin yliopistolakiin seuraavalla tavalla:

”Yliopistojen tulee edistää elinikäistä oppimista, toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta.” (Yliopistolaki)

2000-luvulla on vahvistunut ajatus Suomen tiedepoliittisesta järjestelmästä kansallisena innovaatiojärjestelmänä, jonka ohjaus- ja kehityskeinona toimii tiede- ja teknologiapolitiikka. (Korhonen 2007, 28; Tieteen ja innovaatiotoiminnan tietopalvelu 2013; ks. Suomen innovaatiojärjestelmä). Innovaatiojärjestelmän keskeiset osat ovat koulutus, tutkimus ja tuotekehitys sekä tietointensiivinen yritystoiminta. Innovaatiojärjestelmän kehittämisen haasteina nähdään tutkimuksen laatu, tieteellinen ja käytännöllinen relevanssi, tutkimustoiminnan fragmentoitumisen vähentäminen sekä tieteen, teknologian ja innovaatiotoiminnan kansainvälistyminen ja yrittäjyyden esteet ja kannustimet. (Seppälä 2006, www-sivut.) Tie nykyiseen innovaatiojärjestelmään juontuu Urho Kekkosen asettamaan kehittämislakiin 1960-luvulle ja myös pidemmälle. Ajallemme ominaisesti on tapana korostaa korkeatasoisen koulutuksen ja tutkimuksen merkitystä mm. kansallisen kilpailukyvyyn säilyttämiseksi kansainvälistyvässä markkinakilpailussa. 1960-luvulla korkeakoulupolitiikan muutoksen perustelut olivat kuitenkin jokseenkin

samankaltaisia (vrt. Tomperi 2012, 3). Siksi katson tuoreiden muutosten olevan jatkumoa yliopistoinstituution historiallisesti kerrostuneille kehitysvaiheille. Yliopisto sopeutuu yhteiskunnan muutokseen.

Laajemmin kysymys yliopiston yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta tuo esiin tieteen eettiset kysymykset. Tässä yhteydessä mainitaan usein mertonilaiset tieteen normit; universaalius, arvovapaus ja puolueettomuus sekä väittämien kriittinen tarkastelu (mm. Nokkala 2013, 18; Korhonen 2007, 27.) On kuitenkin osoitettu, että Mertonin imperatiivit ovat vain joiltain osin päteviä nyky-yliopiston toiminnassa; tiedettä ei tehdä enää vain tieteen tai perustutkimuksen vuoksi, vaan tiede on samalla kaupallistunut. Kilpailu niukkenevista toimintaresursseista ovat korvautuneet kilpailulla ja individualismilla. (Korhonen 2007, 28.)

Yliopistolain muutokset ovat tietyllä tavalla vain jäävuoren huippu; niistä välittyvät yhteiskunnan kasvanut tarve talouden kehityksen kannalta hyödylliseen korkean osaamisen työvoimaan sekä tutkimustietoon. Kehityskulku nyky-yliopistoksi tulisi nähdä kuitenkin vuosikymmeniä kestäneen intressikamppailujen ketjun tuloksena kuten mm. Tomperi huomauttaa (2012, 5). 1960-luvulta lähtien yhteiskunnallinen vaikuttavuus erityisesti elinkeinoelämän kanssa on noussut kiistelyn aiheesta viralliseksi ja keskeisimmäksi innovaatiojärjestelmän koulutus, tutkimus ja tuotekehityksen tavoitteeksi. Opetuksen ja tutkimuksen itsearvoisuus eivät ole riittäviä nyky-yliopiston ajatuksessa. Klassisten tehtävien lisäksi tarvitaan yhteiskunnallista vuorovaikutusta sekä vaikuttavuutta, mutta myös kestävään kehitykseen tähtäävää tieteellistä toimintaa. Tällaista itseis- ja välinearvoista yhdistävää arvoperustaa kutsutaan yleisesti pluralismiksi. Koulutuksen kontekstissa puhutaan usein myös koulutuksen monimuotoistumisesta (Tirronen 2005, 44; Neave 2000, 10). Myös Berger & Luckmann sekä Van Leeuwen huomauttavat, että on tärkeää pitää mielessä useimpien modernien yhteiskuntien oleva pluralistisia, moniarvoisia. (Berger & Luckmann 1994, 143; Van Leeuwen 2008, 3.)

”Pluralismi käy käsi kädessä nopean yhteiskunnallisen muutoksen kanssa, ja se itsessään kiihdyttää muutosta murentaessaan osaltaan perinnäisten todellisuuksien määritelmien asemaa. Se rohkaisee sekä epäilyä että uudistuksia ja rapauttaa siten perinteisen status quon itsestäänselvyyttä.” (Berger & Luckmann 1994, 143.)

1.3 Miksi tutkin yliopiston hallituksen ulkopuolisten jäsenten legitimaatiodiskursseja?

Tutkin yliopiston relativisoituneen yhteiskuntasuhteen legitimaatiota ilmiöön liittyvän näytteenomaisen haastatteluaineiston avulla. Tarkastelen yliopiston legitimaatiota ja sen kielellisiä käytänteitä Tampereen yliopiston hallituksen ulkopuolisten jäsenten merkityksenannoista diskurssianalyttisesti. Ymmärrän legitimaation olevan vallitsevien yhteiskunnallisten instituutioiden ylläpitämiseen tähtäävää toimintaa. Lisäksi haluan jäsentää samalla kolmannessa tehtävässä tapahtuneita keskeisiä muutoksia Tampereen yliopistossa sekä suomalaisessa yliopistojärjestelmässä. Katson ulkopuolisten jäsenten olevan tutkimusintressiini sopiva kohderyhmä, sillä he edustavat hallituksessa yliopistoyhteisön ns. ulkopuolista tahoja, ja mahdollisesti yliopistoon kohdistuvien yhteiskunnallisten odotusten diskursiivista heijastuspintaa. Seuraavaksi käyn läpi tutkimusprosessin aikana esiin nousseita kriittisiä kysymyksiä, jotka liittyvät tutkimukseni ilmiöön; yliopiston yhteiskuntasuhteisiin sekä aineistovalintoihin; yliopiston hallituksen ulkopuolisten jäsenten haastatteluihin.

Millainen on hallituksen valta ja hallituksen tehtävät yliopistossa?

Hallituksen tehtävänä on muun muassa päättää yliopiston toiminnan ja talouden keskeisistä tavoitteista, strategiasta, ohjauksen periaatteista, toiminta- ja taloussuunnitelmasta ja talousarviosta sekä laatia yliopiston tilinpäätös yliopistokollegion vahvistettavaksi. Hallituksen toimintaan sisältyy merkittävä taloudellinen vastuu. Lisäksi hallitus valitsee rehtorin, hallituksen puheenjohtajana toimii yliopistoyhteisön ulkopuolinen jäsen, hallitus hyväksyy johtosäännöt ja yliopiston toiminnan kannalta merkittävät tai periaatteelliset sopimukset sekä päättää yliopiston toimintarakenteesta. Hallitus päättää myös yliopistoon valittavien opiskelijoiden määrästä. (www.uta.fi/hallinto.)

Mikä taho valitsee hallituksen ulkopuoliset jäsenet?

Ulkopuoliset jäsenet nimittää yliopiston yliopistokollegio. Yliopistokollegio puolestaan koostuu yliopiston kolmikannasta ts. professoreista, muusta henkilökunnasta ja opiskelijoista (www.uta.fi/hallinto). Ulkopuolisten jäsenten valintatapa perustuu yliopistolähtöiseen valintamenettelyyn. Tampereen yliopistossa ulkopuolisten jäsenten valintaprosessi eteni tutkimuksessa haastateltujen ulkopuolisten jäsenten kohdalla siten, että yliopistokollegion kolmikannasta valittiin työryhmä, jonka tehtävänä oli etsiä ja pohtia erilaisia henkilöitä, jotka soveltuisivat Tampereen yliopiston profiiliin. Työryhmän tehtävänä oli myös haastatella ehdokkaita. Haastattelun kohteina olleet ulkopuoliset jäsenet kuuluivat hallitukseen, jonka toimikausi kesti vuodesta 2010 vuoteen 2012.

Mikä merkitys ulkopuolisilla jäsenillä on hallituksen toimintaan?

Leiniö on tutkinut ulkopuolisten jäsenten merkitystä hallituksen toiminnassa. Tutkimuksessa ulkopuolisten osallistuminen yliopiston strategian luomiseen nähtiin tasaisesti pienenä ja maltillisena tai suurena ja merkittävänä. Tutkimuksessa todettiin, että ulkopuoliset jäsenet ovat merkittäviä keskustelun tason nostajia hallitusten kokouksissa ja vaikuttavat yleisesti ottaen myönteisesti ja rakentavasti hallituksen työskentelyilmapiiriin. (Leiniö 2007.)

Asetan seuraavaksi edellä esitetyt kolme kriittistä kysymystä valitsemaani tutkimusnäkökulmaan. Lisäksi otan huomioon kappaleissa 1.1. ja 1.2 läpi käymäni keskeiset historialliset ja institutionaaliset kerrostumat ja juridiset tosiasiat. Asemoin tutkimukseeni näiden perusteella lähtökohtia, joiden kautta valittu tutkimusaineisto ja tutkimustapa muodostavat mielekkään kokonaisuuden.

- Katson hallinnon rakenteen muutokset yhtenä yliopiston yhteiskuntasuhteen tuoreimmista muutoksista, joka on konkreettisesti vaikuttanut myös yksittäisten yliopistojen toimintatapaan.
- Lisäksi arvioin hallituksen ja hallituksessa toimivien ulkopuolisten jäsenten olevan keskeisessä päättävässä asemassa yliopiston johtamisjärjestelmän kokonaisuudessa.
- Näen, että ulkopuolisten jäsenten yliopistoyhteisölähtöinen valintamenettely legitimoii valittua aineistoa: yliopistoyhteisön oma päätöselin valitsee ulkopuoliset jäsenet, mutta samaan aikaan ulkopuolisten jäsenten määrä- ja valintavelvoitteet liittyvät myös yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden ilmiöön.

- Arvioin ulkopuolisten jäsenten muodostavan yliopiston muutokseen liittyvän ajankohtaisen ryhmän ja tekstuaalisen genren, joiden kautta yliopiston yhteiskuntasuhteen legitimaatiota ja strategioita on mielekästä tutkia.
- Arvioin ulkopuolisten jäsenten voivan heijastaa merkityksenannoissaan hegemonista ts. vallalla olevaa yliopistoinstituution ylläpitämiseen tähtäävää tekstuaalista toimintaa.

2 YHTEISKUNNALLINEN JA DISKURSSIANALYTTINEN VIITEKEHYS

2.1 Yliopiston yhteiskuntasuhteen tutkimuksen lähtökohtia

Yliopistokoulutuksen ja tieteen yhteiskuntasuhde on klassinen aihe, jota ovat pohtineet useat filosofit ja yhteiskuntatieteilijät (mm. Von Humboldt 1810, Weber 1909, Habermas 1971, Harva 1969). Tutkimuksessani ymmärrän yhteiskuntasuhteen tarkoittavan instituutioiden valtaan, autonomiaan, tehtävään ja yhteistyöhön liittyviä intressikamppailuja. Yhteiskuntasuhde nivoutuu näin yleiseen arvo- ja normiympäristöön sekä instituution yksilölliseen historialliseen kehityskulkuun. Tässä tutkimuksessa yhteiskuntasuhdetta tarkastellaan (luku 3) teoreettis-mallintavasta, hallinnollisesta ja historiallisesta sekä näytteenomaisen haastatteluaineiston (luku 4) tulokulmista. Miettinen (2001, 455) nimeää yliopiston malleiksi: idealistis-humanistisen, pragmaattis-yhteiskunnallinen ja instrumentaalis- utilitaristisen yliopistomallin. Tirronen (2010) päätyy puolestaan sivistysyliopisto, palvelu- ja markkinayliopisto sekä moderni tiedeyliopisto jakoon. Miettisen (2001) tutkimuksessa keskeinen näkökulma on juridinen, kun taas Tirronen (2005; 2010) lähestyy yliopiston ideaa modernin yliopiston sivistyksen ideaa paikantamalla. Yhteistä näissä lähestymistavoissa on mallintavien näkökulmien hyödyntäminen makrotason yliopistokehityksen tarkastelussa, joiden kautta kumpikin tutkimus tekee liitoksen suomalaiseen yliopistoympäristöön. Mallintava ja jossain määrin yleistävä näkökulma tarjoaa myös tälle tutkimukselle makroskooppisen viitekehyksen. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on perusteltua tarttua yleistävien mallien kritiikkiin (mm. Barnett 2010, Nokelainen 2010). On tärkeää huomata, että mm. Tirronen nelijako ja Miettisen kolmijakoisuus ovat tietyllä tapaa karkeita yleistyksiä, eivätkä yksinään tavoita monimuotoista yliopistomaailmaa. Esimerkiksi sosiaalisesti hajautettua tiedontuotannon mallia on kritisoitu siitä, että se joko tahtomattaan tai tahallisesti nostaa esille dikotomian vanhasta ja uudesta tiedon tuotannon muodosta (Nokelainen 2010, 7). Kritiikkiä on esitetty myös siitä, että historiallisesti erilaiset tiedontuotannon mallit ovat lomittuneet eri tavoin jo 1700-luvulta lähtien, jolloin lineaarinen, yleistävä kehityskulku ei ole todellisuudessa validi (Nokelainen 2010). Mallintava viitekehys antaa kuitenkin tälle tutkimuksella välineitä yliopiston yhteiskunnallisen suhteiden teoreettiseen tarkasteluun, mikäli niihin suhtaudutaan toisiansa poissulkematta. Tutkimuksessani ideaalimallit toimivat myös

ulkopuolisten jäsenten yhteiskuntasuhteen makrotason tarkastelun heijastuspintana, jota tukee myös näkemys siitä, että yliopistojärjestelmien yhtenäistyessä erilaisten politiikkavaikutusten johdosta (EU & OECD) yleisen mallin olemassaolo on todennäköisempää, kuin esimerkiksi 1900-luvun alun Suomessa.

Lähestymistapoja instituution käsitteeseen. Tässä tutkimuksessa lähestyn yliopistoa sosiaalisesti ja diskursiivisesti rakentuneena instituutiona, jonka legitimaatio rakentuu ensisijaisesti institutionaalisesti ja toissijaisesti strategisesti (ks. s.14–16). Edellä mainittujen tapojen lisäksi instituutiota voi tarkastella mm. historiallisen, sosiologisen tai puhtaasti rationaalisen valinnan ilmiönä (mm. Nokkala 2007, 45). Karkeasti katsoen näiden lähestymistapojen keskeisenä erona on esimerkiksi se, nähdäänkö instituution synty ihmisten tiedostetun ja rationaalisen suunnittelun, (esim. taloustiede ja organisaatiotutkimus) vai ihmisten sosiaalisen ja inhimillisen toiminnan tuloksena. Ihmisen tiedostettua ja rationaalista suunnittelua korostetaan, jos tunnustetaan toimijoiden muodostavan instituutioita rationaalisesti, jotka parhaiten palvelevat heidän omia intressejään. Sosiaalisen konstruktionismin tulkinnat kiistävät tämän ja kyseenalaistavat instituutioiden perustamisen valinnan vapauden ja esittävät yksilöiden olevan aina sosiaalisten normien vaikutuksen alaisuudessa esimerkiksi koulutuksen, kasvatuksen ja sosialisoinnin kautta. (Berger & Luckmann 1994; Powell & Dimaggio 1991, 8–10). Käsitykseni instituutiosta ei ole johdettavissa konstruktionistisen tai rationaalisen valinnan näkemysten äärilaidoille, vaan sijoittuu jonnekin näiden käsitysten välille.

Tiedonsosiologian suhde instituution käsitteeseen. Katson tiedonsosiologisen tulkinnan soveltuvan tähän tutkimukseen siksi, että sen juuret on katsottu olevan saksalaisessa filosofiassa (Berger & Luckmann 1994, 14), eikä niinkään sosiologiassa. Lisäksi näkökulma huomioi yliopiston historian sekä kulttuuriin sidottujen normien ja arvojen keskeisen vaikutuksen instituutioitumiseen. Tiedonsosiologinen instituutiokäsitys on tässä mielessä ekokulttuurinen, jolloin yksittäiset yhteiskunnan instituutiot ovat jatkuvan muutoksen ja kilpailun alla erityisesti sosiaalisessa ja yhteiskunnallisessa kontekstissa. Näin muotoiltuna yliopiston yhteiskuntasuhde ei ole täysin palautettavissa rationaaliin ja instrumentaaliin tulkintoihin instituutiosta. Tiedonsosiologinen näkökulma yliopisto-instituutioon ottaa huomioon ennen kaikkea sen juuret inhimillisen avoimuuden kautta rakentuneessa oppineisuudessa, jonka myös Tirronen (2010, 23) näkee yliopiston perustana. Keskeisenä näkemyksenä nousee esiin ihmisten toiminnan ja vuorovaikutuksen sekä erilaisten instituutioituneiden roolien ja kielellisten merkitysten

vaikutus instituutioitumisen prosesseihin. Lisäksi tiedonsosiologian näkökulma ja sitä tukevat muut havainnot tarjoavat kasvatustieteelliselle tutkimukselle soveltuvaa metodologista ainesta. Näen instituutioitumisen sopivan yliopiston muutoksen ihmistieteelliseen tulkintaan ja myös pyrkimykseen kuvata yliopistoa sosiaalisesti rakentuneena. Tällä tavalla alustettuna ymmärrän organisaatiokäsitteen olevan ikään kuin alisteisessa suhteessa instituutiolle; jälkimmäisessä tapahtuneet muutokset heijastuvat suhteessa ensimmäiseen (vrt. Nokkala 2007, 48–52). Toisin sanoen ymmärrän instituutioitumisen prosessin rationaalisen ja strategisen toiminnan sekä historiallisesti kerrostuneen sosiaalisaation yhdistelmänä.

2.2 Institutioituneen yliopiston legitimaatio

Kielen avulla tapahtuva legitimaatio on keskeinen yhteiskunnan systeemejä, auktoriteetteja ja instituutioita ylläpitävä voima (vrt. Weber 1977, 325; Berger & Luckmann 1966, 112; Van Leeuwen 2008, 106). Legitimaatio on tärkeä osa tutkimukseni teoreettista viitekehystä, sillä tutkimuskohteena ovat diskurssit, joiden avulla yliopiston olemassaolon perusteluja rakennetaan ja ylläpidetään. Tutkimuksessani legitimaation käsitteellä on näin painotetusti diskursiivinen sekä yhteiskuntaan nivoutuva luonne, sillä ymmärrän legitimaation tarkoituksen olevan Bergeriä & Luckmannia (1994) mukaillen vallitsevien yhteiskunnallisten instituutioiden ylläpitäminen erityisesti kielellisissä ja semioottisissa prosesseissa.

Legitimaation määritelmiä. Legitimaatio juontuu latinan kielen sanoista legitimus tai lex, legis, joilla tarkoitetaan laillista, sopimusta tai lakia. Sanakirjamääritelmän mukaan instituutio on legitiimi, silloin kun sen toiminta on laillinen. Legitimaatio on yksinkertaistettuna oletus siitä, että toimet ovat hyväksyttäviä ja soveliaita jossain sosiaalisesti rakentuneessa normi-, arvo- ja uskomusjärjestelmässä. Tällöin jokainen teko sosiaalisessa ympäristössä tarvitsee legitimitetin – laajan hyväksynnän asioiden selityksistä ja perusteluista. (Suchmann 1995, 574; Reyes 2011, 782; Nokkala 2007, 52.) Legitimaatio jakautuu erään jaon mukaan institutionaaliseen ja strategiseen perinteeseen tai koulukuntaan (mm. Malmelin 2011, 37–54). Legitimaatio on nähty myös uskomuksena

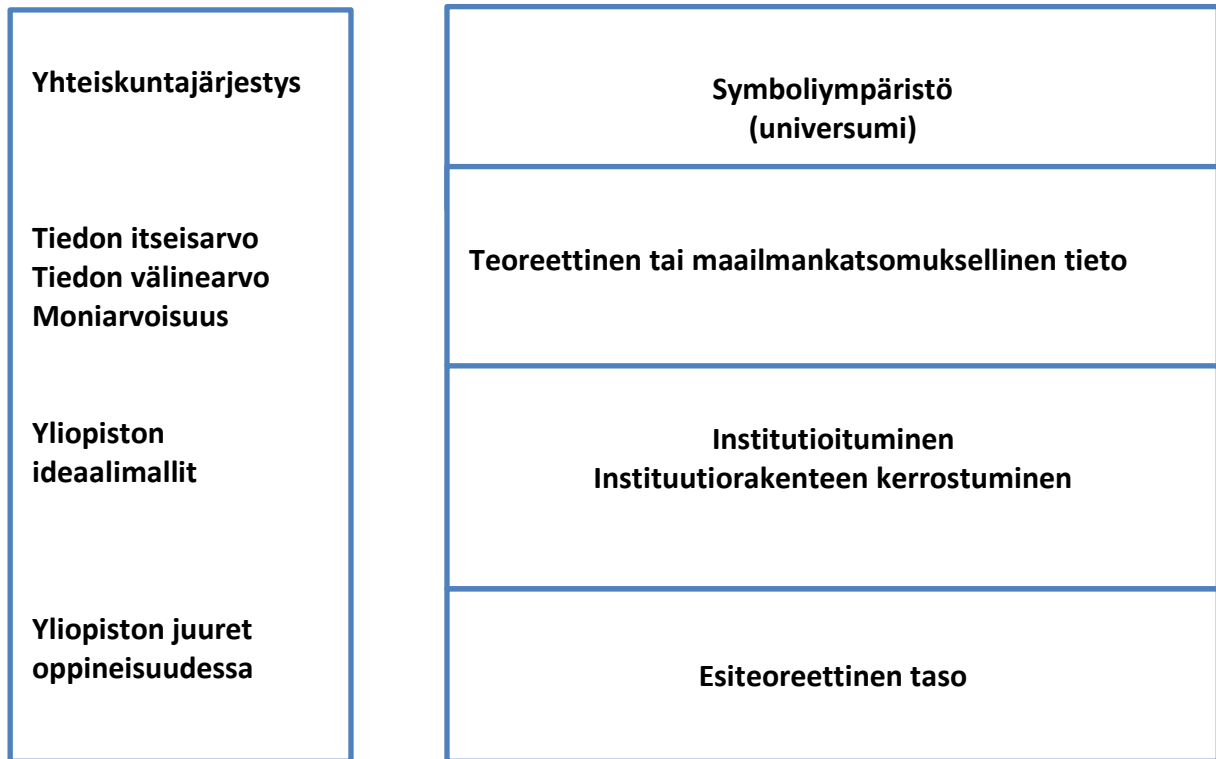
(descriptive²) tietyn järjestelmän tai auktoriteetin oikeutuksesta sekä normatiivisena (normative), tiettyihin ohje- ja normijärjestelmiin viittavana. Normatiivinen instituutioiden legitimaatio voi määräytyä esimerkiksi lakiin kirjattuna, juridisena normina. Esimerkiksi yliopistolaki voidaan nähdä normatiivisen legitimitietin ilmentymänä.

Institutionaalinen legitimaatio. Berger & Luckmannin (1994, 108) legitimaatioymmärrys edustaa klassista sosiaaliseen konstruktionismiin nojaavaa käsitystä legitimaatiosta. He näkevät legitimaation olevan vallitsevien instituutioiden ylläpitämiseen tähtäävää toimintaa, joka jakautuu kielellisissä prosesseissa, sisältäen normatiivisen ja kognitiivisen ulottuvuuden. Instituutiota ylläpidetään kielellisesti yhteisön kesken jaetun tietovarantojen kautta, jotka sisältävät instituutiojärjestelmään liittyvää ns. resepti ja teoreettista tietoa. Berger & Luckmannin legitimaatiokäsitys jakautuu neljään osaan. Alkumuotoisesta legitimaatiosta on kyse silloin, kun inhimillinen kokemus puetaan kielellisten objektivaatioiden järjestelmäksi: yhteiskunnallista instituutiota ylläpidetään tällöin ns. esiteoreettisen legitimaation kautta. Legitimaation toinen taso sisältää alkeismuotoisia väittämiä, selitysmalleja, jotka ovat hyvin käytännönläheisiä ja viittaavat suoraan konkreettiseen toimintaan. Kolmannella tasolla legitimaation kohteena oleva tieto on spesialisoitua ja ainakin jonkin yhteiskunnallisen perusinstituution toiminta-alan kattavaa teoreettista tai maailmankatsomuksellista tietoa. Korkeinta legitimaatiotasoa edustaa symboliuniversumi, joka vastatessaan elämän perustavimpiin kysymyksiin legitimoii ja integroi koko instituutiojärjestelmän, eri sosiaaliset roolit ja yksilön elämäkulun mielekkääksi, sosiaalisesti hyväksytyksi kokonaisuudeksi. (Berger & Luckmann 1994, 224-225.) Symboliuniversumit nähdään näin instituution legitimaation laajimpana muoto, johon lomittuvat erilaiset roolit, identiteetit ja toimintamallit.

Strateginen legitimaatio. Sosiaaliseen konstruktionismiin viittavan institutionaalisen legitimaatiokäsityksen rinnalle haluan tuoda ajatuksen instituution strategisesta legitimaatiosta, joka korostaa sosiaalisten toimijoiden rationaalista ja päämäärätietoista legitimaatiota. Liitän strategisen legitimaatiokäsitykseni yhteiskunnan rationalisoitumiseen (mm. Fairclough 2003, 98), ja näin tarpeeseen tuottaa sosiaalisissa tilanteissa, kuten teksteissä, institutionaalista pysyvyyttä. Strategisen legitimaation yhteydessä on puhuttu myös ns. legitimaation manageriaalisesta lähestymistavasta (Malmelin 2011, 46). Strateginen legitimaatio viittaa instituution rationaalisuuteen, jolloin instituution subjektius

² Legitimacy in this sense is simply the fact that the subjects of the norm or institutional arrangement believe that norm or arrangement to be legitimate (Meyer & Sanklecha 2009)

näyttäytyy vahvana strategis-fatalistisen toimijuuden kautta. Strateginen näkökulma korostaa legitimizeetin välinearvoa ja erityisesti johdon roolia sen ylläpidossa. Legitimiteetti on näin väline tavoitteiden saavuttamiseen, johon esimerkiksi johtamisella voidaan vaikuttaa. (Suchmann 1995, 576.)

Kuva 1 Yliopiston sosiaalisen rakentumisen kaksi viitekehystä Tirrosta (2010) & Berger & Luckmannia (1994) mukaillen

Tutkimukseeni sovellettu legitimaationäkemys. Strategisen legitimaation näkökulma tuo mielestäni keskeisen ajatuksen nyky-yliopiston ontologiseen pohdintaan. Modernille yliopistolle näyttää olevan ominaista johtamistapa, jolle on jossain määrin tyypillistä strategisuus ja välinearvoisuus; yliopistojen välinen koulutusmarkkinakilpailu edellyttää omien vahvuuksien tunnistamista. Toisaalta valtion rahoittajan rooli edellyttää ottamaan huomioon tietyn tyyppisiä poliittisia linjauksia (mm. koulutuksen kehittämissuunnitelma, hallitusohjelma), jolloin yliopiston yhteiskuntasuhteen oikeutusta tapahtuu Bergeriä & Luckmannia mukaillen symboliympäristössä sekä teoreettisella tasolla institutionaalisesti. Liitän myös legitimaatio käsitykseeni edellä esittämäni ajatuksen organisaatiokäsityksen alisteisuudesta instituutiolle. Yliopistoinstituution legitimaatio näyttäytyy näin suppeampana ilmiönä kuin puhtaassa sosio-konstruktivistisessä instituutionäkemyksessä, toisaalta

laajempaan kuin rationaalista valintaa korostavasta strategisesta näkökulmasta. Strateginen ja institutionaalinen legitimaatio eivät ole mielestäni toisiaan poissulkevia tulkintoja legitimaatiosta.

2.3 Erilaisten intressien yhteensovittaminen institutionaalisen yhteistyön keskiössä

Modernien yhteiskuntien pluralismi. Miettisen (2001, 458) mukaan Suomen valtiosääntö ei anna vastausta siihen, millaiseen yhteiskuntaideaan se perustuu. Perustuslain 1 §:ssä on hyväksytty sekä liberaali, että yhteisen hyvinvoinnin valtiomalli, ja niitä uskotaan voitavan kehittää rinnan (Jyränki 2000; Miettinen 2001, 458). Monitahoista arvoperustaa kutsutaan pluralismiksi, joka on nähty liittyvän myös nykyisen yliopiston toimintatapaan (Tirronen 2010, 112). Joissain yhteyksissä puhutaan synonyymisesti myös koulutuksen monimuotoistumisesta³ (Tirronen 2005, 44; Neave 2000, 10). Myös Berger & Luckmann (1994, 143) sekä Van Leeuwen (2008, 3) huomauttavat, että on tärkeää pitää mielessä useimpien modernien yhteiskuntien oleva pluralistisia, moniarvoisia. Pluralismi käy käsi kädessä nopean yhteiskunnallisen muutoksen kanssa ja se itsessään kiihdyttää muutosta murentaessaan osaltaan perimmäisten todellisuuksien määritelmien asemaa (Berger & Luckmann 1994, 143). Näen moniarvoisuuden tarkoittavan erilaisia tulkintoja siitä, millaisia tarkoituksia ja ontologisia statuksia ja tehtäviä oppineisuuden instituutiolla nähdään olevan. Moniarvoisuus tulkintani perustuu näin liberaalin sekä yhteisen hyvinvoinnin rinnakkaisuuteen, joka nivoutuu ja heijastuu instituutioiden valtaan, autonomiaan, tehtävään ja yhteistyöhön liittyviin intressikamppailuihin.

Yliopistoon vaikuttavat intressitahot. Berger & Luckmannin (1994, 107) mukaan instituutiojärjestelmän integroinnin kannalta kokonaisuus tulisi olla samanaikaisesti mielekäs eri institutionaalisiin prosesseihin osallistuville yksilöille. Modernilla yhteiskunnalla on Berger & Luckmannin mukaan kaikille yhteinen ja selviönä pidetty ydinuniversumi ja erilaisia osauniversumeja, jotka ovat mukautuneet keskinäiseen rinnakkaiseloon. Osauniversumeilla he katsovat olevan joitakin ideologisia funktioita, mutta suoranainen ideologioiden välinen konflikti on korvautunut vaihtelevalla keskinäisellä

³ Massayliopistokoulutuksessa yhdistyy sisällöltään, keinoiltaan, perusteluiltaan, arvoiltaan, yksilöiden ja yhteisöjen motiiveiltaan ja intentioiltaan eriävät päämäärät. Korkeakoulutuksen monimuotoistuminen on ratkaisevan tärkeä väline muutoksiin reagoimisessa, yhteiskunnan ja talouden eri tarpeiden täyttymisessä sekä joustavan ja mukautuvan yliopistokulttuurin järjestämisessä (ks. Tirronen 2005, 44; Neave 2000, 10)

suvaitsevaisuudella ja yhteistyöllä. (emt. 1994, 142). Yliopiston instituution legitimaatioprosesseihin osallistuvat eivät koostu ainoastaan tieteenharjoittajista ja oppineista. Yliopiston sisäisesti hallinnon, opiskelijoiden, professorien ja ulkopuolisten jäsenten nivoutuminen instituution kokonaisuuteen mitä todennäköisimmin tuottaa erilaisia tulkintoja siitä, miksi yliopisto on olemassa. Kyseessä on näin erilaisten intressien ja intressitahojen näkemysten yhteensovittamisesta. Clark (1983) ja Nieminen (2004) ovat käsitelleet yliopiston yhteiskunnallisen olemassaolon perusteluja erilaisten intressiryhmien näkökulmasta. Näitä intressiryhmiä ovat valtio, kansalaisyhteiskunta, yksityisen sektori ja akateeminen yhteisö. (Clark 1983; Nieminen 2004, 23- 25.) Tiedeyhteisön intressit liittyvät ensisijaisesti riippumattomaan tutkimukseen, jonka lähtökohtana on tiedon itseisarvo, sivistys. Valtiovallan intressinä on puolestaan sellaisen koulutuksen ja tutkimuksen edistäminen, jonka kautta palvelee yhteiskunnallisia tarpeita. Yhteiskunnalliset tarpeet ovat näin sekä sivistyksellisiä, että taloudellisia. Yksityisen sektorin intressinä on ennen kaikkea laadukkaan työvoiman saaminen ja yksityisen sektorin toimintaa välittömästi tai välillisesti palveleva tutkimustieto. Kansalaisyhteiskunnan intressit liittyvät puolestaan ihmiselämän ja yhteiskunnan toimivuuden parantamiseen. (Nieminen 2004, 23- 25.) Eri ryhmien väliset erot, Clarkin ja Niemisen ajatukset huomioon ottaen, näyttäytyvät ennen kaikkea siinä, millaisten maailmankatsomuksellisten auktoriteettien näkökulmasta tietyssä historiallisessa ajassa ja paikassa toimivaa yliopiston legitimaatiota määritetään.

2.4 Legitimaatiostrategiat ja instituutioituneen subjektin rooli

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten yliopiston hallituksen ulkopuoliset jäsenet legitimoivat yliopiston yhteiskuntasuhdetta. Oleellista tällaisessa tutkimusasetelmassa on kysyä aineistolta kysymyksiä kuten, miksi yhteiskuntasuhde tulisi olla aktiivinen tai miksi yhteiskuntasuhde tulisi järjestää siten, kuin se on aineistossa järjestetty (Van Leeuwen 2008, 105; Fairclough 2003, 98- 100). Aineiston tekstit eivät ainoastaan kerro ja kuvaile sosiaalista maailmaa, vaan selittävät ja oikeuttavat eli legitimoivat sen ominaisuuksia (vrt. Van Leeuwen 2008, 20; Fairclough 2003, 98- 100). Diskurssien lisäksi kiinnitän näin huomioni kielelliseen tapaan, strategiaan, millä oikeutus tuotetaan. Kiinnostukseni yliopiston yhteiskuntasuhteen oikeutukseen laajenee legitimaatiostrategioihin (engl. strategies of legitimation/legitimation strategies). Legitimaatiostrategioiden vahvuus on

siinä, että ne ovat sovellettavissa erilaisiin teksteihin ja tutkijalla on mahdollisuus tunnistaa aiemmin tunnistettujen strategioiden lisäksi myös muita uusia strategioita. Myös muiden tieteenalojen tutkijoiden löytämiä strategioita voi näin hyödyntää oman tieteenalan paradigmoihin. Strategioilla ei ole arvolutautuneita siirtovaikutuksia, sillä katson niiden olevan diskurssin tutkijan metodologisia työvälineitä.

Neljä legitimaatiostrategiaa. Van Leeuwen (2007, 94) nimeää neljä legitimaation kategoriaa, jotka mahdollistavat diskurssien avulla legitimoitavien sosiaalisten käytäntöjen analyysin: arvovaltaistaminen (authorization), moraalistaminen (moral evaluation), järkeistäminen (rationalization) sekä tarinallistaminen (mythopoesis). Sosiaalisissa käytänteissä oikeutukset voivat esiintyä tekstissä erikseen tai yhdistelminä (Reyes 2011, 782), jolloin strategioille on tyypillistä mahdollisuus osittaiseen päällekkäisyyteen.⁴

Arvovaltaistaminen (authorization). Arvovaltaistaminen on toiminnan oikeutusta esimerkiksi perinteiden, tapojen ja lain perusteella. Henkilökohtainen arvovalta perustuu statukseen tai rooliin tietyssä instituutiossa: esimerkiksi asiantuntija-auktoriteetti (expert authority) nojaa nimensä mukaisesti asiantuntijuuteen ja roolimalliauktoriteetti (role model authority) henkilön asemaan roolimallina tai mielipidejohtajana. Kun auktoriteetti ei henkilöidy, voi legitimointi perustua esimerkiksi perinteisiin (authority of tradition) tai ympäristöön mukautumiseen (authority of conformity) (Van Leeuwen 2007, 94- 96). Van Leeuwenin käsityksistä johdettuna ymmärrän arvovaltaistamisen tässä tutkimuksessa seuraavasti:

Arvovaltaistaminen legitimoii toiminnan viittaamalla asiantuntijuuteen tai auktoriteettiin.

Järkeistäminen (rationalization). Järkeistäminen on yleinen ja helposti tunnistettavissa oleva legitimaation muoto (Fairclough 2003, 99). Järkeistämisen legitimaatiostrategiasta erottuu kaksi legitimaatiostrategiaa: välineellinen (instrumental) ja teoreettinen (theoretical) (Van Leeuwen 2008, 113). Välineellinen järkeistäminen legitimoii käytäntöjä viittaamalla niiden tavoitteisiin, käyttötapoihin ja vaikutuksiin, kun taas teoreettinen viittaa asioiden esittämiseen luonnollisessa muodossa: ”näin asiat ovat” (emt. 113–117). Välineellinen legitimaatiostrategia jakautuu tarkemmin tavoitteen, tarkoituksen ja vaikutuksen kategoriaan. Teoreettinen legitimaatiostrategia puolestaan kokeelliseen, tieteelliseen,

⁴ Suomalaisessa legitimaatio tutkimuksessa on sovellettu legitimaatiokategoria ilmaisun sijaan synonyymisesti käsitettä legitimaatiostrategia, jota myös mm. Fairclough (2003, 98- 100) käyttää. Van Leeuwenin teksteissä ei kuitenkaan esiinny englanninkielisiä vastineita legitimaatiostrategialle, vaan hän puhuu legitimaatiokategorioista. Käytän tässä tutkimuksessa legitimaatiostrategia-käsitettä.

määrittelevään, kuvailevaan ja ennustavaan alakategoriaan (emt. 116–118). Van Leeuwenin käsityksistä johdettuna ymmärrän järkeistämisen tässä tutkimuksessa seuraavasti:

Järkeistäminen legitimoii toiminnan viittamalla vaikutuksiin, tavoitteisiin tai tarkoituksiin.

Moraalistaminen (moralization). Van Leeuwenin (2007, 92; 2008; 110) mukaan moraalistaminen sisältää viittauksia erilaisiin arvojärjestelmiin. Moraalistamisen legitimaatiostrategia voi esiintyä esimerkiksi diskursseissa hyvästä ja pahasta tai piilotettuna erilaisiin adjektiiveihin, kuten terveellinen, normaali, luonnollinen, käytännöllinen. Moraalistamisen strategioiden tunnistaminen edellyttää Van Leeuwenin (2009, 110) mukaan aikaan ja paikkaan sidotun kielikulttuurin tuntemusta valitun aineiston kontekstiin liittyvien yleisten kielellisten ilmaisujen tiedostamista. Van Leeuwenin käsityksistä johdettuna ymmärrän moraalistamisen tässä tutkimuksessa seuraavasti:

Moraalistaminen legitimoii toimintaa viittaamalla yleisiin arvojärjestelmiin.

Tarinallistaminen (mythopoesis). Van Leeuwenin (2007, 105) mytopoeesi tarkoittaa legitimoitua mm. moraalisen tai varoittavan tarinankerronnan avulla. Tarinankerronta sosiaalisen tapahtuman legitimoijana voi varoittaa diskurssin kohdetta niistä seurauksista, joita sosiaalisen käytännön normien noudattamatta jättäminen aiheuttaa. Moraalisessa tarinallistamisessa tietyn sosiaalisen käytännön vastustaja palkitaan asenteen tai käytöksen muutoksesta yleisesti hyväksytyyn käyttäytymiseen (Van Leeuwen 2008, 117–118; vrt. Fairclough 2003, 100). Van Leeuwenin käsityksistä johdettuna ymmärrän tarinallistamisen tässä tutkimuksessa seuraavasti:

Tarinallistaminen legitimoii toimintaa viittaamalla moraalisiin tai varoittaviin tarinoihin.

Muita legitimaatiostrategioita. Vaara ym. (2006) ovat löytäneet Van Leeuwenin tunnistamien strategioiden ulkopuolelta normalisoinnin (asioiden esittämistä normaalina ja luonnollisena) strategioita. Aspelin (2012) on puolestaan tunnistanut opinnäytetyössään vastuullistamisen (strategia legitimoii toiminnan tai käytännön vierittämällä vastuun osittain tai kokonaan toiselle osapuolelle) ja määrällistämisen (legitimoii toiminnan tai käytännön numeerisiin arvoihin ja määriin viittaamalla) strategiat.

Instituutioituneen subjektin rooli. Yksityisen ja julkisen sektorin instituutiot ja organisaatiot ovat alttiita erilaisille rakenteellisille muutoksille. Yliopiston muutos sisältää

kehityksen valtion tilivirastoyliopistosta nykyisen kaltaiseksi julkisoikeudelliseksi yliopistoksi. Institutioitumisessa on varsin selkeästi tunnistettavissa siirtymävaihe, ja näin ollen voidaan olettaa, että siirtymävaiheessa tilivirastosta julkisoikeudelliseksi yliopistoksi erilaiset muutos-subjektit aktivoituvat. Tirronen (2010, 127) kutsuu muutossubjekteja *muutosagenteiksi*. Näiden tehtäväksi siirtymävaiheessa eri kerrostumien välillä on instituution legitimaation määrittäminen tai päivittäminen uusien kielipelien ja oman aktiivisen toiminnan kautta. Bergeriä ja Luckmannia mukaillen ilmiötä on mielekäästä tarkastella reifikaation⁵ tulokulmasta. Tällöin muutosagentit ikään kuin horjuttavat instituutioituneen ja totunnaistuneen inhimillisen toiminnan aktuaalista legitimaatiota ja toimivat reifikoituneiden, esineellistyneiden käsitysten kyseenalaistajina. Institutionaalinen muutosagentti rakentuu roolien tai subjektipositioden kautta. Berger & Luckmannin mukaan roolit juontuvat totunnaistumisena ja objektivoitumisen prosesseista samoin kuin instituutiotkin. He näkevät instituutioituneen käyttäytymisen olevan sidoksissa rooleihin, jotka kontrolloivat käyttäytymistä instituutioitumisen rinnalla. Roolit edustavat instituutiojärjestelmää ja instituutioitunutta käyttäytymisjärjestelmää, ja ovat näin instituutioitumisen välttämätön rinnakkaisilmiö. (Berger & Luckmann 1994, 87–88.)

2.5 Tutkimusongelma ja metodologiset ratkaisut

Opinnäytetyöni aiheena on yliopiston yhteiskuntasuhteen legitimaatio. Yliopisto-instituution legitimaatio näyttäytyy tutkimuksessa suppeampana ilmiönä kuin puhtaassa sosio-konstruktivistisessä instituutionäkemyksessä, toisaalta laajempaan kuin rationaalista valintaa korostavasta strategisesta näkökulmassa. Perustelen näkökulmaa sillä, että modernille yliopistolle näyttää olevan ominaista johtamistapa, jolle on jossain määrin tyypillistä strategisuus ja välinearvoisuus; yliopistojen välinen koulutusmarkkinakilpailu edellyttää omien vahvuuksien tunnistamista. Toisaalta valtion rahoittajan rooli edellyttää ottamaan huomioon tietyntyyppisiä poliittisia linjauksia (mm. koulutuksen kehittämissuunnitelma, hallitusohjelma, EU & OECD), jolloin yliopiston yhteiskuntasuhteen oikeutusta tapahtuu Bergeriä & Luckmannia (1994) mukaillen symboliympäristössä sekä teoreettisella tasolla. Liitän legitimaatio käsitykseeni ajatuksen organisaation

⁵ Reifikaatiolla tarkoitetaan ihmisen tuottamien instituutioiden kokemista esinemäisenä, ei- inhimillisenä ja mahdollisesti yli-inhimillisenä ilmiönä (Berger & Luckmann 1994, 103)

alisteisuudesta instituutiolle. Yhteiskunnallisesta ja diskursiivisista lähtökohdista kiinnostukseni suuntautuu erityisesti siihen, millaista kuvaa yliopiston yhteiskuntasuhteista ja legitimaatiosta luodaan teksteissä, diskursseissa. Tutkimukseni diskurssinanalyysin kohteena ovat yliopiston hallituksen ulkopuolisten jäsenten haastattelutekstit. Tutkin yliopiston yhteiskuntasuhteen kielellistä rakentumista näiden tekstien kautta.

Aineistona kielellinen näyte kolmannesta tehtävästä. Katson yliopiston hallituksen ulkopuolisten jäsenten olevan yksi keskeinen informaationlähde yliopiston yhteiskuntasuhteiden tutkimuksen kannalta; heidän läsnäolonsa yliopistossa perustuu erilaisten valtionhallinnon ja kansainvälisten dokumenttien mukaan siihen, että ulkopuolisten jäsenten halutaan tuovan yliopistojohdamiseen omaa organisaatiokokemusta ja yhteiskunnallista kosketuspintaa sekä kokemuksia teollisuudesta ja yksityiseltä sektorilta, sekä vahvistavan yliopiston yhteyksiä elinkeinoelämään (mm. OECD 2003; OPM 2007, 97). Tässä tutkimuksessa Tampereen yliopiston hallituksen kolme ulkopuolista jäsentä muodostavat näytteenomaisen aineiston siitä, millaisia legitimaatiodiskursseja ulkopuoliset jäsenet tuottavat yliopiston yhteiskuntasuhteista sekä siitä, millaisia rooleja ja positioita diskurssit sisältävät. Tutkimuksen punaisena lankana toimii tutkimusprosessin alkuvaiheessa ja sen aikaisen esiymmärryksen perusteella muodostettu hypoteesi.

”Modernin yhteiskunnan toiminnassa yliopistojärjestelmän hallinnan tekstien merkitykset eivät kohtaa humanistista tiedonintressiä, eikä siten myöskään sivistystä, sillä hegemonisen valta-aseman saavuttaneet markkinavallan ohjailemat systeemit sitovat sivistyksen välineellisiin ja rationaalis-teknologisiin yhteyksiin.” Tutkimushypoteesi 20.2.2012

Tutkimuskysymys on:

1. Millaisten diskurssien ja legitimaatiostrategioiden kautta hallituksen ulkopuoliset jäsenet legitimoivat yliopiston yhteiskunnallista tehtävää?

2.5.1 Luvun 3 liitos tutkimuskysymykseen

Vastatakseni tutkimuskysymykseen kontekstoin ensin yliopiston yhteiskuntasuhdetta teoreettis-mallintavasta, hallinnollisesta ja historiallisesta näkökulmasta luvussa 3. Tällä ratkaisulle pyrin välttämään kontekstistaan irrallista tapaustutkimusta.

Teoreettis-mallintava näkökulma. Teoreettis-mallintavassa osiossa keskeinen näkökulma rakentuu Jarkko Tirrosen (2010) *Yliopistoa etsimässä* kirjassa muotoiltuihin ideaalimalleihin. Kiinnitän erityisen huomioni Tirrosen muotoilemaan modernin autonomisen tiedeyliopiston malliin.

Perustelut. Katson yliopiston yhteiskuntasuhteen määräytyvän sen mukaan millaisessa symboliympäristössä yliopisto toimii. Mallintavat ja yleistävät näkökulmat antavat viitteitä siitä, miten yliopiston tehtävät nähdään nivoutuvan yhteiskuntaan teoreettisella tasolla.

Hallinnollinen näkökulma. Hallinnollisessa näkökulmassa esittelen millaisin tavoin yhteiskuntasuhde on järjestetty yliopiston hallinnossa. Keskeisimpänä lähteenä käytän Tarmo Miettisen (2001) *Tieteen vapaus* tutkimusta. Suomen yliopistohallinnon vertailukohtena toimii Ruotsin vastaava malli.

Perustelut. Hallinnollinen tarkastelu tuo tutkimuksen lähemmäs reaalista tasoa, joka pohjustaa myös empiirisen osion haastatteluja ts. diskurssiympäristöä. Katson Ruotsin mallin olevan sopiva vertailukohta varsin erilaisista tavoista järjestää hallinnollinen yhteiskuntasuhde.

Historiallinen näkökulma. Historiallinen osio sisältää lyhyen historiikin Tampereen yliopiston yhteiskuntasuhteista. Keskeisenä lähteenä käytän Kaarnisen *Murros ja mielikuva* teosta.

Perustelut. Historiallista osiota perustelen Berger ja Luckmannia mukailevalla näkemyksellä, jonka mukaan instituutiota ei voi ymmärtää ymmärtämättä sen historiallista kehitystä.

2.5.2 Luvun 4 liitos tutkimuskysymykseen.

Olen kiinnostunut siitä, millaista kuvaa yliopiston yhteiskuntasuhteista ja legitimaatiosta luodaan teksteissä, diskursseissa. Vastatakseni tutkimuskysymykseen analysoin haastatteluaineistoa diskurssianalyysin ja legitimaatiostrategia-analyysin keinoin.

Miksi kriittinen diskurssianalyysi? Tutkimuksen empirian analyysissä hyödynnän diskurssianalyttistä lukutapaa Jokisen ym. (1993) tavalla. Asemoin analyysin kriittiseen analyysitapaan (critical discourse analysis). Ymmärrän haastatteluaineiston analyysitavan sisältävän kriittisen lukutavan piirteitä, sillä kriittinen analyysitapa Foucaultin hengessä

tunnustaa diskursiivisten käytäntöjen sääntömääräisyyden kussakin historiallisessa ajassa ja tilassa; yliopisto on ihmisten sosiaalisesti rakentama instituutio, josta käytettävä kieli muuttuu tai on muuttumatta yhteiskunnan kehityksen mukana. Foucaultilaisessa hengessä kieli nähdään olevan sidoksissa aina jollain tavoin hegemonisiin valtarakenteisiin. Katson kriittisen lukutavan olevan metodologisesti mielekäs myös legitimaation ja instituutioituneen yliopiston käsitteiden tulokulmasta, sillä legitimaatio käsitteenä lähestyy instituutioita niiden hegemonisten selitysten ja perustelujen (Suchmann 1995, 574; Reyes 2011.) sekä vallitsevien yhteiskunnallisten instituutioiden ylläpitämiseen tähtäävänä toimintana. (Berger & Luckmann 1994.) Katson siis yliopiston legitimaatiodiskurssien ja legitimaatiostrategioiden tutkimisen edellyttävän kriittistä aineiston lukutapaa.

Diskurssit ilmentävät sosiaalista todellisuutta. Asemoin tutkimuksen ennen kaikkea sosiaali-konstruktionistiseen⁶ tutkimusperinteeseen. Diskurssianalyysi puolestaan kuuluu kielellisen käänteiden keskeiseksi metodiksi. Ymmärrän puheen ja tekstin siten, että se tuotetaan aina jostakin näkökulmasta, jolloin ne rakentuvat viitaten myös aiempiin teksteihin. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 35.) Diskursiivinen näkökulma huomioi näin yliopiston yhteiskunnallisen kulttuuriin ja historiaan sidottujen arvojen ja normien kudelman, joka on jatkuvan muutoksen ja kilpailun alaisuudessa sosiaalisessa ja yhteiskunnallisessa kontekstissa. Ymmärrän tekstin ja puheen vertikaalisina ja horisontaalisina, sosiaalisesti rakentuneina yhteiskunnallisina kerrostumina, jotka jalostuvat kommunikaation kautta; näin niistä tulee osa sosiaalisen todellisuutemme konstruktioita ja uudelleenjäsennyksiä. Ihmiset tulkitsevat maailmaa aina jostakin lähtökohdasta käsin ja sosiaalinen todellisuutemme rakentuu semioottisissa prosesseissa. Yhdyn tässä samankaltaiseen kriittiseen aineiston lukutavan perusteisiin kuten Fairclough (2002), joka tarkastelee tekstin, diskurssin ja sosiaalisen maailman suhteita:

“We cannot take the role of discourse in social practices for granted; it has to be established through analysis.” (Chiapello & Fairclough 2002, 186)

Diskursiivinen tapahtuma ja toiminta ovat näin samanaikaisesti osa tekstiä, osa diskursiivista käytäntöä ja osa sosiaalista käytännettä. Kyse on näin diskurssien ja semioosin suhteista. Chiapello & Fairclough (emt. 186) kutsuvat tietyn hegemonisen

⁶ Peter Bergerin ja Thomas Luckmannin kirja Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen pidetään sosiaalisen konstruktionismin alkuteoksena.

sosiaalisen järjestyksen semioottista tilaa diskurssijärjestykseksi, joka yhdistää erilaisia kieligenrejä, tyylejä ja diskursseja toisiinsa. Sosiaalisesti rakentuneissa instituutioissa ihmiset eivät ole passiivisia toimijoita tai alisteisia vallitseville teksteille. Toimijat nähdään aktiivisina diskurssien käyttäjinä, jotka pyrkivät erilaisin diskursiivisin ja retorisin keinoin osallistumaan yliopiston legitimaation tuottamiseen.

Diskurssianalyysin ja legitimaatio-analyysin yhteys. Teksti ei ainoastaan kerro sosiaalisesta maailmasta, vaan selittävät ja oikeuttavat eli legitimoivat sen ominaisuuksia (vrt. Van Leeuwen 2008, 20; Fairclough 2003, 98- 100). Tutkimuksessani kriittinen diskurssianalyysi (Jokinen ym. 1993; Fairclough 2003) nivoutuu osaksi sosiosemiotikan (Törrönen 2005; Silvast 2009) sekä oikeutusstrategioiden analyysia (Van Leeuwen 2009; 1999). DA:n avulla kohdistan huomioni itse legitimaatiosta, oikeutuksesta, sitä rakentaviin prosesseihin. Haluan näin tietää millaisia käytänteitä ja strategioita diskursseissa käytetään. Soveltamani menetelmä on peräisin Van Leeuwen ja Wodakin (1999) sosiosemioottisista⁷ (social semiotics) tutkimuksista, jota on myöhemmin sovellettu erilaisten tekstien analyysiin (ks. Vaara 2006). Sosiosemiotikassa tutkitaan sitä, miten merkit, tekstit ja diskurssit ovat semioottisia resursseja, joita voidaan käyttää tilanteen vaatimusten ja resurssin tarjoamien etujen mukaan (Silvast 2009, [www-sivut](#)).

Legitimaatiotulkinnan käsite. Nivon eri aineistotasoja toisiinsa legitimaatiotulkintojen avulla. Legitimaatiotulkinta käsitettä on käytetty mm. Pätärin (2011) opinnäytetyössä *Legitimaatiotulkintoja vapaasta sivistystyöstä*. Omassa tutkimuksessani legitimaatiotulkinta tarkoittaa luvun 3 ja 4 yhteenvedollista osuutta, jossa lukujen antia tarkastellaan yliopiston yhteiskuntasuhteen legitimizeetin näkökulmasta. Tulkintojen avulla muodostan aineistosta konstruoitunutta omaa käsitystäni siitä, millä tavalla nyky-yliopiston yhteiskuntasuhde rakentuu teoreettisen, hallinnollisen, historiallisen sekä näytteenomaisen kielellisen empirian perusteella.

Metodina haastattelu. Tutkimuksen empiirisen osuuden aineisto on kerätty keväällä 2012. Haastattelin tutkimusta varten Tampereen yliopiston hallituksen kolmea ulkopuolista jäsentä. Lisäksi varsinaisen tutkimusraportoinnin ulkopuolella haastattelin yhtä yliopiston hallitukseen kuuluvaa jäsentä, joka edusti yliopiston muuta henkilökuntaa. Haastattelin ulkopuolisia jäseniä puhelimitse ja Skype-sovelluksen avulla. Nauhoitin haastattelut

⁷ Vrt. vanha kielitieteellinen semiotikka esim. Ferdinand de Saussure, A.J. Greimas, Claude Lévi-Strauss. (Silvast 2009, [www-sivut](#))

digitaaliseen muotoon haastattelun yhteydessä. Haastattelujen kesto vaihteli 30–70 minuuttiin. Haastattelun runkona toimi teemahaastattelulomake (ks. Liitteet). Haastattelut lukeutuivat eräänlaisiksi asiantuntijahaastatteluiksi. Asiantuntijahaastattelujen merkittävänä haasteena on metodikirjallisuuden mukaan haastatteluilmapiirin luominen, missä vastaajat tuottavat mahdollisimman paljon arkipuhetta (mm. Hirsjärvi ja Hurme 2000). Haastattelumetodina on puolistrukturoitu teemahaastattelu. Kaikki haastateltavat saivat halutessaan ennakoon teemahaastattelurungon, joka oli jaettu *taustakysymyksiin, käsityksiin yhteiskunnallisesta vuorovaikutuksesta, yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen verkostot sekä hallituksen sisäinen dynamiikka* -teemoihin. Haastattelujen aikana annoin kuitenkin erilaisten teemoihin liittyvien aihejuonteiden nousta esiin keskusteluun, sillä katsoin oma-aloitteisten puheenvuorojen sisältävän analyttisesti merkityksellistä arkipuhetta.

Reflektiota haastatteluprosessista. Haastattelujen ilmapiiri oli yleisesti myönteinen. Yhdessä haastelussa haastateltava ei vaikuttanut olevan erityisen kiinnostunut tutkimusaiheesta, ja tässä haastattelussa vastaukset jäivät lyhyeksi. Litterointivaiheen aikana ääninauhoilta välittyi erilaisia haastatteludynaamisia hetkiä, jolloin oma roolini tutkijana olisi voinut olla aktiivisempi ja rohkeampi. Yleisesti ottaen haastateltujen argumentointi vaikutti olevan sisällöllisesti korrektin virkamiespuheen ja arkipuheen välillä. Haastateltavat olivat pikemminkin avoimesti ja rohkeasti kantaaottavia kuin varovaisia argumentoinnissaan. Laadin kysymykset ja aihealueet pääasiassa itsenäisesti. Opinnäytetyöni ohjaaja kommentoi kysymyksiäni muutamaan otteeseen. Teemahaastattelurunko täydentyi tutkimusraportoinnin ulkopuolella haastattelemani hallituksen jäsenen haastattelun perusteella. Katson kysymysten sekä haastatteluhetken ymmärrykseni tutkittavasta aiheesta vaikuttaneen osaltaan yhtäältä siihen, mihin muotoon laadin teemahaastattelurungon kysymykset ja teemat, sekä toisaalta siihen millaisia tarkentavia kysymyksiä kykenin esittämään haastattelujen aikana. Tiedostin näin oman tutkijan ymmärrykseni rajoittuneisuuden ja pyrin siksi luomaan haastattelujen kysymys-vastausprosessista dialogia. Esimerkiksi haastattelutilanteissa, mikäli haastateltava käytti sellaisia käsitteitä mitä en ymmärtänyt, pyysin haastateltavaa täsmentämään omaa argumentaatiotaan. Haastattelutilanne on kuitenkin inhimillistä vuorovaikutusta, ja litteroinnin yhteydessä havaitsin joitain kysymys- vastausprosesseja, joissa haastateltava käytti pääasiassa omaa ammattisanastoaan, jota en pyytänyt täsmentämään.

2.6 Aineiston kuvaus ja analyysi

Luku 3 Ideaalimallit ja muu kirjallisuus

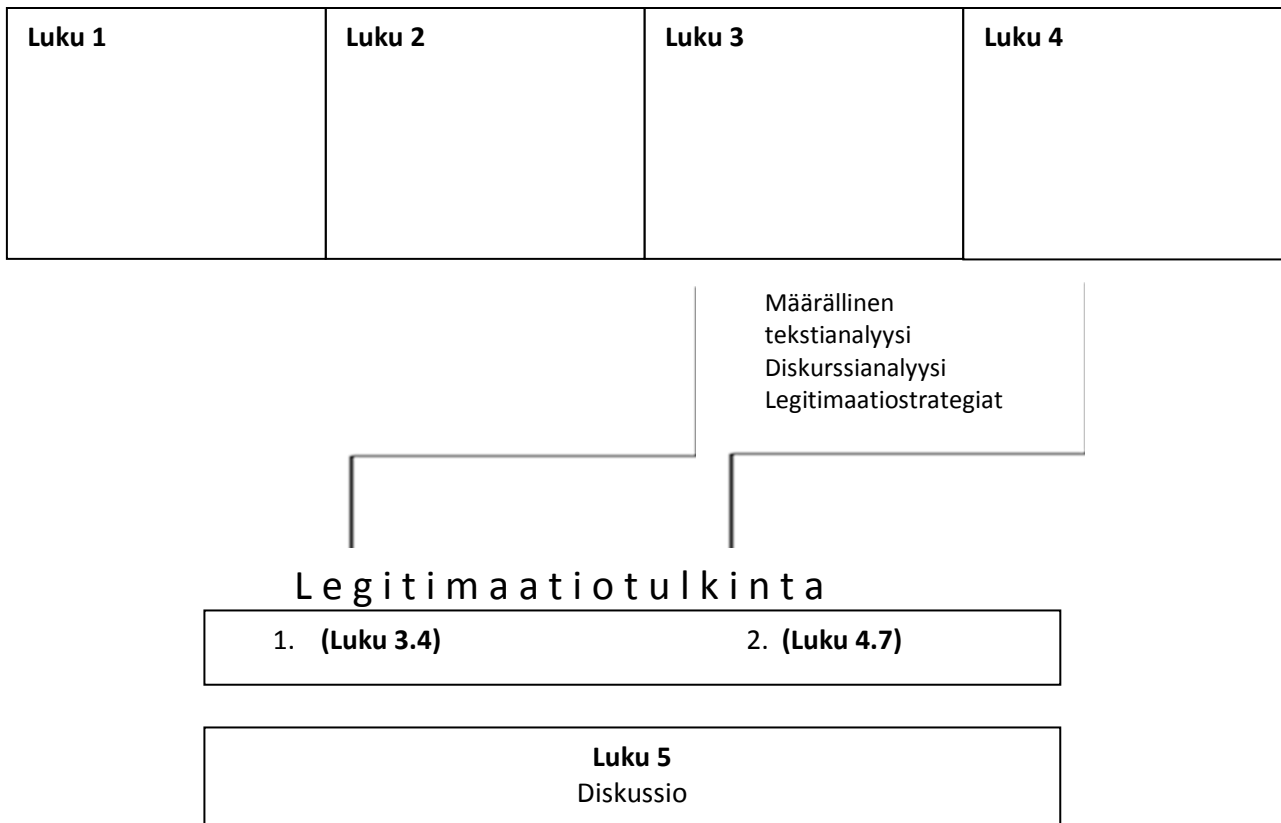
Luku 3 on kolmijakoinen. *Teoreettis-mallintavassa* osiossa keskeinen näkökulma rakentuu Jarkko Tirrosen (2010) *Yliopistoa etsimässä* kirjassa muotoiltuihin ideaalimalleihin. Kiinnitän erityisen huomioni Tirrosen muotoilemaan modernin autonomisen tiedeyliopiston malliin. *Hallinnollisessa* näkökulmassa esittelen millaisin tavoin yhteiskuntasuhde on järjestetty yliopiston hallinnossa. Keskeisimpänä lähteenä käytän Tarmo Miettisen (2001) tutkimusta *Tieteen vapaus*. Suomen yliopistohallinnon vertailukohteena toimii Ruotsin vastaava malli. *Historiallinen* osio sisältää lyhyen historiikin Tampereen yliopiston yhteiskuntasuhteista. Keskeisenä lähteenä käytän Mervi Kaarnisen (2000) *Murros ja mielikuva* teosta.

Ensimmäinen legitimaatitulkinta. Ensimmäisessä legitimaatitulkinnassa kysyn luvun 3 kirjallisuudelta, miksi yliopisto on olemassa niin kuin se aineistossa näyttäytyy. Legitimaatitulkinnassa haluan tuoda aineiston analyysiin tason, jolla pyrin välttämään asioiden esittämisen ns. totuuksina. Tästä näkökulmasta jokainen aineiston osa on vain aineisto siitä, mitä jokin taho tai kirjoittaja on tutkimusaiheesta sanonut tai kirjoittanut. Legitimaatitulkintoissa tuon oman tutkijan roolini esille, mutta pyrin säilyttämään metodologisesti perustellun analyttisen tavan lähestyä aineistoa.

Luku 4 Empiirinen osuus: Haastatteluaineisto

Luvussa 4 analysoin haastatteluaineistoa määrällisen diskurssianalyysin ja legitimaatiostrategia-analyysin keinoin.

Millaisten diskurssien ja legitimaatiostrategioiden kautta hallituksen ulkopuoliset jäsenet legitimoivat yliopiston yhteiskunnallista tehtävää?

Kuva 2 Tutkimuksen raportointi

Aineiston analyysin vaiheet

Ensimmäinen vaihe. Haastatteluaineiston analyysiprosessi alkoi aineistoa luotaavalla lukutavalla. Analysointivaihe alkoi jo haastattelujen litteroinnin yhteydessä ja toistui tutkimusprosessin aikana erityisesti silloin, kun halusin etsiä aineistosta mahdollisesti toisenlaisia ja vielä huomaamattomia aineiston jäseniä ja ymmärrystapoja. Hyödynsin myös teemahaastattelussa käyttämäni kysymyslomakkeen runkoa haastattelun sisällön analysoimisessa. Ensimmäisen vaiheen tarkoitus oli löytää aktiiviseen yhteiskuntasuhteisiin liittyviä teemoja. **Toinen vaihe.** Toisessa vaiheessa tutkin haastattelutekstien rakenteellisia ominaisuuksia määrällisen tekstianalyysin keinoin. Käytin analyysissa Atlas-ohjelmaa, jonka avulla tutkin haastatteluiden käsitefrekvenssejä. Tarkemmin tämä tapahtui hyödyntämällä toimintoa, joka muodostaa yhdestä syötetystä tekstikokonaisuudesta käsitteiden esiintymistiheystaulukon. Taulukon tuottaman

informaation perusteella nimesin diskurssien käyttäjien profiilit. **Kolmas vaihe.** Kolmannessa vaiheessa analysoin tarkemmin yhteiskuntasuhdetta käsitteleviä katkelmia, joita oli yhteensä 47 (Ks. Liite 3). Jäsensin katkelmia persoonapronominin yksikön ja monikon perusteella. Minä ja me -puhunkategoriat toimivat aineiston rajaamisen metodologisena välineenä ja analysoitavien katkelmien valinnan perusteina. Minä -puhunkategoriointi metodilla pyrin löytämään aineistosta ns. arkipäiväistä puhetta, jonka lähtökohtaisesti katsoin löytyvän minämuotoisesta puheesta. Tällainen vapaan argumentoinnin alue on diskurssianalyysin kannalta käyttökelpoista. Lisäksi katsoin vapaan argumentoinnin sisältöjen mahdollistavan vertailun sosiosemioottiseen (Van Leeuwen 2008; 2007) diskurssien lukutapaan. Lisäksi huomioni kohdistui siihen, millaisiin yliopistoinstituution ideaalimalleihin ulkopuolisten jäsenten diskurssien sisällöt viittasivat. Me -puhunkategoriointi metodilla pyrin löytämään aineistosta katkelmia, jossa ulkopuoliset konstruoivat yliopiston yhteiskuntasuhdetta kollektiivisessa kehyksessä. Metodin tarkoituksena oli löytää aineistosta katkelmia, joissa käsiteltiin yliopiston asemaa koulutusmarkkinoilla. **Neljäs vaihe.** Viimeisessä vaiheessa nimesin valikoituneet legitimaatiodiskurssit niissä esiintyneiden aktiivisen yhteiskuntasuhteen legitimaatiodiskurssien mukaan. Tämän jälkeen etsin legitimaatiodiskursseista Van Leeuwenin (2008; 2007) esittämiä legitimaatiostrategioita. Pyrin löytämään katkelmista Van Leeuwenin tunnistamien strategioiden ulkopuolisia mm. Vaaran ja Aspelinin (ks. 2.4) tunnistamia strategioita. Olin myös avoin uusille strategialöydöksille. Käytännössä legitimaatiostrategiat löytyivät aineistosta kysymällä valikoituneilta katkelmilta kysymyksiä kuten, miksi yliopiston yhteiskuntasuhde tulisi olla aktiivinen ja miksi yliopiston yhteiskuntasuhde tulisi järjestää niin kun se on aineistossa järjestetty.

Analyysin raportointitapa. Aineiston analyysin raportointitavassa yhdistän temaattisen, diskurssianalyttisen sekä sosiosemioottisen tarkastelun tulokset. Legitimaatiostrategia-analyysi sijoittuu aina temaattisen ja diskurssianalyttisen raportointiosuuden jälkeen.

Toinen legitimaatiotulkinta. Toisessa legitimaatiotulkinnassa kokoaan yhteen haastatteluaineiston keskeisimmät tulokset. Toisin sanoen vastaan kysymykseen millaisten diskurssien ja legitimaatiostrategioiden kautta hallituksen ulkopuoliset jäsenet legitimoivat aktiivista yhteiskuntasuhdetta.

- I Luotaava luenta**
- II Määrällinen tekstianalyysi, diskurssien käyttäjien profiili & rooli**
- III Subjektipositio ja intertekstuaalisuus**
 - Minä -puhunta**

Rajaus: vapaata argumentointia johtamisesta & yliopiston yhteiskuntasuhteista
 - Me -puhunta**

Rajaus: kollektiivinen puhunta johtamisesta & yliopiston yhteiskuntasuhteista
- IV Legitimaatiodiskurssien nimeäminen ja legitimaatiostrategiat**

Kuva 3 Haastatteluaineiston analyysikehys

3 YLIOPISTON YHTEISKUNTASUHTEN TEOREETTISTA, HALLINNOLLISTA JA HISTORIALLISTA ASEMOINTIA

Eräs keskeinen tutkimusta nivova kysymys liittyy erilaisten yliopistoon vaikuttavien intressien yhteensovittamiseen. Karkeasti muotoillen esitän sen kysymällä, voidaanko yliopiston perustehtäviä opetusta ja tutkimusta toteuttaa vapaan tiedon, sivistysyliopiston ja yhdenmukaisuuden ihanteen tavalla ja samaan aikaan johtaa utilitaristisessa, kustannustehokkuuteen, vaikuttavuuteen pyrkivässä hengessä ilman ristiriitaa? Tässä luvussa pohdin tätä kysymystä yhtäältä yliopistoa mallintavasta ja teoreettisesta, toisaalta hallinnollisesta ja historiallisesta näkökulmasta. Mallintavassa näkökulmassa tuon esiin tietoisien (ks. luku 2.1) yksinkertaistuksen yliopiston perinteisestä tiedontuotannosta. Tässä yhteydessä käsittelem myös nyky-yliopiston olemusta hahmottavien ideaalimallien kautta erilaisia käsityksiä yliopiston ja tieteen vapaudesta. Hallinnollisessa näkökulmassa käsittelem hallinnollisesti järjestetyn yhteiskuntasuhteen erilaisia organisointitapoja vertailukohteena Ruotsin malli. Luvun lopuksi käyn läpi Tampereen yliopiston yhteiskuntasuhteita lyhyen historiaesityksen avulla edellä mainittujen teorioiden näkökulmasta.

3.1 Teoreettinen ja mallintava näkökulma

3.1.1 Sivistysyliopiston ihanne ja perinteinen tiedontuotanto

Sivistysyliopiston ihanteessa uuden tiedon tuottaminen edellyttää vapautta. Tällaisessa idealistis-humanistisessa ajattelutavassa tieteellä on näin *itseisarvoinen* oikeutuksensa. Yliopistot vastaavat samalla tieteellisen perustiedon tuotannosta ja sekä tieteellisen sivistyksen edistämisestä. Tieteen vapauden oikeutus on tieteellisten innovaatioiden satunnaisuudessa, tieteellisen profession erityisessä ammattitaidossa ja tieteen kyvyssä nähdä yli akuuttien ongelmien. Tieteen vapaus on vapautta olla tuottamatta välittömiä hyötyjä ja vapautta tulosten välittömän soveltamisen seuraamuksista. (Miettinen 2001, 455.)

Humboldttilaiset klassiset ihanteet tieteen vapauden legitimoijana. Sivistysyliopisto eli humboldtilainen yliopistoihanne on keskeinen kerrostuneen yliopiston ajatusta määrittelevä malli. Reaalimaailmassa se ei kuitenkaan ole varsinaisesti toteutunut, vaan sen

sivistykseen nojaava merkitys liitetään yleisesti nyky-yliopiston toiminnan arvoperustaan esimerkiksi yliopiston strategioihin. Humboldttilainen klassinen yliopistomalli perustuu näin sivistyksen itseisarvoisuuteen. Yhteiskunnallisesti sivistysyliopisto ei tuota poliittisesti ja kansantaloudellisesti suoraan hyödynnettävissä olevaa tietoa, vaan *yliopisto nähdään autonomisena, ulkoisista auktoriteettisuhteista vapaana, joka tarkoittaa myös taloudellista autonomiaa suhteessa valtioon. Valtio vastaa täysimittaisesti yliopiston toiminnan rahoituksesta sekä samalla takaa yliopiston taloudellisen ja hallinnollisen autonomian* (Tirronen 2010, 85.)

Sivistysyliopistomallin perustamisen on katsottu yleisesti liittyvän yhteiskunnalliskulttuurin murros, jossa kirkon määräysvallasta vapautuneen tieteen perusta institutionalisoitiin uudelleen⁸ (Tirronen 2010, 81- 82). Vapaus kulminoituu käytännössä opettajien ja opiskelijoiden suvereenisuuteen tieteellisen tutkimuksen, opetuksen ja opiskelun painopisteiden määrittelyssä (mm. Tirronen 2005, 75). Tarkemmin humboldtilaisessa yliopistoihanteessa vapauden suvereniteetti legitimoituu kolmeen periaatteeseen: tutkimuksen, opetuksen ja opintojen vapaus, tutkimuksen, opetuksen ja opintojen erottamaton yhteenkuuluvuus, sivistyksen ensisijaisuus suhteessa ammatilliseen koulutukseen. (Manninen 1990, 246.)⁹

Miksi tiedon ja yliopiston suvereeni vapaus? Yliopiston autonomia on lakisääteinen. Suomessa yliopistolain 3 §: ssä on säädetty yliopistolle itsehallinto, jolla turvataan tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus. Suomessa lainsäätävä katsoo tieteen vapauden olevan yliopiston olemassaolon riittävä perustelu. Tiedon tuottamisen vapaus on edellytys yhteiskuntaa hyödyttävän tiedon tuottamiseen. Vapaus yliopiston legitimitietinä liittyy tiedon erityisyyteen yhteiskunnallisen edun kannalta. Miettinen (2001) ja Björklund (1996) ovat muotoilleet kaksi perustetta sille, miksi tiedon tulisi olla vapaa yhteiskunnallisista intresseistä perinteisessä tiedon tuotannon mallissa.

⁸ Humboldtin malli ajoittui yhteiskunnallis-taloudelliseen murrosvaiheeseen, jonka vaikutuksesta yliopisto instituutiona oli muutoksessa. Humboldttilaisen yliopistomallin muotoutumiseen vaikutti laaja joukko saksalaisia filosofiita mm. Kant, Fichte, Schelling von Humboldt. (Tirronen 2010, 81; Kantasalmi 1990,9–25.)

⁹ Habermas näkee humboldtilaisen yliopiston idean epärealistisena: Liioiteltu oli niin ikään ajatus tieteen ja valistuksen ykseydestä liittäessään tieteiden autonomiaan odotuksen, että yliopisto muuriensa sisällä saattaisi ikään kuin mikrokosmoksena ennakoita vapaiden ja tasaveroisten ihmisten yhteiskuntaa. (Habermas 1990, 187.)

Ensimmäinen perustelu liittyy tieteellisen *tiedon luonteeseen*. Tieto itsessään edellyttää vapautta ja perinteisessä tiedon tuotannon mallissa tunnustetaan vapauden olevan tiedon tuottamisen ehto. Käytännössä tämä tarkoittaa tutkijan tai tutkijayhteisön vapautta. Tutkijoiden tulee saada toimia ehdottoman tutkimuksen vapauden kautta, jolloin mahdollistetaan objektiivisen tiedon syntyminen. Perinteisessä tiedon tuotannon mallissa kollegiaalinen tutkijayhteisö valitsee ongelmat oman arvostelukykynsä perusteella ja ohjaa sisäistä toimintaansa, mutta toisaalta ylläpitää normijärjestelmää, joka pyrkii takaamaan objektiviteetin. Tiedon arvoa määritellään tuloksen totuudenmukaisuuden, sen sisäisen loogisuuden ja sen saaman empiirisen tuen perusteella. Tuloksien merkitystä arvioidaan vain suhteessa alan vakiintuneeseen tietoon. Nämä tehtävät kuuluvat tiedeyhteisölle. Vasta tämän jälkeen voidaan arvioida tuloksen arvoa tutkimuksen ulkopuolella. Tähän tehtävään osallistuvat monet yhteiskunnan toimijat. Tiedon tuotannon arviointia ei voida yhdistää kolmanteen pääkriteeriin eikä kahta ensimmäistä voi korvata kolmannella. Ajatus siitä, että ongelmat tunnetaan ja vain ratkaisut puuttuvat, on harhaanjohtava. Tieteen tulokset eivät aina ole vastauksia hyvin tunnettuihin ongelmiin, vaan ainakin yhtä usein uusien ongelmien löytämistä. Tätä varten tutkimustyössä tarvitaan myös päämäärättömiltä tuntuvalle toiminnalle, jotta uusia arvokkaita teitä voitaisiin löytää. (Björklund 1996 44- 47; Miettinen 2001, 247.)

Toinen perustelu liittyy *yhteiskunnan etuun*. Von Humboldtille yliopisto oli paikka uuden tiedon tuottamista ja henkistä kasvua varten. Yliopiston yhteiskunnallista eristäytyneisyyttä perustellaan puhtaan tieteen vaatimuksilla, sekä sillä että ylemmät tieteelliset laitokset käsittelevät tiedettä aina osittain ratkaisemattomana ongelmana. Humboldtilainen yliopiston tietokäsitys ei taivu tiedon hyödyntämisen ajattelutapaan. Myös Habermas näkee Von Humboldtin ajaman yliopiston idean erään ideaalisen elämänmuodon kiteyttämisen projektiksi; muista perustamisideoista sen ajateltiin poikkeavan sikäli, että se ei viittaa vain varhaisporvarilliseen, ammattialoittain kerrostuneen yhteiskunnan moniin erityisiin elämänmuotoihin: tieteen ja totuuden kanssa solmimansa liiton ansiosta se pyrkii kiteyttämään jotakin yleistä, jotakin yhteiskunnallisten elämänmuotojen moninaisuutta edeltävää. (Kantasalmi 1990.)

3.1.2 Kaksi tulkintaa yliopiston modernista olemuksesta

Yliopistolain 1 §:n mukaan yliopistojen tulee edistää elinikäistä oppimista, toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Yhteiskunnallinen vuorovaikutus lisättiin yliopistolakiin 2000-luvun alussa. Vaikuttavuus on suhteellisen tuore yliopistojen lakisääteinen tehtävä. Vaikuttavuudesta on tullut yliopistojen päämäärä. Kirjallisuuskatsauksessa ilmeni useita tulkintoja nyky-yliopistosta. Tähän tutkimukseen poimin yrittäjyys- (Clark 1998) ja markkinayliopiston (Tirronen 2010) sekä modernin autonomisen tiedeyliopiston (Tirronen 2010) ideaalimallit.

Uusliberalistinen yrittäjyys- ja markkinayliopisto. Yrittäjyysyliopisto on Clarkin (1998) muotoilema käsitys eräänlaisesta instrumentaalis-utilitaristisesta yliopistomallista (Miettinen 2001), jossa on selkeästi otettu käyttöön erilaiset tiedon hyödyntämisen tavat. Clark käyttää yrittäjyyden käsitettä innovatiivisuuden sijaan siksi, että se kuvastaa yliopistojen paikallisia ponnistuksiin ja toimiin jotka johtavat organisatorisiin muutoksiin. (Clark 1998, 4; Miettinen 2001, 132.) Yrittäjyysyliopisto sisältää pyrkimyksen pois yhdenmukaisuudesta kohti yksilöllisiä ratkaisuja; rahoituksen monipuolistamisen ja yritysmuotoisuuden. Yrittäjyysyliopiston teeseihin kuuluu mm. se että yliopistoissa tarvitaan enemmän innovatiivisuutta ja yrittäjyydellä on henkilöstöä virkistävä vaikutus. Clark liittyy yrittäjyysyliopiston keskeisiin tunnusmerkkeihin *rahoituksen monipuolistaminen*. Ensimmäisen rahoituslähteen, valtiovallan suoran rahoituksen, supistumista kompensoidaan toisen lähteen, julkisen tutkimusrahoituksen, mutta erityisesti kolmannen lähteen, yksityisen tutkimus- ja koulutusrahoituksen, lukukausimaksujen ja muun palvelutoiminnan avulla. Clarkia motivoi yrittäjyysyliopistomalliaan valtiovallan rahoituksen supistumisen seuraus. Tähän liittyen Clarkin keskeinen ajatus on että *yrittäjyysyliopistot tunnistaa siitä, että ne hakevat aktiivisesti rahoitusta kolmannelta lähteeltä*. (Clark 1998, 46; Miettinen 2001, 134.)

Tirronen (2010) muotoileman markkinayliopiston toimintatavat perustuvat liike-elämästä omaksuttuun tulosohjaukseen sekä erilaisten laadunhallintamekanismien hyödyntämiseen. Tirronen nojaa markkinayliopiston ajatuksessaan pääosin amerikkalaiseen kulttuurikriittisesti yliopistoa käsittelevän kirjallisuuteen ja artikkeleihin, käyttäen lähteenään mm. teosta *The university in ruins* (Readings 1996) ja artikkeleita kuten *Adaptive research*

university and drive to market (Francis & Hampton 1999) ja *Selling out higher education* (Giroux 2003.) Tirronen katsoo markkinayliopiston rakentuvan valtiollisen ja muun julkisen säätelyn purkamiselle ja markkinaehtoisten toimintamallien kehittämiselle. Tässä ajatusmallissa hän korostaa erityisesti yliopiston ja yritysten välisen yhteistoiminnan lisääntymistä ja tiivistymistä. Markkinayliopiston hallintomalli on Tirronen näkemyksen mukaan tehokkaasti organisoitu ja se perustuu vastuun ja vallan kohdentamisesta johtajajärjestelmän mukaisesti. Tirronen tuo esiin markkinayliopiston toimintatapojen ja uuden julkisjohtamisen läheiset kytkökset. Hän katsoo että markkinayliopistossa sovelletaan uuden julkisjohtamisen (new public management) eri käytäntöjä, jolloin yliopistoihin on siirtynyt uusia tulosohjaus-, hallinto-, johtamis- ja laadunhallintajärjestelmiä. Näiden menetelmien avulla pyritään sopeuttamaan yliopiston toiminta suhteessa toimintaympäristön muutoksiin. (Tirronen 2010, 101.)

Moderni autonominen tiedeyliopisto. Tirronen (2010) ei kuitenkaan näe suomalaisessa yliopistossa olevan piirteitä puhtaasta markkina- tai yrittäjyysyliopistosta. Tämä näkemys on sikäli oikea, kun katsotaan Clarkin ehtoa yrittäjyysyliopistosta sellaisena, joka hakee aktiivisesti rahoitusta kolmannelta lähteeltä. Suomessa 2/3 yliopiston rahoituksesta on valtionrahoitteista. Uusliberalististen tulkintojen sijaan Tirronen luonnehtii nykyistä yliopiston toimintatapaa moderniksi autonomiseksi tiedeyliopistoksi. Tirronen malli rakentuu pääasiassa käsitykseen yhteiskunnasta pluralistisena, moniarvoisena; klassisen sivistysyliopiston tarkoituksena oli tutkimuksen kautta tapahtuva itseisarvoinen tieteellinen sivistys; valtionyliopistossa tarkoitus oli palvella valtion tarpeita; markkinaohjautuvassa yliopistossa tavoitteena ovat innovaatioajattelu ja yliopiston kaupallisen ajatuksen toteuttaminen; nykyajan yliopisto sisältää kaikkia edellä mainittuja tavoitteita. (Tirronen 2010,112; vrt. Niiniluoto 2003.) Tirronen katsoo modernissa tiedeyliopistossa tiedon hyötyarvon liittyvän ensisijaisesti oppineisuuden edistämiseen ja tieteen kehitykseen. Moderni tiedeyliopisto on tällöin julkinen organisaatio, mutta sen toiminnan tulokset voidaan tarvittaessa muuntaa myös yksityiseksi hyödykkeeksi. (emt. 112- 115.) Modernin tiedeyliopiston mallissa valtionohjaus ja rahoitus ovat strategista puiteohjausta, joka voidaan määritellä myös omistajaohjaukseksi. Sen perusteella yliopistoille luovutetaan mahdollisimman laaja hallinnollinen, taloudellinen, toiminnallinen toimintavapaus. Samalla yliopistojen toimintaa ohjataan taloudellisen kehityksen kannalta strategisille aloille. Strategisen puiteohjauksen ja siihen niveltävän sopimusperustaisen määrärahaohjauksen tarkoituksena on edistää yliopistojen välistä erilaistumista sekä varmistaa

korkeakoulujärjestelmän monimuotoisuus ja julkisten voimavarojen tarkoituksenmukainen käyttö. (Tirronen 2010, 118 -119.) Strateginen puiteohjaus tarkoittaa kansallisiin tiedestrategioihin kiinnitettyä, mutta itsenäistä ja proaktiivista eli ennakoivaa toimintaympäristöanalyysiin perustuvaa strategista toimintaa. Strategisen johtamisen ja ammattimaisen päätöksentekojärjestelmän keskeinen edellytys on johtamisjärjestelmä, joka perustuu akateemis-managerialistiselle toimintamallille. Johtaminen perustuu akateemisille lähtökohdille, mutta sen keskeiset lähtökohdat liittyvät *johtamis- ja talousnäkökulmiin*. Johtamisjärjestelmän näkökulmasta ei ole merkitystä nimetäanko johtaja yliopiston sisältä vai ulkoa. Johtajan kyvyt, tiedot ja asiantuntijayhteisön johtaminen ovat keskeisiä ominaisuuksia. (emt. 118–119.)

Tirronen ymmärtää modernin tiedeyliopiston avoimeksi sosiaalisesti järjestelmäksi, jonka yksiköt ovat varsin itsenäisiä ja asiantuntijaperustaisia (emt. 118–119). Tirronen kuvailee modernia tiedeyliopistoa autonomiseksi instituutioksi, jonka toiminnan keskeinen lähtökohta on akateeminen vapaus. Sen autonomia sisältää siten itsehallinnon ja akateemisen vapauden lisäksi taloudellisen autonomian; yliopiston hän näkee taloudellisesti autonomisena. Taloudellinen autonomia edellyttää toimivaa ja selvästi organisoitua päätöksentekojärjestelmää, ja siksi modernin tiedeyliopiston päätöksenteko järjestelmä on ammattimaisesti järjestetty. Tirronen katsoo, että modernin yliopiston ylimmästä päätöksenteosta vastaa ammattihallitus, joka koostuu yliopiston ulkopuolisista ja sisäisistä jäsenistä, joiden tärkeimpänä ominaisuutena näyttäytyy jäsenten kyvykkyys ja rooli yliopiston toiminnan tulevaisuuden edellytysten vahvistamiseksi. (emt. 113- 115.)

	Humboldttilainen sivistysyliopisto (mm. Von Humboldt 1809)	Yrittäjyys (mm. Clark 1998)- ja markkinayliopisto (Tirronen 2010)	Moderni autonominen tiedeyliopisto (Tirronen 2010)
Arvoperusta	Tiedeperustaiset sivistysarvot. Tiedon itseisarvo.	Markkina-ohjautuvat arvot. Välinearvoisuus.	Tiedeperustaiset arvot. Pluralismi.

Autonomia	Täysi autonomia suhteessa valtioon	Suhteellinen autonomia, mahdollisesti ulkopuolisista koostuvia manageriaalisia hallituksia	Autonominen, akateemis-manageriaalinen johtamistapa, jossa jäseniä ulko- ja sisäpuolelta
Rahoitus-malli	Valtion rahoitus	Laaja rahoituspohja, yksityinen rahoitus	Laaja rahoituspohja erityisesti yksityisen rahoituksen muodot

Taulukko 1 Humboldtilaisen sivistysyliopiston (von Humboldt 1809), yrittäjyysoyliopiston (Clark 1998) ja modernin autonomisen tiedeyliopiston (Tirronen 2010) vertailua

Pohdinta. Luvun aluksi muotoilin kysymyksen siitä, voidaanko yliopiston perustehtäviä opetusta ja tutkimusta toteuttaa vapaan tiedon, sivistysyliopiston ja yhdenmukaisuuden ihanteen tavalla ja samaan aikaan johtaa utilitaristisessa, kustannustehokkuuteen, vaikuttavuuteen pyrkivässä hengessä ilman ristiriitaa? Modernin autonomisen tiedeyliopiston malli näyttää näin tekevän, sillä sitä johdetaan erilaisia intressitahoja (ks. luku 2.3) yhdistävällä, akateemis-manageriaalisella hallintomallilla, sen rahoitus perustuu laajaan rahoituspohjaan (yksityinen & julkinen), lisäksi se pyrkii profiloitumaan, erilaistumaan ja kilpailemaan, mutta silti säilyttämään sivistysyliopiston tiedeperustaiset arvonsa.

3.2 Hallinnollinen näkökulma: Sisäinen organisointi, Ruotsin malli ja valtion rahoitus nykyisen yhteiskuntasuhteen peilinä

Suomen valtiosääntö ei anna vastausta siihen millaiseen yhteiskuntaideaan se perustuu. Jyrängin mukaan perustuslain 1 §: ssä on hyväksytty sekä liberaalinen, että yhteisen hyvinvoinnin malli ja niitä uskotaan voitavan kehittää rinnan. (Jyränki 2000; Miettinen 2001,

458.) Samaan aikaan esimerkiksi EU:n ja OECD:n ajamissa yliopiston johtamisen malleissa nykyinen yliopistojohdaminen edellyttää yritysten johtamiseen aiemmin liitettyä strategista ammattimaista johtamista sekä dynaamista kykyä reagoida muuttuvaan toimintaympäristöön (Euroopan Komissio 2011). Tämä puolestaan viittaa vahvasti libertaariseen yhteiskuntajärjestykseen. Lakisääteisesti järjestetty hallinto ja rahoitus liittyvät keskeisesti yliopiston olemassaolon perusteisiin. Yksi tapa lisätä yliopiston sidoksisuutta yhteiskuntaan on järjestää hallinto siten, että se sisältää yliopistoyhteisön valitsemia ulkopuolisia jäseniä. Toisaalta yliopistojen yhteiskunnallista lojaliteettia voi myös varmistaa sillä, että korkeakoulujen päättävät toimijat, hallitusten jäsenistön enemmistön ja korkeakoulujen rehtorit asettaa maan hallitus. Otan tässä tarkasteluun Suomen ja Ruotsin yliopistojen sisäisten organisaatioiden erilaiset muodot sekä sivuan suomalaisen yliopistojärjestelmän rahoitusperusteita osana yhteiskuntasuhteen määrittelijänä.

Lisää strategista johtajuutta ja reagointikykyä muutokseen. Yliopiston muutoksen tarkastelussa täytyy huomioida erilaisten muutosvaateiden olleen arkipäivää ainakin viimeiset 40 vuotta (ks. luku 1). Merkittävää on kuitenkin se, että puheista siirryttiin konkretiaan vuoden 2009 sekä vuoden 2013 uudistuksilla. Tomperin (2012) mukaan vuonna 2009 toteutetun lakiuudistuksen tavoitteena oli luoda yliopistojen johdolle – päättävälle elimelle eli hallitukselle ja operatiiviselle johdolle eli rehtoraatille – strategisen johtajuuden keinoja, joiden puuttuminen on jo hyvin kauan mielletty ohjausjärjestelmän suurimmaksi ongelmaksi. Tomperi näkee, että vanhanaikaiseksi arvioitu kolmikantainen hallintomalli väliportaineen ja sisäisine demokratioineen tuotti jähmeyttä, joka ehkäisi yliopistojen dynaamista kykyä reagoida muuttuvaan toimintaympäristöönsä. Tomperi näkee uuden yliopistolain perusteissa viittauksia OECD:n maavertailuihin ¹⁰ ja katsoo keskeisimmäksi muutosta puoltavaksi argumentiksi yliopiston toimintaympäristön muutoksen. Muutosta perusteltiin uudistuvilla suomalaisen yhteiskunnan koulutustarpeilla ja yritysten innovaatiotarpeilla myös kansainvälisen yliopistokilpailun edellytyksillä. Yhteiskuntasuhde on uusilla menettelytavoilla haluttu saada aktiivisemmaksi, joka on edellytys yliopistojen välisessä markkinakilpailussa, profiloitumisessa koulutusmarkkinoilla ja sopimusneuvotteluissa valtion ja yliopiston välillä.

¹⁰ OECD-arvioitsijat ovat todenneet, että yliopistojen oikeushenkilöaseman muutos on välttämätön, jotta suomalaiset yliopistot voisivat kilpailla samankaltaisin säännöin maailman johtavien yliopistojen kanssa.” (Tomperi 2012).

Hallinnollisesti järjestetty aktiivinen yhteiskuntasuhde. Uutta yliopistolakia valmistelleen työryhmän selvitysmiesten raportissa vuodelta 2007 ehdotettiin, että hallituksen ulkopuolisten jäsenten määrää tulisi lisätä yliopiston hallituksessa, jotta yliopiston ja sen yhteiskunnallisen toimintaympäristön (julkinen sektori ja hallinto, elinkeinoelämä, kansalaisyhteiskunta) välinen vuorovaikutus voidaan varmistaa. Lisäksi todettiin, että ulkoinen vaikutus ylimmällä tasolla tuo yliopiston käyttöön sekä yhteiskunnallista kosketuspintaa, että muunlaisista organisaatioista saatua kokemusta. Esille tuli myös näkemys ulkoisten ja sisäisten jäsenien muodostaman hallituksen paremmasta kyvystä arvioida tehokkaammin johtamisen onnistumista tuloksellisuuden näkökulmasta verrattuna sisäisistä jäsenistä koostuvaan hallitukseen. (OPM 2007, 97–98.) Perusteluista välittyy selkeästi tarve saada yliopiston johtamisen tapaan ammattimaisempaa johtajuutta ja muunlaista institutionaalista näkemystä.

Yliopistoyhteisöstä ulkopuolisten jäsenten määrävelvoitetta yliopiston hallituksessa nostettiin lopulta vähintään 40 %:n edustukseen. Lisäksi yliopiston hallituksen puheenjohtajan sekä rehtorin valintakäytännöt muuttuivat; yliopiston hallituksen puheenjohtajana toimi aiemmin rehtori, vuodesta 2010 alkaen hallituksen puheenjohtaja tulee valita yliopistoyhteisön ulkopuolisista jäsenistä. Kun rehtori valitsi aiemmin yliopiston vaalikollegio, vuodesta 2010 lähtien valinnan tekee yliopiston hallitus. Suomen mallissa hallinnollisesti järjestetty välillinen yhteiskuntasuhde tarkoittaa sitä, että yliopiston organisaatorakenne sidotaan lakisääteisiin valintamenettelyihin. On kuitenkin huomattava, että Suomen mallissa ulkopuoliset jäsenet valitaan yliopiston omista intresseistä ja kollegioiden muodostamien työryhmien toimesta. Toisaalta ulkopuolisten jäsenten määrä- ja valintavelvoitteet liittyvät yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden ilmiön kautta EU:n¹¹ ja OECD:n suosituksiin (ks. Niukko 2006; Rinne 2012). Suomen mallissa poliittinen päättäjän näkee ammattimaisen ja strategisen johtamisen olevan yksi tapa uuden yliopiston toiminnan legitimoimiseksi, jolla varmistetaan yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen edistäminen, jonka kautta palvellaan yhteiskunnallisia tarpeita (vrt. Clark 1983; Nieminen 2004).

¹¹ Tieteen ja yhteiskunnan vuorovaikutuksen sidoksisuus on ollut keskeinen teema Euroopan Unionin koulutusta ja tutkimusta käsittelevissä dokumenteissa. Eräänä Euroopan unionin Europe 2020 strategian korkea-asteen koulutuksen uudistuskohde on vahvistaa tiedon kolmijakaisuutta ts. yhteistyötä koulutuksen, tutkimuksen ja yritysten välillä. Strategiassa on myös maininta tehokkaiden hallinto ja rahoitusmekanismien luomisesta koulutuksen laadun (excellence) tukemiseksi. (Euroopan Komissio, 2011) Yliopiston johtaminen asettuu EU:n dokumenteissa monitahoiseksi liiketoiminnalliseksi haasteeksi, johon myös perinteisesti yliopiston ulkopuolisten toimijoiden olisi voitava osallistua, edellyttäen, että luottamus yliopiston hallintoon säilyy vahvana. (Euroopan Komissio 2011)

Ruotsalaisen yliopiston suora poliittinen ohjaus. Ruotsin mallissa yliopistojen sidoksisuus varmistetaan hallinnollisen menettelyn kautta, jolloin maan hallitus valitsee enemmistön yliopistojen hallitusten kokoonpanosta yliopiston ehdotuksiin perustuen. Ruotsissa ulkopuoliset jäsenet ovat kuuluneet yliopiston hallitukseen vuodesta 1977 lähtien. Korkeakoulujen yhteiskunnallinen lojaliteetti on varmistettu osaltaan sillä, että korkeakoulujen päättävät toimijat, hallitusten jäsenistön enemmistön ja korkeakoulujen rehtorit asettaa maan hallitus. (Miettinen 2001, 214.) Ruotsin mallissa (ks. alla oleva taulukko) poliittinen päättäjä näkee asian niin, että demokratia itsessään on tieteen vapauden paras tuki, eikä demokraattisesti valittu päätöksentekijä voi lähtökohtaisesti loukata tieteen vapautta. (Miettinen 2001, 216.) Ruotsin korkeakoululainsäädännössä ideana on ollut vapaus, mutta tämä vapaus ei ole tarkoittanut akateemista vapautta, vaan valtiovallan uutta ohjauskäytäntöä, lisätä valtaa rehtorille ja korkeakoulun hallitukselle, ei vapautta tutkijoille, opettajille ja opiskelijoille. Miettisen mukaan perustelujen viesti on, että yliopistoautonomia on alisteinen yleiselle edulle, jonka määrittely kuuluu maan hallitukselle. *Miettinen (2001) katsoo Ruotsin mallissa yhteiskunnallisen tehtävän tulkinnan kuuluvan demokratian mukaisesti poliittiselle päättäjälle.* Avoimeksi tässä päättelyssä jää, mihin valtiovallan nimittämien korkeakoulujen ylimpien päättäjien legitimaatio itse asiassa perustuu ja miten pitkälle toimivalta ulottuu (emt. 216).

	1997	2004	2009	Nykyinen Ruotsin malli
Yhteiskunta suhde	Yliopistot tilivirastoina ja osana valtiota		Yliopistot itsenäisiksi julkisoikeudelliseksi oikeushenkilöiksi	Yliopisto on valtion viranomainen
Kolmas tehtävä	-	Yhteiskunnallinen vuorovaikutus- ja vaikuttavuus kolmanneksi tehtäväksi		Yhteiskunnallinen vuorovaikutus 2009 lähtien
Hallituksen kokoonpano	Rehtori, kolmikanta (professorit, muu henkilökunta opiskelijat)	Rehtori, kolmikanta ja yksi ulkopuolinen jäsen	Rehtori, Kolmikanta, 40 % yliopistoyhteisön ulkopuolisia jäseniä	Rehtori (1), opiskelijoiden edustajat (3), opettajien edustajat (3), 50 % ulkopuolisia jäseniä (8)
Hallituksen jäsenien valinta	Yliopiston vaalikollegio		Yliopistokollegio	Yliopisto esittää, maan hallitus valitsee ulkopuoliset jäsenet. Sisäiset toimielimet valitsevat sisäiset jäsenet.

Yliopistoyhteisön päätöselin	Vaalikollegio	Yliopistokollegio	Tiedekuntaneuvosto
Hallituksen puheenjohtaja	Hallituksen puheenjohtajana rehtori	Hallituksen puheenjohtaja tulee valita yliopistoyhteisön ulkopuolisista jäsenistä	Valtiovalta nimittää hallituksen puheenjohtajaksi henkilön, joka ei saa olla yliopiston palveluksessa
Rehtorin valinta	Yliopiston vaalikollegio valitsee rehtorin	Yliopiston hallitus valitsee rehtorin	Maan hallitus nimittää rehtorin yliopiston hallituksen esityksestä Yliopiston hallitus esittää maan hallitus valitsee.
Rahoitus	Julkinen rahoitus	Julkinen ja yksityinen rahoitus	Julkinen rahoitus

Taulukko 2 Yliopistolain keskeiset muutokset suhteessa Ruotsin malliin (Yliopistolaki 2009, Högskolelag 1992:1434)

Rahoitus lojaliteetin varmistajana. Uuden yliopistolain myötä sekä 2013 voimaan tullessa rahoitusmallissa keskeisenä välineenä yhteiskunnallisen vaikuttavuuden takaamiseksi käytetään yliopiston rahoitusta sekä strategista puiteohjausta. Perusrahoituksesta 75 prosenttia määräytyy toiminnan laajuuden, laadun ja vaikuttavuuden perusteella ja 25 prosenttia muiden koulutus- ja tiedepolitiikan tavoitteiden perusteella. Valtion rahoitusta yliopistoille kohdennetaan erityisesti suoritettujen tutkintojen ja opintopisteiden sekä tieteellisten julkaisujen ja kilpaillun tutkimusrahoituksen toteutumisen mittareilla. Rahoitusmallin yhtenä keskeisenä välineenä ovat sopimusneuvottelut valtion ja yliopiston välillä. Sopimusneuvotteluissa OKM antaa yliopistoille palautetta kunkin sopimuskauden tavoitteiden toteutumisesta ja suuntaa yliopistojen profiloitumista koulutus ja tiedepolitiikan tavoitteiden perusteella. Tavoitteena on yhdenmukaistamisen sijaan erilaistaa yliopistojärjestelmää. Sopimusneuvottelujen kautta yliopistoja vastuutetaan ottamaan vastuuta omasta toiminnasta, ja kannustetaan profiloitumaan ja erilaistumaan tietyille tieteenaloille. Rahoitusmallin rahoituskriteerit perustuvat niihin tuotoksiin ja panoksiin, joihin yliopistoilla on selkeät vaikutusmahdollisuudet. (OKM 2012, 32–33.) Uutta rahoitusmallia suunnitelleen

työryhmän raportissa katsotaan valtion rahoituksen perustuvan yliopistojen yhteiskuntavastuuseen, jota yliopistot toteuttavat kouluttajana vastaten yhteiskunnan osaamistarpeisiin ja tutkimusentekijöinä vastaten tieteellisen toiminnan tasosta ja kansainvälisestä kilpailukyvyistä. (OKM 2012, 32.)

Pohdinta. Yhteisenä piirteenä Suomen ja Ruotsin mallille on tietynlainen epäluottamus akateemisista intresseihin perustuvan tieteen tuotannon yhteiskunnalliseen relevanssiin. Reagointitavat poikkeavat toisistaan, mutta intervention pohjavire on samankaltainen; vapaan tieteen ja perinteisen tiedontuotannon legitimizeetti on nähty riittämättömänä ylläpitäjän eli rahoittajan näkökulmasta. Toisin sanoen, puhtaasti sivistysyliopiston ihanteen mukaisista akateemisista intresseistä muodostettu etäinen yhteiskuntasuhde ei ole riittävä yhteistyön synnyttämiseksi koulutuksen, tutkimuksen ja yritysten välillä. Suomessa tiedon yhteiskunnallinen relevanssi on lainsäätäjän näkökulmasta haluttu varmistaa erilaisten rahoituksen ja sisäisen organisoinnin säädöksillä sekä ammattimaisella strategisella johtamisella. Epäluottamus liittyy näin myös puhtaasti akateemisesti johdetun organisaation kustannus-tekokkuuden kyseenalaistamiseen, joka osaltaan legitimoii akateemis-manageriaalisen johdon ja hallinnon merkitystä. Hallinnolliset järjestelyt kertovat osaltaan dualistisesta modernista autonomisesta nyky-yliopistosta: yhtäältä yliopistoa johdetaan ammattimaisesti utilitaristisessa, kustannustehokkuuden, vaikuttavuuden ja reagointikykyä korostavassa hengessä, toisaalta opetus ja tutkimus toteutetaan akateemisen intressin mukaisesti, mikäli niiden tulokset ovat yhteiskunnallisesti vaikuttavia ja relevantteja. Valtion ja yliopiston ambivalentissa suhteessa yliopiston täytyy tuottaa legitimaationsa uudelleen kiinnittämällä huomiota oman profiiliin tuotteistamiseen ja yhdenmukaistamisen sijasta erilaistamiseen.

3.3 Historiallinen näkökulma: Tampereen yliopiston yhteiskuntasuhde

Historiallinen osio sisältää lyhyen historiikin Tampereen yliopiston yhteiskuntasuhteista. Keskeisenä lähteenä käytän Kaarnisen *Murros ja mielikuva* teosta. Historiallista osiota perustelen Berger ja Luckmannia mukailevalla näkemyksellä, jonka mukaan instituutiota ei voi ymmärtää ymmärtämättä sen historiallista kehitystä.

Juuret yhteiskunnallisessa korkeakoulussa. Tampereen yliopiston juuret ulottuvat vuoteen 1925. Kansalaiskorkeakoulu, myöhemmin Yhteiskunnallinen korkeakoulu (Ykk), perustettiin Helsinkiin vuonna 1925. Lähtökohtana oli kouluttaa maaseudulta tulevia ei-ylioppilaita akateemisiin ammatteihin. Ajatus tällaisesta ei-ylioppilaiden opiskelun mahdollistavasta korkeakoulusta syntyi jo edellisellä vuosikymmenellä, mutta vasta kansalaissodan jälkeen ajatus toteutettiin. (Nevala 1983, 2.) Kansalaiskorkeakoulun perustavoitteena oli kouluttaa erityisesti kunnille, järjestöille ja valtiolle ammattitaitoista akateemista työvoimaa. Tätä tarkoitusta varten luotiin useita kapea-alaisia ammattitutkintoja, jotka johtivat suoraan työelämään. (Borg 2010, 129.) Ykk:n alkuvaiheessa näitä tutkintoja olivat mm. sanomalehtimiestutkinto, hallinnollinen tutkinto ja osuustoimintatutkinto. Koulutukset olivat arvoperustaltaan työelämälähtöisiä ja niillä katsottiin olevan tasa-arvoon perustuvaa sivistysarvoa.

Aikalaisnäkömyksen mukaan Ykk:n yhteiskuntasuhde oli muihin yliopistoihin verraten avoin. Tähän kuului mm. aktiivinen reagoiminen yhteiskunnallisen työvoimatarpeen muutoksiin, tosin tutkimussuuntautuneisuuden kustannuksella.

”Opin tuntemaan vuosien varrella monia Ykk:sta valmistuneita ja arvostamaan erityisesti tuon oppilaitoksen kykyä sopeutua yliopistoja paljon nopeammin ja joustavammin yhteiskunnalliseen kysyntään ja kouluttaa päteviä alansa ammattilaisia, jotka myös työllistyivät hyvin. Vastapainona oli tietenkin heikko tutkimussuuntautuneisuus, vasta 1950-luvulla valmistuivat ensimmäiset tohtorit.” (Borg 2010, 129)

Muutto Tampereelle ja Paavo Kolin merkitys yhteiskuntasuhteiden kehittämisessä.

Kun suomalaisen yliopistojärjestelmän määrätietoinen valtiojohtoinen kehittäminen käynnistyi 1950-luvulla, Yhteiskunnallinen korkeakoulu muutti Tampereelle monitahoisten aluepoliittisten syiden johdosta. Eräänä syynä on nähty, että Helsingissä Ykk:n toiminta oli jo jossain määrin jäänyt Helsingin yliopiston varjoon ja korkeakoulun muutto Tampereelle nähtiin Ykk:n sisällä positiivisena muutoksena. Yksi syy Tampereelle muuttoon liittyi korkeakoulujen alueellistamissuunnitelmiin. Paavo Kolin johdolla (1962–1968) Ykk:sta tuli Tampereen alueen kehittämisen kannalta merkittävä vaikuttaja. Tampereen yliopisto sai nykyisen nimensä vuonna 1966. Näihin aikoihin asti yliopiston profiili oli rakentunut ammattitutkintoihin johtavien koulutusten tarjoajaksi. Tässä mallissa toiminnan painopiste oli yliopiston opetustehtävässä, tutkimusorientaatio oli jokseenkin vähäistä. 60-luvun aikana tutkimusperustaisuutta ja luonnontieteellistä suuntausta korostettiin niin uudessa

korkeakoulupolitiikassa, kuin myös Kolin ajamana. Hän halusi uudistaa Yhteiskunnallisen korkeakoulun ajalta perityneitä vanhentuneita organisaatiomuotoja siten, että ne eivät olisi yksinomaan opetuslaitoksia, vaan tukisivat myös tutkimustyötä ja tutkijakasvatusta. Lisäksi hän katsoi, että Tampereen yliopistossa ihmisen ja yhteiskuntaan suuntaavan tutkimuksen ja opetuksen lisäksi tulisi suuntautua myös luonnontieteisiin. Yliopiston tuli avautua yhteiskuntaan ja vastata muuttuvien työmarkkinoiden ja nopeasti eriytyvän tiedontarpeen haastamiseen. (Kaarninen 2000, 23-43.)

Läheinen yhteiskuntasuhde 1960-luvulla. Leimallista 1960-luvun Ykk:ssä oli sen avoin suhtautuminen yhteistyöhön kunnallispolitiikan, kaupungin ja erilaisten järjestöjen kanssa. 60-luvulla hallinto jakautui kaksijakoisesti; opetuksesta ja tutkimuksesta päätti hallintokollegio ja talousasioista taloushallitus. (emt. 23–25.) Tiivis yhteistyö yliopiston ulkopuolisen ympäristön kanssa tarkoitti silloisen hallinnon kannalta käytännössä sitä, että taloushallituksessa oli kolme yliopistoyhteisön ulkopuolista jäsentä. Taloushallituksen jäsenet valitsi nk. korkeakoulun valtuuskunta. Taloushallituksen jäsenet edustivat mm. ministeriöitä, sivistys- ja kuntajärjestöjä. (emt. 23–25.) Yliopiston alueellinen vaikuttavuus sekä alueen omat vaikuttavuuden intressit korkeakoulun toimintaan näyttäytyivät tiiviinä myös rahoituksen kannalta. Tampereen kaupungin rahoitus korkeakoulun toimintaan vuosina 1960–1965 oli 20 % kokonaistuloista. (Kaarninen 2000, 23–25).

Valtiollistaminen. Vuonna 1974 Tampereen yliopisto valtiollistettiin, joka tarkoitti myös muutoksia yliopiston hallintomalliin. Kaksijakoisen ja alueellisesti verkottuneen hallinnon sijaan ylimmästä päätäntävällästä vastasi 1974 lähtien kolmikanta; professoreista, opettajista (ja muusta henkilökunnasta) sekä opiskelijoista koostuva hallitus. Samalla karsittiin kanslerin valtaa, joka tarkoitti esim. professorinimitysten siirtämistä Tasavallan presidentille. (emt. 23-25.)

Normiohjauksesta tulosohjaukseen. 1980-luvulle tultaessa valtiojohtoinen korkeakoulupoliittinen normiohjaus väistyi tulosohjaukseen perustuvan politiikan tieltä. Tampereella yliopiston hallintojärjestelmä säilyi kuitenkin kolmikantaan perustuvana. Tähän tuli muutos vuonna 2004. Tällöin toteutetut yliopistolain muutokset edellyttivät, että yliopiston hallituksessa tulisi olla vähintään yksi yliopistoyhteisön ulkopuolelta tuleva jäsen. Tämä muutos ei kuitenkaan ollut Tampereen yliopiston historiaan nähden merkittävä, sillä olihan 1960-luvulla (talous) hallinnossa ollut myös ns. ulkopuolisia jäseniä. (Kaarninen 2000, 23-43.)

Pohdinta. Tampereen yliopiston kehitysvaiheiden historiakatsauksen perusteella yliopiston ideaalimallit eivät ole toteutuneet lineaarisesti esim. Tirrosen (2010) esittämässä sivistys-palvelu-markkina-moniarvoinen syklissä. Kehityskaari piirtää TaY:a pluralistisesti koko elinkaarensa ajan. Katson Tampereen yliopiston arvoperustan nojautuneen Yhteiskunnallisen korkeakoulun vuosina työelämälähtöisyyden sekä tasa-arvoisiin koulutusmahdollisuuksiin. Taustalla vaikutti myös yliopiston sivistysihanne; olivathan erityisenä kohderyhmänä maaseudulta Helsinkiin muuttaneet ei-yltioppilaat. Tampereen yliopiston kehitysvaiheissa on selkeästi nähtävissä erilaisia institutionaalisia murrosvaiheita, jolloin yliopiston yhteiskunta suhde määrittyi uudelleen. Ensimmäinen murros liittyi Ykk:n muuttoon Tampereelle. Muutos oli osa korkeakoulujen alueellistamispolitiikkaa. Toinen murrosvaihe liittyi 60-luvulla yliopiston valtiollistamiseen, tutkimustehtävän korostumiseen sekä vaatimuksiin luonnontieteellisistä suuntauksista. Valtiollistamisprosessissa yliopisto sitoutui voimakkaammin yhteiskunnan intressejä palvelevaksi tilivirastoyliopistoksi. Myös 1970-luvulla tapahtuneet hallintomallin muutokset kolmikantaa toteuttavaksi instituutioksi muuttivat yliopiston toimintatapaa. Kolmannen institutionaalisen murrosvaiheen arvioin tapahtuneen markkina-ohjautuvien arvojen myötä. 1990 ja 2000 -lukujen aikana tapahtui siirtymä akateemis-manageriaaliseen hallintotyyppiin. Samalla valtion rooli yliopiston rahoituksen takaajana ja ylläpitäjänä muuttui strategiseksi puiteohjaukseksi.

	1925–1960	1960	1970	1986	2000
Arvoperusta	Työelämälähtöiset arvot Tasa-arvoon perustuva sivistysarvot.	Valtiollisesti relevantit arvot, tieteenalaperustaiset arvot		Markkina-ohjautuvat arvot Tiedeperustaiset arvot	
Autonomia	Autonomia (yksityinen oppilaitos 1974 valtiollistamiseen asti)			(Suhteellinen) autonomia Akateeminen vapaus toiminnan arvolahtokohta	
Hallintomalli	-	Kaksijakoinen "alueellisesti verkottunut" hallinto: Opetus ja tutkimus: hallintokollegio Talousasiat: taloushallitus	Akateeminen kolmikanta - professorit - opettajat ja muu henkilökunta - opiskelijat	Päätöksenteko ammattihallituksella. Johtamismalli akateemis- managerialistinen ja Hallintojärjestelmä on tehokas, joustava ja ennakoiva.	
Ulkopuoliset jäsenet	-	Taloushallituksessa kolme ulkopuolista jäsentä. (nk. Korkeakoulun valtuuskunta valitsi taloushallituksen jäsenet, jotka edustivat mm. ministeriöitä, sivistys- ja kuntajärjestöjä)	Ei ulkopuolisia jäseniä		Hallituksessa 2004 1 ulkopuolinen jäsen 2010 5 ulkopuolista jäsentä
Ohjauksäsys ja vaikuttavuus	Itseohjautuva /työmarkkinaohjautuva	Alueellinen vaikuttavuus Kaupungin ja maakunnan intressit vahvassa asemassa 1962- 1969	Valtion-ohjaus 1974 alkaen		Valtion strateginen ohjaus, jossa korostuvat yliopiston itseohjautuvuus ja profiloituminen Vastuu "menestyksestä" yliopistoilla
Organisoi- tuminen	-	Tiedekunnat & laitokset			Tiedekuntien ja laitoksien sijaan 9 yksikköä.
Rahoitus- malli	-	Valtion ja Tampereen kaupungin rahoitus Tampereen kaupungin rahoitus (1960-1965, 20 % kokonaistuloista)	Valtion rahoitus		Laajentuva tulokseen sidottu rahoitus, erityisesti yksityisen rahoituksen eri muodot Valtion rahoituksen kattavuus rajattua
Tehtävät	Opetus ammattiin	Alueelliset koulutuksen ja tutkimuksen tarpeet, opetus ammattiin sekä valtion palvelutehtävä opetuksen ja tutkimuksen välityksellä			Oman profiloitumisen kautta yliopisto osallistuu kansallisiin kilpailukykytalkoisiin strategisesti valituilla aloilla dynaamisesti
Kansain välisyys	-	Kansainvälisyys heijastuu korkeakoulupolitiikan kautta			Tavoite kansainvälisessä vaikuttavuudessa
Malli	Yksityinen korkeakoulu	Murrosvaihe valtiolliseksi tilivirastoyliopistoksi Alueellisesta vaikuttamisesta valtakunnallisiin linjauksiin			Murrosvaihe moniarvoiseksi, autonomiseksi yliopistoksi/ markkina- yliopistoksi

Taulukko 3 YKK:sta Tampereen yliopistoksi (Kaarnista 2000 ja Borgia 2010 mukailleen)

3.4 Ensimmäinen legitimaatitulkinta: Aktiivisen yhteiskuntasuhteen teoreettinen, hallinnollinen ja historiallinen legitimaatio

Yliopiston hallinnollisesti järjestettyjen yhteiskuntasuhteiden maavertailussa kävi ilmi, että yhteisenä piirteenä Suomen ja Ruotsin malleille on tietynlainen epäluottamus akateemisiin intresseihin perustuvan tiedontuotannon yhteiskunnalliseen relevanssiin; Ruotsin mallissa yhteiskuntasidoksisuus varmistetaan suoralla poliittisella ohjauksella, kun Suomen mallissa sidoksisuus tarkoittaa enemmän strategista puite- ja rahoituksellista ohjausta. Suomen mallissa mm. yliopiston sisäisten menettelyjen kautta valikoituneiden ulkopuolisten jäsenten toivotaan tuovan enemmän suhteita erityisesti elinkeinoelämään, sekä lisäävän sisäistä tehokkuutta ja johtajuuden laatua. Yliopistolaissa tapahtuneiden muutoksien perusteella Suomessa yliopiston uskotaan tuottavan parhaan hyödyn yhteiskunnalle, kun sen toimintaa vapautetaan valtion kontrollista enemmän markkinakontrolliin. Erilaisista valtion valvontaan (poliittinen kontrolli, markkinakontrolli) pyrkivistä ratkaisuksista voidaan tulkita, että puhtaasti sivistysyliopiston ihanteen mukaisista akateemisista intresseistä muodostettu etäinen yhteiskuntasuhde ei ole riittävä yhteistyön synnyttämiseksi koulutuksen, tutkimuksen ja yritysten välillä. Modernissa tiedeyliopistossa opetus ja tutkimus voidaan kyllä toteuttaa perinteisen tiedontuotannon mukaisesti, puhtaasti akateemisen intressin mukaisesti, kunhan tietotuotteet ovat yhteiskunnallisesti vaikuttavia ja relevantteja. Modernissa tiedeyliopistomallissa valtion ja yliopiston suhde on ambivalentti; vapautta annetaan, mikäli vapaus lunastetaan strategisesti, koko yhteisön kilpailukykyä hyödyttämällä relevantilla tavalla. Modernin tiedeyliopisto täytyy tuottaa legitimaationsa yhä uudelleen kiinnittämällä huomiota oman profiilin tuotteistamiseen, yhdenmukaistamisen sijasta erilaistamiseen. Tämän vuoksi institutionaalisen legitimaation lisäksi tulisi kiinnittää huomiota strategiseen legitimaatioon. Yliopistolain, perustuslain, rahoituksen sekä hallinnon esimerkkien näkökulmasta Tirrosen muotoilema moderni autonominen tiedeyliopisto-malli soveltuu nyky-yliopiston idean hahmottamiseen, toisaalta nyky-yliopiston voisi tulkita edustavan jonkinlaista yrittäjyysyliopistomallin esimuotoa.

4 LEGITIMAATIODISKURSSEJA JA -STRATEGIOITA YLIOPISTON YHTEISKUNTASUHTEISTA

4.1 Diskurssien käyttäjien profiilit

Johtamisen lajikontekstin sekä yliopiston yhteiskuntasuhteiden monikerroksiset yhteiskunnalliset käytänteet näkyivät tekstianalyysin tuloksissa. Määrällisen tekstianalyysin perusteella diskurssien käyttäjien profiileja olivat paikallinen virkamies, yritysjohtaja ja innovaattori.

Paikallinen virkamies	Yritysjohtaja	Innovaattori
mm. vaikutus, vaikuttavuus, tuloksellisuus		
	innovaatio	
mm. keskustelu, kilpailu poikkitieteellinen, paikallinen, tamperelainen, Pirkanmaa, rahoitus	mm. verkosto, yritys, partner, rajapinta, strategia	mm. kehitys, kehitysyhteistyö, kyseenalaistaminen, maailma, maailmanlaajuinen, kansainvälinen, moraalinen kestävä kehitys

Taulukko 4 Diskurssien käyttäjien profiili

Paikallinen virkamies käytti usein mm. *tamperelainen* ja *pirkanmaalainen* käsitteitä sekä niiden johdannaisia. Profiilin diskursiiviset käytänteet viittasivat yliopiston alueelliseen kontekstiin.

Yritysjohtajan käyttämiä käsitteitä olivat mm. *verkosto*, *yritys*, *partner*, *rajapinta* ja *strategia*. Tälle profiilille ominainen terminologia viittasi muita useammin mm. Tampereen yliopiston strategian teemoihin. Lisäksi luonteenomaista tälle profiilille oli englanninkielisten käsitteiden kuten *partner* ja *governance* käyttö.

Innovaattorille tyypillisiä käsitteitä olivat mm. *kehitys, kyseenalaistaminen, maailma, moraalinen, tuloksellinen, vaikutus ja kestävä kehitys*. Tässä profiilissa käsitteiden kirjo oli laaja.

Määrällisen tekstianalyysien tuottamien käyttäjien profiilien perusteella katson, että ulkopuoliset jäsenet käyttävät erilaisia käsitteitä puhuessaan yliopiston toiminnasta. Toisaalta hallituksen ulkopuoliset jäsenet viittaavat usein esimerkiksi TaY:n strategiaan sekä ns. tuloksellisuus ja vaikuttavuus puhuntaan, joka synnyttää myös profiilien samankaltaisuutta. Arvioin profiilien yksilöllisyyden syntyvän vastaajien henkilöhistoriasta sekä ammatista, joka todennäköisesti tuo erilaisia käsitteellisiä näkökulmia yliopiston toiminnan kuvaamiseen.

Tekstianalyysin päätulos oli se, että yhteisinä käsitteinä kaikille diskurssien käyttäjille olivat *vaikutus, vaikuttavuus* ja *tuloksellisuus* termit eri johdannaisineen. Johtamisen lajikontekstin kieli sekä siihen olennaisesti kuuluva uuden julkisjohtamisen genre näyttääkin yhdistävän diskurssien käyttäjien profiilien käsiteavaruuksia. On kuitenkin huomattava, että tekstianalyysi on melko yksiulotteinen kuvaus aineistosta, sillä käsitteiden frekvenssit eivät kerro käsitteiden lauseyhteyksistä mitään. Katson tekstianalyysin toimivan hyvin suuntaa antavana analyttisena siltana haastattelujen diskurssianalyysiin.

4.2 Puhuntakategoriat ja kontribuutio yliopiston yhteiskuntasuhteisiin

Tekstianalyysin perusteella diskurssien käyttäjien profiilien tekstuaaliset käytänteet viittasivat uuden julkisjohtamisen kieligenreen. Tekstianalyysi osoitti myös ulkopuolisten jäsenten roolin ja sen kautta käytettävien tekstuaalisten käytänteiden olevan myös jossain määrin yksilöllinen.

Haastatteluaineiston puhuntakategorioiden avulla haluan tuoda tarkemmin esiin ulkopuolisten jäsenten erilaisia yhteiskuntasuhteiden kuvauksia ja ideaalimalleihin viittaavia puhetapoja ja niistä muodostuvia kategorioita sekä diskursseja. Tässä osiossa vastaan tutkimuksen keskeiseen tutkimusongelmaan: Millaisten diskurssien ja legitimaatiostrategioiden kautta hallituksen ulkopuoliset jäsenet legitimoivat yliopiston yhteiskunnallista tehtävää?

Minä ja me - puhuntakategoriat. Ulkopuoliset jäsenet legitimoivat yhteiskuntasuhdettaan pääasiassa minä -puhunnan kautta, jossa yhteiskuntasuhde välittyy joko aktiivisena, tai passiivisena. Uuden julkisjohtamisen kielen rinnalla esiintyi instituution historiallisiin kerrostumiin viittaavia käytänteitä, kuten sivistäjä diskurssissa. Me -puhunnan kollektiivisessa sävyssä johtamisen lajigenre oli vahvasti läsnä. Tämä diskurssi rakentui yliopiston olemukseen omasta kohtalostaan päättävänä nojautuen liikkeenjohdon terminologiaan; proaktiivisuuden ja ketteryuden representaatioihin.

Puhunta-kategoriat	Legitimaatiodiskurssit		Kontribuutio yhteiskuntasuhteeseen
Minä	Johtamisen ammattilainen	Passiivinen	Kolmannen tehtävän kosketuspinta hallituksen jäsenessä itsessään
	Verkostoituja		Yliopiston verkostojen luominen omia kontaktiverkostoja hyödyntämällä
	Vanhan yliopistosysteemin kriitikko	Aktiivinen	Vaikuttaminen muissa hallituksissa
	Sivistäjä		Julkisia puheenvuoroja
Me	Osana koulutusmarkkinoita		Varainkeruu

Taulukko 5 Ulkopuolisten minä ja me puhunta sekä kontribuutio kolmanteen tehtävään

Kontribuutio yhteiskuntasuhteisiin. Puhuntakategorioissa vastaajat määrittivät myös erilaisia aktiivisuusasteita omalle roolilleen yliopiston yhteiskuntasuhteissa. Ulkopuolisten jäsenten kontribuutio kolmanteen tehtävään vaihteli akselilla passiivinen/aktiivinen. Passiivisella kontribuutiolla viitataan niihin haastattelujen katkelmiin, joissa ulkopuolinen jäsen ei katsonut olevan erityisen aktiivisessa asemassa suhteessa kolmanteen tehtävään. Arvioin kontribuution tapahtuneen näissä tapauksissa ulkopuolisen jäsenen oman asiantuntijuuden kautta, jolloin yhteiskuntasuhde ja kolmannen tehtävän kosketuspinta oli ikään kuin hallituksen jäsenen asiantuntijuudessa ja ammattitaidossa itsessään. Haastattelujen diskurssien perusteella ulkopuoliset jäsenet kokivat oman roolin

kuitenkin pääasiassa aktiivisena. Aktiivisuus tarkoitti mm. omien verkostojen hyödyntämistä yliopistoa palvelevalla tavalla, vaikuttamista muiden yhteisöjen tai organisaatioiden hallituksissa, julkisten puheenvuorojen esittämistä sekä varainkeruuta.

4.3 Minä ja me – puhunta

Ulkopuoliset jäsenet konstruoivat omaa rooliaan yliopiston yhteiskuntasuhteessa pääasiassa minä -puhunta kategorian kautta. Tässä kategoriassa esiintyivät johtamisen ammattilainen, verkostoituja, vanhan yliopistosysteemin kriitikko, uusien toimintatapojen rakentajana sekä sivistäjä diskursseja. Tyypillistä tälle kategorialle oli se, että omaa roolia konstruointiin yliopiston uudistajana ja uuden rakentajana. Uudistamisfunktio toteutui esimerkiksi yliopiston sisäisesti oman ammattimaisen hallitustyöskentelyosaamisen kautta tai aktiivisena yliopiston ulkopuolelle suuntautuvana yhteiskunnallisena kontribuutiona. Mikäli uudistamisfunktio toteutui passiivisesti, kosketuspinta oli ikään kuin hallituksen jäsenen asiantuntijuudessa ja ammattitaidossa itsessään. Mikäli uudistamisfunktio toteutui aktiivisen roolin mukaan, ulkopuolisten jäsenten kontaktit ja verkostot tulivat ikään kuin yliopiston käyttöön. Uudistamisfunktiossa aktiivinen yhteiskuntasuhde välittyi myös yliopiston ulkopuolelle suuntautuvana varainkeruuna tai julkisina puheenvuoroina.

Minä -puhunta näyttäytyi ulkopuolisten jäsenten diskursseissa yleisimpänä tapana konstruoida omaa roolia yliopiston yhteiskuntasuhteissa. Minä -puhunnan kautta omaa rooliaan yliopiston yhteiskuntasuhteissa rakennettiin yhteensä 25:ssä 45 analysoidusta katkelmasta. Arvioin minä -puhunnan sisältävän yliopiston institutionaalisista konteksteistaan irrallisen henkilökohtaisen vapaan argumentoinnin alueen, jolloin ulkopuoliset jäsenten rakentama yhteiskuntasuhde väriytyy vahvoilla argumentaatioilla yliopiston uudistumistarpeista. Minä - puhunta kategoria kertoo sen, miten oletettu modernin yhteiskunnan pluralistisuus ja yliopiston moniarvoisuus heijastuu instituutioituneen subjektin rooliin ja diskursseihin. Toisin sanoen minä -puhunta tuo esiin sen, miten ulkopuoliset jäsenet perustelevat yliopiston yhteiskuntasuhdetta.

4.3.1 Johtamisen ammattilainen

Aineistosta esiin noussut johtamisen ammattilainen legitimaatiodiskurssi liittyi keskeisesti uuden julkisjohtamisen paradigmaan ja vaikuttavuuden teemoihin. Van Leeuwenin (2007) tunnistamista strategioista ovat esillä johtamisen ammattilainen diskurssissa *järkeistäminen ja arvovaltaistaminen*. Tässä diskurssissa ulkopuoliset jäsenet olivat myös uskollisia diskurssien käyttäjien profiileilleen. Johtamisen ammattilaisuus diskurssin teemat olivat siten yksilöllisiä, ja niissä viitattiin intertekstuaalisesti omiin asiantuntijuusalueiden merkitysmaailmoihin kuten yritysjohtamiseen, paikallisiin tai kansainvälisiin verkostoihin. Tarkemmin diskurssi rakentui koulutuksen, työn sekä verkostojen kautta hankittujen ammatillisten pätevyyksiin liittyvien selontekojen perusteella. Tätä kuvaa muun muassa ammattimainen hallitustyöskentely käsitteen käyttö katkelmassa 10. Muita tälle diskurssille ominaisia termejä olivat esimerkiksi kokemus, ammattimainen ja moderni johtamiskulttuuri.

1. Ainakin kansainvälisyys (kokemus) on vaikuttanut siihen, miten mä toimin hallituksessa.

7. Minun rooli on ollut erilaiset johtamiseen ja henkilöstöjohtamiseen liittyvien strategioiden laatiminen ja muut perustavanlaatuiset ohjelmat, kuten henkilöstöön, johtamiseen ja kansainvälistymiseen ja tasa-arvoon liittyvät ohjelmat.

10. Mä olen aidosti halunnut tuoda sellaista ammattimaista hallitustyöskentelyosaamista, joka on mun mielestä yksi hyvin tärkeä.

34. Mä halusin tehdä tällöisen hyvin systemaattisen tavan työskennellä ja arvioida hallituksen toimintaa.

Ammattimainen johtamisjärjestelmä on myös Tirrosen (2010) mukaan yksi modernin tiedeyliopiston päätöksenteko järjestelmän erityispiirre. Johtaminen on modernissa tiedeyliopistossa ammattimaisesti järjestetty ja sen toimintaa ohjaa ammattihallitus. Tirronen kutsuu hallintotapaa akateemis-managerialistiseksi johtamisjärjestelmäksi. Johtamisen ammattilainen diskurssissa puhujat loivat kuvaa yliopistojohtamisen manageriaalisista piirteistä, jonka voisi tulkita myös muistuttavan markkinayliopiston ideaalimallia. Tätä näkemystä tukee mm. Rinne sekä Niukko, jotka katsovat julkisen sektorin ja koulutuksen toimintatavoista tulleen yrittäjämäisiä, yhteiskunnallisia ja

kilpailumekanismeja hyödyntäviä (Rinne 2005, 188; Niukko 2006, 33–34). Rinne näkee myös yliopistojen lähestyneen hallinnollisesti yksityisiä yrityksiä ja liikelaitoksia (Rinne ym. 2012, 56).

Tirronen (2010) ymmärtää modernin yliopiston tiedeyliopiston johtamistavan perustuvan akateemisille lähtökohdille, mutta sen keskeiset lähtökohdat liittyvät johtamis- ja talousnäkökulmiin. Tirronen katsoo, että hallituksen jäsenien tärkeimpänä ominaisuutena näyttäytyy jäsenten kyvykkyys ja rooli yliopiston toiminnan tulevaisuuden edellytysten vahvistamiseksi. (emt. 113–115.) Sitaateissa vastaajat määrittivät toimijoiksi, joilla oli riittävää asiantuntijuutta sekä talous- ja johtamisnäkemystä toimiakseen yliopiston edellytysten vahvistajina. Toisin sanoen, vastaajat näkevät itsensä tärkeiksi toimijoiksi yliopiston ja yhteiskunnan välillä, joilla on myös valtaa vaikuttaa yliopiston kehityssuuntiin. Siksi arvioin roolin rakentuvan modernin tiedeyliopiston olemukselle, mutta rooli sisältää piirteitä markkinayliopiston ideaalimallista; johtamisen painopiste on mm. henkilöstöjohtamiseen liittyvien strategioiden laadintaan liittyvissä osaamisalueissa.

Johtamisen ammatilainen diskurssi sisältää piirteitä yliopiston kasvavasta globaalista toimintaympäristöstä. Tämä välittyy mm. katkelmasta 1, jossa ulkopuolinen jäsen kertoo kansainvälisen kokemuksen vaikuttaneen hänen hallitustyöskentelyyn. Kansainvälinen kokemus osana ulkopuolisten jäseniin kohdistuvaa rooliodotusta lienee yksi merkki yliopiston yhteiskuntasuhteiden ns. ekspansioista. Kansainvälinen johtamis- ja organisaatiokokemus on mielenkiintoinen, kun katsotaan 50 vuoden takaisen Ykk:n taloushallituksen ulkopuolisten jäsenien koostuneen paikallisista vaikuttajista mm. kunnallispoliitikoista. Kansainvälisyys teeman läpäisy politiikka- ja rahoitusohjelmista yliopistotason diskursseihin ei kuitenkaan ole kovinkaan yllättävää, mikäli tarkastellaan kansainvälisen toiminnan tähdentämistä mm. rahoituksen määräytymisperusteissa, yliopiston ja valtion sopimuksissa ja yliopiston strategiassa.

Johtamisen ammatilainen diskurssissa ulkopuolisten jäsenten kontribuutio yliopiston kolmanteen tehtävään rakentui yliopiston sisäisesti. Tällöin yhteiskuntasidoksisuus rakentuu ulkopuolisten jäsenten henkilökohtaisten ominaisuuksien kautta; tärkeimpänä näyttäytyy omalla uralla hankitut tiedot ja taidot. Sitaattien perusteella ulkopuolisten jäsenten johtamiseen liittyvää ammattitaitoa on hyödynnetty yliopiston toiminnassa. Barnettin ajatteluun viitaten (2010) johtamisen ammatilainen diskurssissa esiintyvää toimintatapaa voisi kutsua akateemiseksi, sillä tässä ulkopuolisten jäsenien ammattitaito ja

tieto liikkuu pääosin yliopiston sisällä (*within*). Johtamisen ammattilainen diskurssia voisi myös tarkastella ikään kuin yliopiston yhteiskuntasuhteen valvojan roolin kautta. Tällöin hallituksen jäsenten kokemus muiden yhteisöjen ja yritysten hallinnosta edesauttaa yliopiston profiilia ammattimaisesti johdettuna laitoksena. Ulkopuoliset jäsenet levittävät näin katsottuna hyviä käytäntöjä.

Legitimaatiostrategiat. Johtamisen ammattilainen diskurssissa Van Leeuwenin (2007) tunnistamista legitimaatiostrategioista ovat esillä järkeistäminen ja arvovaltaistaminen. Sitaatissa 7 arvovaltaistaminen kautta vastaaja meritoi omaa johtamisrooliaan. Meritointistrategialla pyritään oman kompetenssien arvottamiseen uudessa yliopiston johtamistavassa. Sitaatissa 35 vastaaja rakentaa aktiivisen yhteiskuntasuhteen legitimizeettiä nojautumalla teoreettiseen järkeistämisen strategiaan. Vastaaja katsoo tuoneensa *systemaattisuutta* yliopiston johtamisen tapaan, samalla rakentaen historiaan viittaavaa mielikuvaa yliopiston johtamistavasta *epäsystemaattisena*. Tämä tulkinta johtaa puolestaan yliopiston strategisen ammattijohtajuuden assosiaatioon, mikä oli keskeinen peruste esim. vuoden 2009 yliopistolain muutoksissa (vrt. Tomperi 2012). Ammattijohtamiseen kuuluva systemaattisuus vertautuu myös OPM:n selvitysmiesten raporttiin, jossa tähdennettiin ulkopuolisten jäsenten tuovan välineitä yliopiston johtamisen arviointiin yleisesti tuloksellisuuden ja tilivelvollisuuden näkökulmasta (OPM 2007, 97). Tulkitsen johtamisen rationalisoinnin viittaavan erilaisiin laadunhallinnan ja johtamisen laadunarviointimekanismeihin ja sisäiseen tehokkuuteen esim. tieteenalayksiköissä. Tulkintaa tukee myös OECD:n dokumenteissa esiintynyt näkemys siitä, että ulkopuoliset jäsenet tuovat yliopiston lisää sisäistä tehokkuutta (internal efficiency) (OECD 2003).

4.3.2 Verkostoituja

Verkostoituja diskurssissa ulkopuoliset jäsenet konstruoivat omaa rooliaan yhteiskunnallisina toimijoina, jotka ovat luomassa uusia verkostoja yliopiston toiminnalle. Myös Tirronen (2010) näki aktiivisten yksilöiden merkityksen tärkeäksi ja keskeiseksi yliopiston uudistumisessa. Verkostoituja roolissa ulkopuolisten aktiivinen yhteiskuntasuhde legitimoitui Van Leeuwenin (2007) tunnistaman *arvovaltaistaminen* legitimaatiostrategian kautta. Verkostoituja diskurssissa esiintyneitä tyypillisiä käsitteitä olivat muun muassa

elinkeinoelämä, yliopiston viesti ja verkosto. Verkostoituja diskurssi esiintyi kaiken kaikkiaan 7:ssä 43 analysoiduista tekstikatkelmista.

8. Tunsin tämän yliopistomaailman ja minulla on tietysti elinkeinoelämänsuhteet. Sitä myös haluttiin sellaisia suhteita ja kyllä mä uskon, että mä tuollaisen hallitustyöskentelyn ja johtamisen osaankin.

12. Ja kyllä mä olen yrittänyt sitten kaikissa organisaatioissa, missä olen ollut mukana, niin viedä yliopiston viestiä, tavallaan kertoa yliopistosta, eli aika monella tavalla.

13. Mä olen tehnyt koko elämäni tätä verkostomaista ajattelua. Mä olen aina ollut mukana monessa verkostomaisessa organisaatiossa; oli se sitten yrityspuolella toimiessani taikka yliopistossa. Pyrin katsomaan asioita monesta näkökulmasta, sekä yliopistojen näkökulmasta, yritysten näkökulmasta sekä näitten yhteisestä näkökulmasta, monista tutkimusyksiköistä, niin kuin laajasta kentästä. Mä ajattelen verkostomaisesti asioista.

14. Jollakin tavalla pitää pystyä rakentamaan yliopiston ja sen ulkopuolisen maailman välinen verkostosuhde, myös niiden kohdalla, jotka verkostoituvat vain tutkijatovereittensa kanssa.

16. Uskoisin, että yksi syy miksi minut on valittu tähän hallitukseen, on se, että mä tunnen kohtuullisen hyvin pirkanmaalaisen yritys- ja oppilaitoskentän. Ihan näiden työtehtävien takia. Mä uskon, että mun vahvuuteni ja osaamiseni on siinä paikallisen verkoston tuntemuksessa, valtion hallinnon tuntemuksessa.

Ulkopuolisen jäsenen rooli rakentui mm. uusien elinkeinoelämänsuhteiden luojaksi ja paikallisten verkostojen asiantuntijaksi. Verkostoituja diskurssin yhteiskuntasuhde oli aktiivinen, joka erottui muista minä -puheen kategorioista. Toisaalta ulkopuolisten jäsenten verkostot olivat sellaisia, joita he olivat luoneet ennen hallitusjäsenyyttään, kuten sitaateista 8 ja 16 voidaan tulkita. Sitaattien perusteella ulkopuolisten jäsenten kontribuutio yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen määrittyy aktiiviseksi, josta kertovat mm. julkiset puheenvuorot ja varainkeruuseen osallistuminen. Tirrosen (2010, 127) käsityksen mukaisesti ulkopuolisten jäsenten verkostoituja diskurssista voisi päätellä profiloituvan ns. muutosagentteja, joiden tehtävänä on toimia elinkeinoelämän verkostoissa ja kertoa yliopiston modernista yhteiskuntasuhteesta. Rooli legitimoit omalla tavallaan ulkopuolisten jäsenten läsnäoloa yliopiston hallinnossa.

Barnettin (2010) ajattelussa yliopiston ulkopuolelle suuntaava toiminta (public) tapahtuu esim. yhteyksillä paikalliseen yhteisöön, ammattilaisryhmiin, mediaan ja kuluttajiin. Vuorovaikutuksen synnyttämisen ja siten tiedon liikkuminen edellyttää erilaisten kommunikointikulttuurien tuntemusta, jonka avulla julkisella tasolla toimiva kykenee muokkaamaan tietoa vastaanottajan tarpeet huomioon ottaen. Sitaatissa 14 sama verkostomaisen ajattelun teema toistuu. Puhujan selonteoissa yrityksien ja yliopistojen toimintakulttuurien tuntemus sekä verkostomainen ajattelu nähdään tuovan lisäarvoa yliopiston verkostoitumiseen.

Paasion ym. (2005, 75) mukaan yliopistojen kolmas tehtävä merkitsee yliopistoille vielä toistaiseksi hyödyntämättömiä mahdollisuuksia yrittäjyyden edistämisessä. Heidän mukaansa se lisää edelleen tarvetta kiinteään elinkeinoelämäyhteistyöhön. Yritysmuotoisuus on myös Clarkin eräs yrittäjyyden tunnuspiirre. Paasion esittämä havainto vaikuttavat esiintyvän myös tutkimuksen aineistossa. Valittujen katkelmien perusteella ulkopuolisten jäsenten toiminta verkostojen luojina, elinkeinoelämän ja paikallisen verkostotuntemuksen hyödyntäjinä voidaan katsoa osaltaan vahvistavan yliopiston yrittäjämäistä toimintatapaa. Tällöin yhteiskuntasuhde pakenee sivistysyliopiston ideaalia; yliopisto ei ainoastaan julkaise tutkimustuloksia ja tarjoa opetusta, vaan toimii myös ulkopuolisten jäsenten ja hallinnon toimielimien kautta aktiivisesti yhteiskunnassa.

Legitimaatiostrategiat. Verkostoituja diskurssissa ulkopuoliset jäsenet legitimoivat yhteiskunnan ja yliopiston vuorovaikutussuhdetta erityisesti Van Leeuwenin (2007) tunnistaman *arvovaltaistamisen* legitimaatiostrategian kautta. Aktiivinen yhteiskuntasuhde hakee oikeutusta sitaatissa 8, 13 ja 14 *arvovaltaistamisen* kautta, kun vastaajat kuvailevat omien verkostojensa sekä verkostomaisen ajattelutavan vaikuttaneen heidän valintaansa yliopiston hallitukseen. Arvovaltaistamisen strategiaan liittyy johtamisen ammattilainen - diskurssin tavoin oman kompetenssin meritointia. Verkostot sekä muista organisaatioista saadut kokemukset vertautuvat luvussa 3.2 esittämäni ajatukseen hallinnollisesti järjestetystä yhteiskuntasuhteesta. Meriittien arvovalta vertautuu myös OPM:n selvitysmiesten näkemykseen (2007) siitä, että ulkopuolisten jäsenten halutaan tuovan yliopistijohtamiseen omaa organisaatiokokemusta ja yhteiskunnallista kosketuspintaa. Myös OECD:n dokumenteissa esiintyy ajatus siitä, että ulkopuolisten jäsenten kokemukset teollisuudesta (industrial) ja yksityiseltä sektorilta (commercial) vahvistavat yliopiston yhteyksiä elinkeinoelämään (economy) (OECD 2003).

4.3.3 Yliopistosysteemin kriitikko

Kriittisen diskurssianalyysin näkökulmasta yliopistosysteemin kriitikko diskurssi näyttäytyi mielenkiintoisena. Tässä diskurssissa konstruoidussa merkitysmaailmassa kritisoitiin vanha yliopistosysteemiä voimakkaalla tavalla. Sitaateissa korostuivat uuden yliopistolain tuomat muutokset suhteessa vanhaan toimintatapaan. Kriitiikin kohteena olivat muun muassa yliopiston professorit (esim. sitaatti 2.). Muita tälle diskurssille tyypillisiä termejä olivat muun muassa moderni yliopiston rooli ja imago, tilivirastohallitus, suoritusarviointi. Van Leeuwenin tunnistamista legitimaatiostrategioista yliopistosysteemin kriittikkona diskurssissa esiintyi aktiivisen yhteiskuntasuhteen vastuullistamisen strategiaa.

2. Minun mielestä yliopistossa työskentelevien ihmisten, erikoisesti professorien, olisi jo kauan pitänyt toimia yhteiskunnassa paljon aktiivisemmin. Ja niiden olisi paljon enemmän pitänyt kantaa vastuuta tulevan sukupolven kasvattamisesta vaikuttaviin rooleihin ja tehtäviin.

5. Minun mielestä yliopisto ei ole vielä riittävästi ottanut modernia, innovatiivista roolia yhteiskunnassa.

20. Tämä on ollut tervehdyttävä ja tuonut virkistäviä tuulia suomalaiseen yliopistomaailmaan, joka on aivan liian kauan pysynyt ennallaan. Minun mielestä yksi ongelmallinen syy on ollut siihen, että siellä on vähän niin kuin seiseet vedet vallinneet, kun esimiestyöhön, johtamiseen ja innovatiivisuuteen tai yliopistomaailman vaikuttamiseen liittyviä suoritusarviointikriteereitä tai valintakriteereitä ei ole asetettu.

37. Ennenhän yliopisto oli sekatarataralo, jossa kaikille tarjottiin, niin kuin jokaiselle jotakin, riippumatta siitä, oliko meillä resursseja tarjota sitä. Meillä oli tieteellinen laitos, jossa oli yksi vt. professori, yksi vt. lehtori ja yksi vt. assistentti ja me vaan uskottiin, että se oli yliopistotasoinen yksikkö, mikä se ei tietystikään ollut useissa tapauksissa.

Kriittisyys yliopiston aiempia toimintatapoja kohtaan oli jokseenkin yleistä. Kriittiselle argumentaatiolle haettiin usein tukea vertauskuvista ns. metaforista. Tämä näkyy mm. sitaatissa 20, jossa puhuja kuvailee yliopiston toiminnan ominaisuuksia metaforilla: tervehdyttävä ja virkistävät tuulet sekä seiseet vedet. Metaforien käyttö kontekstoi

diskursseja kielellisiin vastakohtaisuuksiin kuten tervehdyttävä/sairas, seisoneet vedet/virtaavat vedet, ennallaan pysyminen/muuttuminen. Metaforien esittämisen jälkeen puhuja kuvailee yliopiston ongelmien ja johtuneen suoritusarviointi ja valinta kriteerien puuttumisesta. Kriittisyys vanhaa yliopistosysteemiä kohtaan kertonee osaltaan murrosvaiheesta, jossa käsitykset yliopistosta valtiollisena palveluna muuttuvat markkinaohjautuvuutta hyödyntäväksi ja liikkeenjohdon toimintatapoihin nojautuvaksi organisaatioksi. Tätä ei kuitenkaan tulisi esim. Tirrosen modernin tiedeyliopiston ideaalimalleissa katsoa ideologisesti värittyneeksi. Pluralistisesta arvonäkökulmasta yliopiston yhteiskuntasuhdeideaali näyttäytyy kriitikko diskurssissa yhteiskunnallisen muutokseen sopeutuvana (sitaatti 20) ja yhteiskunnallisena vastuunkantajana (sitaatti 2).

Valikoituneiden katkelmien perusteella tulkitsem, että ulkopuoliset jäsenet asettuvat kyseenalaistamaan valtiollisen yliopisto-ajalle ominaista yliopistolaisten ja professoreiden toimintatapaa. Uuden yliopistomallin esteiksi muodostuvat Bergeriä & Luckmannia mukaillen reifikoituneet käsitykset siitä yhteiskuntasuhteen ja aktiivisuuden mahdollisuuksista ja esteistä. Myös Tirronen katsoo yliopistojen uusiutumisen olevan sukupolvisidonnaista ja muutosten edellyttävän henkilövaihdoksia. Sitaatit kertovat osaltaan epäilystä ns. vanhaan sukupolveen ja tietyllä tavalla esineellistyneisiin toimintatapoihin, joita tulisi kyseenalaistaa modernin tiedeyliopiston eetoksessa. Kriitikki kohdistuu näin yliopistolaisiin erityisesti professoreihin, jotka ovat työskennelleet yliopistossa ennen uudistuksia, ja heidän sopeutumistaan modernin tiedeyliopiston eetokseen. Yliopistosysteemin kriitikko diskurssissa yliopiston legitimaatiota määritellään uudelleen suoritusarviointikriteerien, valintakriteerien ja laadunhallinnan keinoin. Yliopistosysteemin kriitikko diskurssi näyttäisi asemoituvan reifikoituneiden ja esineellistyneiden käsitysten kyseenalaistajaksi.

Legitimaatiostrategiat. Yliopistosysteemin kriitikko diskurssissa esiintyy *vastuuttamisen* legitimaatiostrategiaa. Sitaatissa 2 vastaaja vastuullistaa yliopistossa toimivia professoreja ottamaan suurempaa roolia yliopiston kasvatustehtävästä. Kriitikko diskurssissa *vastuuttaminen* kohdistuu myös yliopistoon yleisesti, kuten sitaatista 5 huomataan. Vastuuttamisen legitimaatiostrategia vertautuu yliopistolakiin. Vastuuttamisen legitimaatiostrategian voi tulkita viittaavan yliopiston kasvatustehtävään, jonka mukaan yliopiston tulisi kasvattaa opiskelijoita palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa (Yliopistolaki 1). Sitaatin 20 metaforissa on myös tarinallistamisen piirteitä.

4.3.4 Moderni sivistäjä

Moderni sivistäjä diskurssi luo kuvaa yliopistosta aktiivisena autonomisena subjektina yhteiskunnassa, jonka suhde sivistysyliopiston ihanteeseen on dualistinen. Moderni sivistäjä identifioituu dynaamiseen sivistyskäsitykseen. (Tirronen 2010; Niiniluoto 2003). Ulkopuoliset jäsenet konstruoivat omaa sivistyskäsitystä ja rakensivat sen kautta omaa ideaaliyliopistomalliaan. Diskurssissa esiintyi myös viittauksia muihin teksteihin kuten yliopiston strategiaan ja yhteiskunnallisiin keskusteluihin. Moderni sivistäjä diskurssin avainkäsitteitä olivat humboldtilainen ja sivistysyliopisto.

21. Mä itse olen kauppakorkeakoulu-tyyppisen koulun tuote sinänsä, että mä olen humboldtilaisen sivistysyliopiston kannattaja ja oikeastaan aika vahvakin kannattaja, enkä näe näissä nyt kauheen suurta ristiriitaa.

45. Yliopiston moraalinen velvollisuus ei ole tehdä tutkimusta itseänsä varten, vaan se on yliopiston strategiassakin, että velvollisuus on rakentaa parempaa maailmaa ja tulevaisuutta sen tiedon varassa, mitä siellä tutkimuksella kootaan ja opetuksella jaetaan.

42. Niin, yleensä isojen asioiden pohdiskelua. Mikä on yliopiston rooli? Mitä tarkoittaa kansainvälistyminen? Mikä on Suomen menestystekijä? Tämän tyyppisiä, todella isoja asioita. Enemmän tällaista yliopistofilosofista ja -ideologista keskustelua yhteiskunnan muuttamisesta.

Diskurssissa humboldtilaisuus esiintyi mielenkiintoisella tavalla vastaajien selonteossa ikään kuin sivulauseessa, sillä varsinaisissa haastattelukysymyksissä ei mainittu Humboldt tai humboldtilaisuus käsitettä lainkaan (ks. Haastattelukysymykset Liite 3). Sitaatissa 21 esiintyvä vastakkainasettelu humboldtilaisesta sivistysyliopiston ja sitaatissa epämääräiseksi jäävästä vertailun kohteesta kuvastaa hyvin sitä, miten sivistys nähdään toisin kuin puhtaassa humboldtilaisessa perinteessä. Samankaltaista näkemystä sivistyksen dynaamisesta luonteesta on esittänyt myös Niiniluoto (2003) sekä Tirronen (2010). Tulkitsen sitaatin 21 sisältävän voimakkaan henkilökohtaisen vivahteen lisäksi vasta-argumentointia sivistysyliopiston tilaan käytävään yhteiskunnalliseen keskusteluun. Piilotekstin tulkinnan perusteella vastaajan luomassa merkity maailmassa humboldtilaisuudella vaikuttaisi olevan perinteisiä sekä tästä poikkeavia kannattajia. Tätä

tulkintaa korostaa *omalla tavallaan* käsitteiden käyttö. Sitaatissa puhuja argumentoi näkymättömälle yleisölle ja arvottaa samalla kysymyksen *tärkeäksi*. Sitaatissa 45. vastaaja irtautuu sivistysyliopiston tiedon itseisarvoisuudesta muotoilemalla tutkimuksen tehtävää: *tutkimusta ei tulisi tehdä tutkimusta itseänsä varten*. Samalla puhuja identifioitui kansalaisyhteiskunnan intressitalolle tunnistettuun yliopistosuhteeseen, johon Clarkin ja Niemisen (2004, 23–25) mukaan liitetään ihmiselämän ja yhteiskunnan toimivuuden parantamiseen. Irtautuminen itseisarvoisuudesta välittyy myös sitaatista 42., jossa esiintyy toivomus hallituksen roolista ikään kuin filosofisena ajatushautomona. Sitaatissa esiintyvän näkemyksen perusteella hallituksen tulisi olla aktiivinen ja toimintaan kykenevä järjestelmäinen subjekti, joka pystyy ylittämään alati nykyisen olemassa olonsa tiedolliset rajoitteet. Puhuja asettaa siten hallitukselle filosofisen pohtija roolin, millä puolestaan voidaan vaikuttaa siihen miten yhteiskuntaa muutetaan.

Legitimaatiostrategiat. Van Leeuwenin tunnistamista diskursiivisista legitimaatiostrategioista sivistäjä diskurssissa olivat esillä erityisesti *moraalistaminen*. Sitaatissa 45 vastaaja moraalistaa yliopiston yhteiskuntasuhdetta varsin suoralla tavalla, ja katsoo yliopiston tarpeellisen tiedon tuottamisen olevan yliopiston velvollisuus. Moraalistamisen strategia vertautuu epäsuorasti yliopistolakiin, mikä velvoittaa yliopiston toimimaan vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

4.3.5 Osana koulutusmarkkinoita

Osana koulutusmarkkinoita diskurssissa puhuttiin me- muodossa. Me -puhunnan kollektiivisessa sävyssä johtamisen diskursiivinen lajigenre oli vahvasti läsnä. Tässä diskurssissa yliopistot näyttäytyivät omasta kohtalostaan päättävänä autonomisena toimijana. Kielellisesti diskurssissa nojasi liikkeenjohdon terminologiaan; tehokkuuteen, vaikuttavuuteen ja taloudellisuuteen. Tyypillisenä piirteenä oli se, että vastaajat käyttivät persoonapronominin monikkoa. Diskurssissa esiintyi runsaasti muihin teksteihin mm. yliopiston strategiaan viittaavia yhteyksiä. Diskurssissa korostuivat puhettavat, joissa yliopiston uudistaminen näyttäytyi mahdollisuutena; kohtalo on yliopiston omissa käsissä. Valikoiduissa sitaateissa puhuttiin mm. tulevaisuuden toimintaympäristöstä, osaamisvalmiuksista, skenaarioista, kilpailijoista. Sitaattien perusteella ulkopuoliset

jäsenet rakentavat mielikuvaa yliopistosta osana koulutusmarkkinoita, joka vastaa itse sille asetettuihin tavoitteisiin. Roolissa rakentuneiden diskurssien aikatasot sijoittuivat akselille mitä olemme tällä hetkellä - mitä olemme tulevaisuudessa.

25. Opetuksen ja tutkimuksen tila ja suunnitelmat on meidän omissa käsissämme. Me tehdään sellaista, mitä me halutaan.

38. ... Meidän pitää oppia vaan enemmän luomaan ympäristöskenaarioita. Sitä me ollaan tehty liian vähän.

Kyrön (1997) mukaan yrittäjyydessä keskeisimpänä näyttäytyy muutos ja uudistuminen, joka tarkoittaa hierarkkisen, byrokraattisen, yksilön ulkopuolelta ohjatun toiminnan murtamista, innovatiivisten resurssien hyödyntämistä ja koordinoitua, kokonaisvaltaista maailmantarkastelua sekä riskin kantamista omista teoista (OPM 2005, 12). Myös valituissa katkelmissa vastaajat rakentavat kuvaa, jossa yliopiston itsemääräämisoikeus omasta kohtalostaan korostuu. Sitaatit voisi tulkita omalla tavallaan yrittävän yliopiston kuuluvaksi. Lause *me tehdään sellaista, mitä me halutaan* ja strategiseen johtamiseen viittava käsite *ympäristöskenaariot* vahvistavat tätä vaikutelmaa. Sitaatit kertovat osaltaan modernin tiedeyliopiston irtautumisesta valtion palveluyliopiston mallista, jolloin valtio rahoitti, ohjasi, säätelä ja kehitti erilaisten politiikkalohkojen suuntaamana ja välityksellä yliopistolaitosta. (Tirronen 2010, 89.) Tirronen modernin autonomisen tiedeyliopiston mallissa yliopiston legitimizeetti perustuu itseohjautuvuudelle.

46. Tällainen yhteiskunnan ja elinkeinoelämän kontaktipinta on Tampereen strategiassakin korostetussa roolissa.

38. No kyllähän meillä on aika paljon tietoa siitä, että me pystytään näkemään tulevaisuuden toimintaympäristön suuria draivereita, mitkä vaikuttavat, sanotaanko vaikka niillä alueilla millä Tampereen yliopisto, niin kuin painopistealueilla toimii, eli meidän suuret tieteenalat ja tutkimusalat. Kyllä me aika paljon tiedetään siitä maailmasta, joka on tuolla 15–20 vuoden päässä, että minkälaisia osaamisvalmiuksia ja toimintamalleja siellä rakentuu tai rakennetaan parhaillaan tulevaisuutta kohti. Meidän pitää oppia vaan enemmän luomaan ympäristöskenaarioita. Sitä me ollaan tehty liian vähän.

22. Tampereen yliopiston imago elinkeinoelämän piirissä on kehittynyt myönteisesti viimeisten 10-20 vuoden aikana koko ajan, mutta se on edelleen selkeästi heikompi kuin Tampereen teknillisen yliopiston. Ja kun tuolla elinkeinoelämän piirissä liikkuu ja kuuntelee yritysjohtajien juttuja, siinä piirissä minä nyt henkilökohtaisesti liikun paljon, niin 5 % puhutaan Tampereen yliopistosta ja 95 % Tampereen teknillisestä yliopistosta. Meillä on paljon siinä vielä kehittämistä. Meillä on mahdollisuuksia, mutta paljon täytyy tehdä työtä. Tampereen yliopisto on vähän tämmöinen julkishallinnolliselle puolelle, julkiselle puolelle enemmän orientoitunut ja se on tietty haaste meille kyllä, mutta se täytyy vain hanskata.

Osana koulutusmarkkinoita diskurssissa ulkopuoliset jäsenet representoivat yliopiston olemusta ja uudistumista erityisesti yliopiston toiminnan päämäärän näkökulmasta. Yliopistosta muodostuu kuva joustavana ja ympäristöään seuraavana instituutiona, joka on painotetusti strategisesti ohjautuva. Ulkopuolisten jäsenten selonteot rakentuivatkin pääasiassa yliopiston strategialinjausten mukaisesti (vrt. Tampereen yliopiston strategia). Strategiasta lähtöisin olevat käsitelmääritykset ilmaistiin esimerkiksi ilmaisuilla *strategiassakin korostetussa roolissa* tai *se on yliopiston strategiassakin*. Osana koulutusmarkkinoita diskurssissa yliopiston velvollisuutena ja päämääränä nähtiin tiedon jakaminen yhteiskunnallisten tarpeiden mukaisesti ja toisaalta keskusteluun ja työryhmiin osallistumisena. Lisäksi yliopiston velvollisuutena on jakaa tietoa, mitä yhteiskunta tarvitsee.

Osana koulutusmarkkinoita diskurssissa ulkopuoliset jäsenet identifioituvat yhtäältä yliopistolain 1 §:n momenttiin, minkä mukaan yliopistojen tulee edistää, toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta, toisaalta Bernalin näkemykseen yliopiston sosiaalisesta vastuusta. Yliopisto on diskurssin perusteella tilassa, jossa sen on tuotettava legitimaationsa uudestaan kiinnittämällä huomionsa yhteiskunnan ongelmiin ja ottamalla vastuuta omasta toiminnastaan,

Legitimaatiostrategiat. Me osana koulutusmarkkinoita diskurssissa ulkopuoliset jäsenet oikeuttivat aktiivista yhteiskuntasuhdetta määrällistämisen (sitaatti 22) sekä arvovaltaistamisen (sitaatti 38) strategioilla. Aktiivisen yhteiskuntasuhteen oikeutuksen määrällistämisen strategiassa tietynlaiseksi mittariksi luotiin yritysjohtajien puheen sisältö ts. millainen prosentuaalinen ero yritysjohtajien puheessa on kilpailevaan yliopistoon nähden. Määrällistämisen strategialla oikeutetaan aktiivista yhteiskuntasuhdetta erityisesti

elinkeinoelämään. Määrällistämisen ja arvovaltaistamisen strategiat vertautuvat uuden tiedontuotannon mallin, jossa tiedon kontekstualisoituessa kuilu tieteen ja muun yhteiskunnan välillä poistuu ja muilla yhteiskunnan instituutioilla, kuten elinkeinoelämällä on mahdollisuus osallistua tieteen legitimaation ja laadun arviointiin. Koulutusmarkkinatilanteen mukaan yliopistojen toimintaa ohjataan taloudellisen kehityksen kannalta strategisille aloille. (Tirronen 2010.)

4.4 Toinen legitimaatiotulkinta: Ulkopuoliset jäsenet muutosagentteina ja aktiivisen yhteiskuntasuhteen legitimoijana

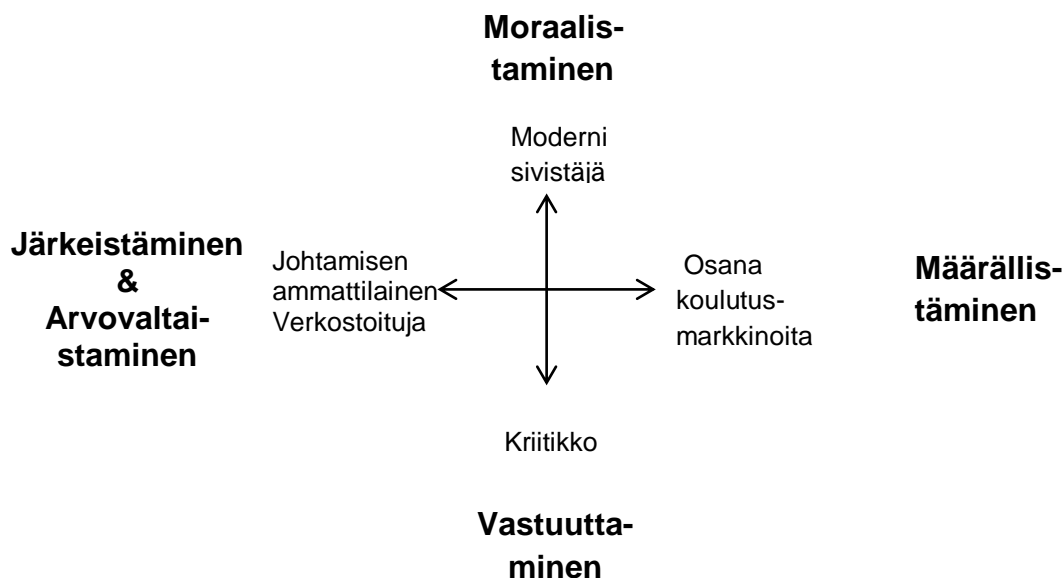
Määrällisen teksti- ja temaattisen analyysin yhteenveto

Määrällisen tekstianalyysin tuloksena syntyi kolme diskurssin käyttäjän profiilia: innovaattori, yritysjohtaja ja paikallinen virkamies. Yhteisinä käsitteinä kaikille diskurssien käyttäjille olivat vaikutus, vaikuttavuus ja tuloksellisuus termit eri johdannaisineen. Aineiston perusteella ulkopuoliset jäsenet tuovat välineitä yliopiston johtamisen arviointiin yleisesti tuloksellisuuden ja tilivelvollisuuden näkökulmasta sekä parantavat yliopiston sisäistä tehokkuutta. Näin johtamisen lajikon­tekstin kieli sekä siihen olennaisesti kuuluva uuden julkisjohtamisen genre yhdistävät diskurssien käyttäjien profiilien käsiteavaruuksia.

Ulkopuoliset jäsenet identifioituivat moniarvoisessa oppineisuuden instituuti­ossa muutosagenteiksi. Ulkopuoliset jäsenet haluavat uudistaa yliopiston ja yhteiskunnan välistä suhdetta erityisesti suhteessa elinkeinoelämään. Aineiston perusteella yhteiskunnallinen aktiivisuus tarkoittaa lisääntyvää elinkeinoelämän ja yliopiston yhteistyötä, aktiivista roolia erilaisissa komiteoissa ja verkostoissa ja tutkimusryhmissä, julkaisujen määrän lisäämistä niin ammatillisissa, kuin kansantajuisissa julkaisuissa. Aineiston temaattisen tarkastelun perusteella ulkopuolisten jäsenten intressit liittyvät rahoittajan eli valtion intresseihin tehokkaammasta, vaikuttavammasta ja kansainvälisemmästä yliopistosta. Ulkopuoliset jäsenet identifioituivat Tirrosen (2010) muotoilemaan modernin autonomisen tiedeyliopiston eetokseen, mutta puheen semantiikassa oli myös viittauksia humboldtilaisen yliopiston traditioon. Tällä tavoin aineistosta löytämäni legitimaatiostrategiat, sekä diskurssit vastaavat hyvin hegemonista ja jossain määrin ristiriitaista tehokkuus-vaikuttavuus-moniarvoisuus ajattelua.

Legitimaatiostrategioiden ja legitimaatiodiskurssien yhteenveto

Ulkopuoliset jäsenet konstruoivat aktiivista yhteiskuntasuhdetta viidessä diskurssissa: johtamisen ammattilainen, verkostoituja, kriitikko, moderni sivistäjä ja osana koulutusmarkkinoita. Diskursseista muodostunut rooli vertautui Tirrosen esittämään institutionaalisen muutosagentin rooliin. Van Leeuwenin (2008;2007) tunnistamista legitimaatiostrategioista aktiivista yhteiskuntasuhdetta oikeutettiin järkeistämisen, arvovaltaistamisen ja moraalistamisen strategioilla. Van Leeuwenin legitimaatiokategorioinnin ulkopuolelta aktiivista yhteiskuntasuhdetta legitimoitiin vastuuttamisen, määrällistämisen ja meritoinnin strategioilla.

Kuva 4 Ulkopuolisten muutosagenttiuden roolit, legitimaatiodiskurssit ja legitimaatiostrategiat

Johtamisen ammattilainen diskurssissa Van Leeuwenin (2007) tunnistamista legitimaatiostrategioista ovat esillä arvovaltaistaminen ja järkeistäminen.

Arvovaltaistamisella legitimoidaan toimintaa viittaamalla asiantuntijuuteen (Van Leeuwen 2007;2008). Aineistossani tällä strategialla ulkopuoliset viittasivat enemmän ns. hallinnollisesti järjestettyyn yhteiskuntasuhteeseen (Luku 3.2) kuin yliopiston ulkopuolisiin suhteisiin. Van Leeuwenin arvovaltaistamisen alakategorian ulkopuolelta löysin meritointia.

Meritointistrategialla pyritään omien kompetenssien arvottamiseen uudessa yliopiston johtamistavassa. Toisin sanoen ulkopuoliset jäsenet kokevat tuovansa yliopistoon omaa ammatillista osaamista. Tästä hyvänä esimerkkinä toimi aineistossa esiintynyt lause *minun rooli on ollut erilaiset johtamiseen ja henkilöstöjohtamiseen liittyvien strategioiden laatiminen ja muut perustavanlaatuiset ohjelmat, kuten henkilöstöön, johtamiseen ja kansainvälistymiseen ja tasa-arvoon liittyvät ohjelmat*.

Järkeistämisen strategialla legitimoidaan toimintaa viittamaalla vaikutuksiin, tavoitteisiin tai tarkoituksiin (Van Leeuwen 2007;2008). Aineistossani aktiivista yhteiskuntasuhdetta legitimoitiin nojautumalla teoreettiseen järkeistämisen alakategoriaan, tieteellistävään legitimaatiostrategiaan. Tästä hyvänä esimerkkinä toimii aineistosta poimittu lause: *mä halusin tehdä tällaisen hyvin systemaattisen tavan työskennellä ja arvioida hallituksen toimintaa*. Järkeistämisenstrategiasta oli tulkittavissa intertekstuaalisia viittauksia OPM:n (2007, 97) ja OECD:n (2003) dokumentteihin, joissa käsitellään yliopiston hallituksen ulkopuolisten jäsenten asemaa ja merkitystä yliopiston hallituksessa.

Verkostoituja diskurssissa ulkopuoliset jäsenet legitimoivat yhteiskunnan ja yliopiston vuorovaikutussuhdetta erityisesti Van Leeuwenin (2007) tunnistaman *arvovaltaistamisen* legitimaatiostrategian kautta.

Arvovaltaistamisen strategiaan liittyi johtamisen ammattilainen diskurssin tavoin oman kompetenssin meritointia. Verkostot sekä muista organisaatioista saadut kokemukset vertautuivat luvussa 3.2 esitettyyn ajatukseen hallinnollisesti järjestetystä yhteiskuntasuhteesta. Meriittien arvovalta vertautuu myös OPM:n ja OECD:n dokumentteihin: ulkopuolisten jäsenten halutaan tuovan yliopistojohdamiseen omaa organisaatiokokemusta ja yhteiskunnallista kosketuspintaa, ja ulkopuolisten jäsenten kokemukset teollisuudesta (industrial) ja yksityiseltä sektorilta (commercial) vahvistavat yliopiston yhteyksiä elinkeinoelämään (economy).

Moderni sivistäjä. Van Leeuwenin tunnistamista diskursiivisista legitimaatiostrategioista moderni sivistäjä diskurssissa oli esillä *moraalistaminen*.

Moraalistamisella legitimoidaan toimintaa viittaamalla yleisiin arvojärjestelmiin (Van Leeuwen 2007;2008). Myös aineistossani aktiivista yhteiskuntasuhdetta legitimoitiin viittaamalla yleisiin arvojärjestelmiin. Moraalistamista sisältäneen moderni sivistäjä diskurssin sisällöt vertautuvat epäsuorasti yliopistolakiin, joka velvoittaa yliopiston

toimimaan vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistämään tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Moraalistamisen strategiasta hyvänä esimerkkinä toimii aineistossa esiintynyt lause *yliopiston moraalinen velvollisuus ei ole tehdä tutkimusta itseänsä varten, vaan velvollisuus on rakentaa parempaa maailmaa ja tulevaisuutta sen tiedon varassa, mitä siellä tutkimuksella kootaan ja opetuksella jaetaan*.

Osana koulutusmarkkinoita diskurssissa ulkopuoliset jäsenet oikeuttivat aktiivista yhteiskuntasuhdetta *määrällistämisen* sekä *arvovaltaistamisen* strategioilla.

Määrällistäminen asettuu Van Leeuwenin (2007:2008) tunnistaman järkeistämisen alakategoriaksi. Aineistossani aktiivista yhteiskuntasuhdetta legitimoitiin määrällistämisen kautta. Diskurssissa vertailukohteeksi muodostettiin mittari, jossa Tampereen yliopiston yhteiskuntasuhdetta mitattiin sillä, kuinka paljon yritysjohtajat puhuvat Tampereen yliopistosta suhteessa Teknilliseen yliopistoon ts. millainen prosentuaalinen ero yritysjohtajien puheessa on kilpailevaan yliopistoon nähden. Määrällistämisen strategialla legitimoidaan aktiivista yhteiskuntasuhdetta erityisesti elinkeinoelämään. Määrällistämisen ja arvovaltaistamisen strategiat vertautuvat modernin tiedeyliopiston malliin; elinkeinoelämällä on mahdollisuus osallistua tieteen legitimaation ja laadun arviointiin. Määrällistämisen strategiasta hyvänä esimerkkinä toimii aineistossa esiintynyt lause *kun tuolla elinkeinoelämän piirissä liikkuu ja kuuntelee yritysjohtajien juttuja, siinä piirissä minä nyt henkilökohtaisesti liikun paljon, niin 5 % puhutaan Tampereen yliopistosta ja 95 % Tampereen teknillisestä yliopistosta*.

Kriitikko diskurssissa esiintyy Aspelinin (2012) tunnistama *vastuuttamisen* legitimaatiostrategia.

Määrällistämisen strategia legitimoii aktiivisen toimintaa vierittämällä vastuun osittain tai kokonaan toiselle osapuolelle. (Aspelin 2012.) Aineistossani *vastuuttaminen* vastuullistaa yliopistossa toimivia professoreja ottamaan suurempaa roolia yliopiston kasvatustehtävästä. Vastuuttaminen kohdistuu myös yliopistoon yleisesti. Vastuuttamisen legitimaatiostrategian voi tulkita viittaavan yliopiston kasvatustehtävään, jonka mukaan yliopiston tulisi kasvattaa opiskelijoita palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa (Yliopistolaki 1). Vastuuttamisen strategiasta hyvänä esimerkkinä toimii aineistosta poimittu lause: *Minun mielestä yliopistossa työskentelevien ihmisten, erikoisesti professorien, olisi jo kauan pitänyt toimia yhteiskunnassa paljon aktiivisemmin. Ja niiden olisi paljon enemmän*

pitänyt kantaa vastuuta tulevan sukupolven kasvattamisesta vaikuttaviin rooleihin ja tehtäviin.

5 DISKUSSIO

Olen tutkimuksessani halunnut tuoda esille sitä, millä tavalla yliopiston yhteiskuntasuhteita legitimoidaan valitsemassani pääaineistossa, yliopiston hallituksen ulkopuolisten jäsenten haastatteluissa. Katsoin tutkimusaiheen olevan ajankohtainen ja mielenkiintoinen yliopisto instituution kerrostuneessa historiassa, ja arvioin siirtymän akateemis-manageriaaliseen hallintoon yhtenä yliopiston yhteiskuntasuhteen tuoreimmista muutoksista, jolla on ollut myös konkreettisia vaikutuksia yksittäisten yliopistojen toimintatapaan. Totesin, että hallituksen ja hallituksessa toimivien ulkopuolisten jäsenten olevan keskeisessä päättävässä asemassa yliopiston johtamisjärjestelmän kokonaisuudessa. Näin, että ulkopuolisten jäsenten yliopistoyhteisö-lähtöinen valintamenettely legitimoit valittua aineistoa, sillä ulkopuoliset valitsee yliopistoyhteisön oma päätöselin, mutta samaan aikaan ulkopuolisten määrä- ja valintavelvoitteet liittyvät myös yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden ilmiöön. Katsoin ulkopuolisen jäsenten muodostavan yliopiston muutokseen liittyvän ajankohtaisen ryhmän ja tekstuaalisen genren, joiden kautta yliopiston yhteiskuntasuhteen legitimaatiota on mielekästä tutkia. Arvioin myös ulkopuolisten jäsenten voivan heijastaa merkityksenannoissaan hegemonista ts. vallalla olevaa yliopistoinstituution ylläpitämiseen tähtäävää tekstuaalisia käytänteitä.

5.1 Keskeisimmät löydökset

Tutkielman alussa määrittelemäni tutkimuskysymys oli seuraava:

Millaisten diskurssien ja legitimaatiostrategioiden kautta hallituksen ulkopuoliset jäsenet legitimoivat yliopiston yhteiskunnallista tehtävää?

Ensimmäinen legitimaatiotulkinta. Vastatakseni tutkimuskysymykseen kontekstoin ensin yliopiston yhteiskuntasuhdetta teoreettis-mallintavasta, hallinnollisesta ja historiallisesta näkökulmasta luvussa 3. Ensimmäisessä legitimaatiotulkinnassa kokosin yhteen luvun 3 kirjallisuuskatsauksen annin. Mallintavasta, hallinnollisesta ja historiallisesta näkökulmasta Tirrosen esittämä moderni autonominen tiedeyliopisto-malli on validi tapa tarkastella nyky-yliopiston toimintaa. Tätä näkemystä tuki myös yliopistolain,

perustuslain ja rahoituksen esimerkit. Modernin autonomisen tiedeyliopiston mallissa eräänä keskeisenä yhteiskuntasuhteen takaajana toimii akateemis-manageriaalinen hallitus, joka sisältää sisäisiä ja ulkopuolisia jäseniä. Tällöin yhteiskuntasuhde toteutuu hallinnollisesti.

Toinen legitimaatiotulkinta. Vastatakseni tutkimuskysymykseen, analysoin haastatteluaineistoa diskurssianalyysin ja legitimaatio-analyysin keinoin. Diskurssianalyysin perusteella yliopiston yhteiskuntasuhde konstruoidaan aineistossa aktiivisena.

Legitimaatiodiskurssit. Ulkopuoliset jäsenet konstruivat aktiivista yhteiskuntasuhdetta viidessä diskurssissa: johtamisen ammatilainen, verkostoituja, kriitikko, sivistäjä ja osana koulutusmarkkinoita. Diskurssit kertovat ulkopuolisten jäsenten identifioituvan muutosagenteiksi (Tirronen 2010). Ulkopuoliset jäsenet haluavat uudistaa yliopiston ja yhteiskunnan välistä suhdetta erityisesti suhteessa elinkeinoelämään. Aineistossa ulkopuoliset jäsenet kokivat valtion tilivirastomuodon vanhanaikaiseksi, ja muutos tilivirastosta julkisoikeudelliseksi yhteisöksi nähtiin merkittäväksi motivaattoriksi hallitukseen osallistumiseen. Muutosagentti- roolin kielellisissä ulottuvuuksissa oli piirteitä uuden julkisjohtamisen diskursiivisesta lajigenrestä. Tutkimuksessa kävi myös ilmi, että ulkopuolisten intressinä on yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen lisääminen. Intressin sisältö noudattaa pääsääntöisesti rahoittajan eli valtion intressejä tehokkaammasta, vaikuttavammasta ja kansainvälisemmästä yliopistosta. Ulkopuolisten jäsenten konstruoima yhteiskuntasuhde on vuorovaikutteinen, joka sisältää tiedon taloudellisuuden ja tarkoituksenmukaisuusvaatimuksen. Ulkopuoliset jäsenet identifioituivat Tirrosen (2010) muotoilemaan modernin autonomisen tiedeyliopiston eetokseen, mutta puheen semantiikassa oli myös viittauksia humboldtilaisen yliopiston traditioon. Tällä tavoin aineistosta löytämäni legitimaatiostrategiat, sekä diskurssit vastaavat hyvin hegemonista ja jossain määrin ristiriitaista tehokkuus-vaikuttavuus-moniarvoisuus ajattelua.

Legitimaatiostrategiat. Ulkopuoliset jäsenet legitimoivat yliopiston aktiivista yhteiskuntasuhdetta järkeistämisen, moraalistamisen, (Van Leeuwen 2007;2008) vastuuttamisen ja määrällistämisen (Aspelin 2012) legitimaatiostrategioilla. Strategiat vastasivat tutkimuskysymykseen millaisten legitimaatiostrategioiden kautta hallituksen ulkopuoliset jäsenet legitimoivat yliopiston yhteiskunnallista tehtävää. Legitimaatiostrategioiden keskeinen tulos syntyy kysymällä seuraavia miksi kysymyksiä.

Miksi ulkopuoliset jäsenet kokevat olevansa keskeinen osa yliopiston yhteiskuntasuhteita?

- Aktiivinen yhteiskuntasuhde edellyttää tehokkuuteen, vaikuttavuuteen ja taloudellisuuteen tähtäävää ammattimaista johtajuutta. Ulkopuoliset jäsenet identifioituvat johtamisen ammattilaisiksi (järkeistämisen ja arvovaltaistamisen strategia).

Miksi yliopiston tulisi olla yhteiskunnassa aktiivinen ja millä mittareilla?

- Aktiivinen yhteiskuntasuhde tarkoittaa sitä että yliopiston velvollisuus on tuottaa sellaista opetusta ja tutkimusta mitä yhteiskunta tarvitsee. Tämän on yliopiston moraalinen velvollisuus (moraalistamisen strategia).
- Yliopisto ei kilpailukykyinen koulutusmarkkinakilpailussa ilman aktiivista suhdetta erityisesti elinkeinoelämään (määrällistämisen strategia).
- Tilivirastoyliopistoon viittaavat toimintakäytännöt eivät ole enää riittäviä yliopiston kilpailuedellytysten ja yhteiskuntavastuun toteutumisen takaamiseksi. Aineiston perusteella esimerkiksi koulutusvastuun toteutuminen edellyttää professoreiden aktiivisempaa roolia yliopiston kasvatustehtävässä. (vastuuttamisen strategia).

Synteesi. Ulkopuoliset jäsenet konstruoivat yliopiston yhteiskuntasuhdetta Tirrosen (2010) esittämän modernin tiedeyliopiston ideaalimallin mukaisesti. Ulkopuoliset jäsenet haluavat uudistaa yliopiston ja yhteiskunnan välistä suhdetta erityisesti elinkeinoelämään. Ulkopuoliset jäsenet konstruoivat aktiivista yhteiskuntasuhdetta viidessä diskurssissa: johtamisen ammattilainen, verkostoituja, kriitikko, moderni sivistäjä ja osana koulutusmarkkinoita. Van Leeuwenin (2008;2007) tunnistamista legitimaatiostrategioista aktiivista yhteiskuntasuhdetta oikeutettiin järkeistämisen, arvovaltaistamisen ja moralisoinnin sekä Van Leeuwenin kategorioinnin ulkopuolelta vastuuttamisen (Aspelin 2012) ja määrällistämisen strategioilla. Strategioiden ja diskurssien keskeinen viesti kiteytyy neljään aktiivisen yhteiskuntasuhteen teesiin 1. Nyky-yliopiston aktiivinen yhteiskuntasuhde edellyttää tehokkuuteen, vaikuttavuuteen ja taloudellisuuteen tähtäävää ammattimaista johtajuutta, 2. Yliopiston velvollisuus on tuottaa sellaista opetusta ja tutkimusta mitä yhteiskunta tarvitsee, 3. Yliopisto ei ole kilpailukykyinen koulutusmarkkinakilpailussa ilman aktiivista suhdetta elinkeinoelämään, 4. Tilivirastoyliopistoon viittaava yliopistosysteemi ei ole enää riittävä yliopiston kilpailuedellytysten takaamiseksi koulutusmarkkinoilla.

5.2. Löydösten liitos sidoksisuuden argumentteihin

Ymmärrän tutkimuksen olevan prosessi, joka alkaa ilmiöön liittyvistä yleistetyistä ja kliseenomaisista käsityksistä ja päättyy näiden kliseiden kyseenalaistamiseen ja uusien yleistysten esittämiseen. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli näytteenomaisen aineiston kautta tutkia yliopiston yhteiskuntasuhdetta. Kuten useissa aihetta käsittelevissä tutkimuksissa ja kirjoituksissa päädytään lopulta erilaisiin tulevaisuutta visioiviin kysymyksiin, tyhjentävien implikaatioiden sijaan. Myös oma tutkimukseni jättää kysymyksiä avoimeksi, pikemminkin kuin vastaa niihin. Katson tutkimustulokseni kuitenkin lisäävän yliopiston tilasta käytävään keskusteluun olennaisen näkökulman mikrotason diskursseista, joka nähdäkseni jollain tavalla puuttuu yliopiston tilaa käsittelevästä debatista. Tässä opinnäytetyöni päättävässä osuudessa pohdin yliopiston yhteiskunnallista legitimizeettiä poimimalla erilaisten aihetta sivunneiden henkilöiden ajatuksia eklektisesti ja keskusteluttamalla niitä oman tutkimukseni tuloksien kanssa.

Aineiston perusteella ulkopuoliset jäsenet haluavat yliopiston olevan entistä aktiivisempi yhteiskunnassa. Aineistossa ulkopuoliset jäsenet samaistuvat nk. muutosagenttirooliin muutoksessa kahden toimintatavan ja kulttuurin välillä (tilivirastoyliopisto → julkisoikeudellinen innovaatioyliopisto). On kuitenkin huomattava, että tutkimusaineisto koostui hallinnon diskursseista; hallitus on yliopiston ylin päättävä toimielin ja sen on tarkoitus johtaa, ei opettaa eikä tutkia. Mikäli olisin haastatellut hallituksen yliopiston sisäisiä jäseniä, aineisto olisi todennäköisesti ollut arvonäkökulmiltaan monipuolisempi.

Aktiivisuuden rinnalla esiintyi myös näkemyksiä mertonilaisista tieteen normeista ja humboldtilaisesta sivistysyliopiston ihanteesta. Erilaiset arvot yhdistyivät; yhteistyö elinkeinoelämän kanssa, yhteiskunnallisesti vaikuttava opetus, tutkimus ja muu toiminta liitettiin mm. kestävän kehityksen tavoitteisiin. Paras esimerkki tästä on näkemys siitä, *yliopiston moraalinen velvollisuus ei ole tehdä tutkimusta itseänsä varten, vaan velvollisuus on rakentaa parempaa maailmaa ja tulevaisuutta sen tiedon varassa, mitä siellä tutkimuksella kootaan ja opetuksella jaetaan*. Tällainen tiedon itseis- ja välinearvoisuuden yhdistelmän tulkitsin kertovan pluralistisesta ajattelutavasta, jonka esimerkiksi Tirronen (2010) ja Berger & Luckmann (1994) katsoivat keskeiseksi modernissa instituutioissa ja yhteiskunnissa.

Katsaus Tampereen yliopiston historiaan kyseenalaisti mielikuvaa stereotyyppisestä tieteen ja yhteiskunnan vastakkainasettelusta. Historiakatsaus osoitti TaY:n olleen eri tavoin aktiivinen alueellinen toimija ja omaksuneen erilaisia itsenäisiä markkinastrategioita palvelutehtävässään. Lisäksi kävi ilmi, että yliopiston ylimmissä päättävissä elimissä on ollut aiemminkin muita kuin akateemisen intressin edustajia. Havaintoa intressien lomittumisesta ja intressien välisestä yhteistyöstä tukee myös Hakalan (2003) näkemys, jossa hän katsoo tieteen hyödyntämisen yhteiskunnallisen relevanssin käsitteen kautta olleen jo pitkään tieteellisen ajattelun arvojen rinnalla. Erilaisten intressien ja intressitahojen näkemysten yhdistäminen esim. tutkimustyössä on ollut eri tavoin arkipäivää jo kauan, ja yliopistoilla on ollut monenlaisia strategioita valtiollisen palvelutehtävä asettelunsa toteuttamiseksi. (Hakala 2003) Oma havaintoni, ja myös Hakalan ajatus, edustaa näkemystä, jossa yliopiston erityisyyden ja eristäytyneisyyden myyttiä kyseenalaistetaan ja yliopisto nähdään aina olleen jossain määrin pragmaattinen toimija muuttuvassa ympäristössä (vrt. Tomperi 2012).

Moniarvoisen yliopiston olemassaolon oikeutus tapahtuu julkisen ja yksityisen kontaktipinnassa tai rajapinnassa strategisesti ja institutionaalisesti. Yksi keskeinen ja konkreettinen kontaktipinta löytyy yliopiston akateemis-manageriaalisesta (Tirronen 2010) hallituksesta, missä on 40 %:n ulkopuolisten jäsenten edustus. Kontaktipinta korostui myös ulkopuolisten jäsenten teemoissa. Yliopiston hallituksessa yliopistoon vaikuttavien intressitahojen näkemykset kohtaavat. Kun yksityinen ja julkinen kohtaavat, ajatus ja arvoperusta suhteellistuvat.

Tutkimuksessani esiintyi käsitys, jossa yliopiston moraalisena velvollisuutena nähtiin yhteiskunnallisesti tarpeellisen tiedon ja opetuksen tuottaminen, joka tulisi kuitenkin tapahtua akateemisesti hyväksytyjen metodien kautta. Toisin sanoen opetus ja tutkimus ovat relevantteja, mikäli ne ovat yhteiskunnallisesti vaikuttavia. Kontaktipinnan lisäksi kyse on tällöin yhteiskuntaa ja yliopistoa yhdistävistä verkostoista. Keskeisin esimerkki tästä on näkemys siitä, että *jollakin tavalla pitää pystyä rakentamaan yliopiston ja sen ulkopuolisen maailman välinen verkostosuhde, myös niiden kohdalla, jotka verkostoituvat vain tutkijatovereittensa kanssa.*

Strategisen oikeutuksen ajurina toimii akateemis-manageriaalinen johtamisjärjestelmä, jossa on sekä yliopiston sisäisiä, että ulkopuolisia jäseniä. Institutionaalinen oikeutus puolestaan liittyy laajempiin historiallisesti rakentuneisiin instituution kerrostumiin mm.

sivistyksen käsitteen uudelleen määrittelyyn. Strategisessa legitimaatiossa on tieteen yhteiskuntasuhteen kannalta joitain ongelmia. Aineistosta nousi esiin yliopiston yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden lunastaminen erityisesti elinkeinoelämän näkökulmasta. Elinkeinoelämän nähtiin olevan yliopiston tärkein sidosryhmä. Katson tämän löydöksen vastaavan hyvin Berger & Luckmannin teoriaa, jossa legitimaatio rakentuu teoreettisella sekä symboliympäristön ja yhteiskuntajärjestyksen tasolla. Mielestäni elinkeinoelämän hyväksyttävyyden asettaminen yliopiston legitimaation mittariksi voidaan liittää hegemoniseen, yhteiskuntajärjestykselle ominaiseen ajattelutapaan siitä, kuinka verovaroin toimivat yhteiskunnan instituutiot tulisi yleisesti toimia. Yhteiskunnan instituutioihin, kuten yliopistoon, sovelletut tulosohjaus ja strategiseen puiteohjaukseen perustuvat järjestelmät ovat yhdenmukaistaneet toimintatavoiltaan erilaisia julkisen sektorin instituutioita. Kyse on EU:n ja OECD:n tematiikassa hyvistä tai parhaista käytännöistä (*best practices*). Kustannustehokkaimmat ja vaikuttavimmat käytännöt leviävät erilaisten mekanismien kautta instituutioihin. Tehokkuuteen ja vaikuttavuuteen tähtäävät mekanismit ovat muovanneet myös ajattelutavoista ja toiminnoista yrittäjämäisiä, myös sellaisissa yhteyksissä missä niiden edustamat arvot ovat aiemmin olleet vieraita. Yliopistojen autonomian lisääminen, manageriaalisen johtamisjärjestelmän vastuuttamisporrastukset heijastavat näin myös yksilöihin; uusi palkkausjärjestelmä ja Tampereen yliopistossa toteutettu koulutusuudistus ovat hyviä esimerkkejä tästä.

Esimerkiksi koulutusuudistuksen yksi keskeinen metatavoite on juurruttaa opiskelijoihin yrittäjämäistä ajattelutapaa. Opiskelijan omaa vastuuta omasta työllistymisestä kasvatetaan erilaisin tavoin. Opiskelijoiden halutaan ottavan enemmän vastuuta siitä, miten he tutkintonsa rakentavat, lisäämällä mm. mahdollisuuksia erikoistumiseen myöhemmässä opiskeluvaiheessa. Valtion eli rahoittajan intressinä on se, että opiskelijoita vastuutetaan muuttamaan opiskelusisältöjään työmarkkinatilanteen mukaan. Yksinkertaistettuna, yliopiston yhteiskunnallinen hyväksyttävyys, legitimizeetti voidaan nähdä olevan sidoksissa markkinaliberalistiseen yksilön vastuuta korostavaan yhteiskuntajärjestykseen, joka heijastuu instituutioihin sekä yksilöihin. Kysymys on yliopiston yhteiskunnallisesta legitimizeetistä, mutta myös yleisestä julkisen sektorin instituutioiden legitimizeetistä. Myös Weber (1987) katsoo yliopiston legitimaation riippuvan yhteiskunnallisesta hyväksyttävyydestä. Tästä näkökulmasta herää kysymys; mikäli elinkeinoelämä legitimoii yliopiston olemassaoloa, millaisia seurauksia tällä on

elinkeinoelämän intressistä poikkeavien tieteenalojen, tutkimuksen ja opetuksen tulevaisuuteen? Jos yliopiston moraalinen velvollisuus ei ole tehdä tutkimusta itseänsä varten, vaan rakentaa parempaa tulevaisuutta, voidaan oikeutetusti kysyä millainen on tulevaisuus, jos mittariksi asetetaan yliopiston maine ja puheen määrä elinkeinoelämässä?

Ulkopuolisten jäsenten legitimaatiostrategia- ja diskurssianalyysin tulokset viittasivat uudistusmielisyyteen ja haluun kehittää yliopistoa yhteiskunnallisesti aktiiviseksi. Keskeisimpinä legitimaatiostrategioina näyttäytyivät järkeistäminen, arvovaltaistaminen, moraalistamisen ja määrällistämisen strategiat. Strategioihin liittyvät diskurssit olivat johtamisen ammattilainen, kriitikko, sivistäjä sekä verkostoituja. Roolien ja strategioiden temaattiset merkitykset sisälsivät systemaattisen johtamistavan, suoritusarviointikriteerien, tuloksellisuuden, vastuunottamisen ja vaikuttavuuden kielellisiä ulottuvuuksia yliopiston johtamisessa ja aktiivisissa yhteiskuntasuhteissa. Kiinnostavaa oli, että eräänlaisena metaviestinä aineistosta nousi esiin viittauksia professoreiden vastuun pakoiluun ja kasvatustehtävän laiminlyöntiin sekä vanhan yliopistosukupolven sopeutumattomuuteen uuteen yliopistoajatteluun. Tähän liittyen myös Tomperi (2012) on huomionnut uudessa yliopisto keskustelussa *nyt pistetään yliopistot kuriin*- tyyliä ajattelutavan olemassaolon. Aineistossa tämä kääntyi muotoon: *nyt pistetään professorit kuriin*.

Tutkimuksen perusteella tieteellisen tiedon sekä korkeimman opetuksen modernit tulkinnat näyttävät pakenevan ideologisia vastakkainasetteluja. Mielestäni juuri sen vuoksi ajassamme esiintyvät neutraalissävytteiset vakuutukset herättävät kysymyksen siitä; millaisia seurauksia tiedon kosmopoliittisella luonteella ja suhteellisella vapaudella voi olla (vrt. Uljens 2007). Siksi katson koulutuspoliittisen (ja erityisesti kasvatustieteellisen) keskustelun tehtäväksi ottaa kantaa yliopiston suhteellisten vapauden rajoihin, ja näin tunnustaa mahdollisuus ajassamme implisiittisesti tai eksplisiittisesti reifikoituvista käsityksistä korkeimman opetuksen ja tutkimuksen yhteiskunnallisista tehtävistä.

5.3 Tutkimuksen luotettavuudesta

Aineiston analyysi nähdään kvalitatiivisen tutkimuksen suurimpana haasteena. Laadullisen tutkimuksen tärkein tavoite on inhimillisen ymmärryksen lisääminen. Oivaltava tulkinta syntyy teorian ja empirian vuoropuhelusta, mikä voi toteutua ainoastaan siten, että tutkija

on ottanut haltuunsa oman aineistonsa ja kykenee rakentamaan siitä tutkimustehtävänsä kannalta uutta tietoa ja uutta ymmärrystä lisäävän kokonaisuuden. (Syrjäläinen ym. 2007, 8.) Laadullisen tutkimuksen luotettavuus rakentuu nähdäkseni erityisesti varaan, miten tutkija perustelee valitsemiaan metodologiaan, aineistoon ja kirjallisuuteen liittyviä ratkaisuja. Luotettavuuspohdintoissa tulisi ottaa myös huomioon kerätyn empiirisen aineiston totuudenmukaisuuden ja kontekstivaikutuksen, sillä laadullisen tutkijan varsinaiset päätelmät perustuvat vain tutkijan itsensä keräämään empiiriseen tietoon. Myös Eskolan ja Suorannan mukaan (1998, 211) laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiviteetti ja sen myöntäminen, että tutkija on tutkimuksessa keskeinen tutkimusväline. Tutkimuksen luotettavuutta tarkasteltaessa tulisi myös arvioida tutkimuksen sisäistä koherenssia ts. yhtenäisyyttä. Luotettavuutta voidaan parantaa varaamalla riittävästi aikaa tutkimuksen tekoon sekä tutkimusprosessin yksityiskohtaisella raportoinnilla (Tuomi & Sarajärvi 2002, 139). Tutkimukseni luotettavuutta mielestäni edesauttoi erilaisten aineiston analyysitapojen aktiivinen kokeileminen ja vertailu. Myös Varto (2005, 9) katsoo tutkijan keskeiseksi taidoksi sen, että tutkija pystyy tarvittaessa korjaamaan tutkimusasetelmaansa. Aineiston soveltuvien analyysitapojen aktiivisen testaamisen katson lisänneen tutkimuksen triangulaatiota ts. monien eri näkökulmien soveltamista tutkimuksen empiriaan. Triangulaatiolla voidaan vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen. Triangulaatio tarkoittaa Tuomen ja Sarajärven (2002, 140) mukaan erilaisten metodien, tutkijoiden, tiedonlähteiden tai teorioiden yhdistämistä tutkimuksessa. Analysoin aineistoa määrällisen tekstianalyysin diskurssianalyysin ja legitimaatioanalyysin avulla. Diskurssien käyttäjien profiilit perustuivat määrällisen tekstianalyysin tuloksiin. Tunnustan kuitenkin määrällisen tekstianalyysin mustavalkoistavan luonteen; analyysi antaa vain kvantitatiivista informaatiota käytettyjen käsitteiden määrästä, mutta ei ota huomioon käsitteiden lauseyhteyksiä. Diskurssin käyttäjien profiilit olivat näin pelkistyskäsitteitä vastaajien käsitteellisistä lähtökohdista, ja niihin tulisikin suhtautua juuri sellaisina. Laadullinen tutkimus tulee nähdä tutkijan konstruktiona tutkittavasta ilmiöstä. Ajatus pätee myös tutkimuksessa käyttämäni diskurssianalyysin metodiin. Tutkimuksen tuloksissa on tämän ajatusketjun mukaan aina syventämisen ja tarkentamisen mahdollisuus. Oppinäytetyön laajuuden huomioiden katson kuitenkin tavoittaneen yliopiston yhteiskuntasuhteiden aktuaalisista legitimaatiodiskursseista riittävän syvällisen tason, jossa en ainoastaan kertonut siitä kuinka asiat ovat, vaan toin oman kontribuutioni tutkittavaan ilmiöön. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus on näin sidoksissa siihen, millä tavalla ja kuinka syvällisesti tutkija tuntee tutkimansa aihepiirin. Tutkimusprosessin ja

aineiston analyysin kehämäisyys sekä yhtäaikainen tutustuminen ilmiöön liittyvään kirjallisuuteen, tutkimuksiin, historia- ja hallintoesityksiin syvensivät yliopiston yhteiskuntasuhteiden ilmiön ymmärrystäni. Mielestäni tutkijan eräs väline oman perehtyneisyyden arvioimiseen liittyy siihen, tunnistaako tutkija aihepiirinsä kliseet ja kuluneet ilmaisut. Toinen väline liittyy siihen tunnistaako tutkija erilaisista tieteellisistä paradigmoista muodostetut teoriat tai käsitteistykset tutkittavasta aiheesta. Katson tutkimukseni aihepiiriin liittyneen kasvatustieteellisen, yhteiskuntatieteellisen ja sosiologisen tutkimusotteen välimaastoon, jonka vuoksi paradigmojen ja kliseiden tunnistaminen alkoi tutkimuksen aikana nousta erääksi keskeisimmäksi analyysiä ohjaavaksi tekijäksi. Katson tiedonsosiologian tarjoavan näinkin isoihin aiheisiin kasvatustieteen kannalta sopivan analyysitavan, joka antoi myös minulle oivalluksen paradigmojen keskeisistä eroista. Olen pyrkinyt välttämään historiallisesta ja institutionaalista kontekstistaan irrallista tapaustutkimuksen luonnetta käsittelemällä keskeisiä yliopiston kehitysvaiheita. Historialliset katsaukset jäivät kuitenkin melko pinnalliseksi tutkimusekonomisista syistä, mutta katson niiden tuovan tutkimusilmiöön riittävän kosketuspinnan historiallisen ja kontekstuaalisen irrallisuuden välttämiseksi. Tutkimuksen teoreettis-metodologista yhteneväisyyttä ja pätevyyttä on kutsuttu joissain yhteyksissä validiteetiksi. Pätevyys jaetaan sisäiseen ja ulkoiseen validiteettiin. Ulkoinen validiteetti tarkoittaa Grönforsin (1982, 174) mukaan tehtyjen tulkintojen ja johtopäätösten sekä aineiston välisen suhteen pätevyyttä. Sisäisellä validiteetilla tarkoitetaan teoreettisten ja käsitteellisten määrittelyjen yhteneväisyyttä. Eskolan ja Suorannan (1998, 214) mukaan sisäinen validiteetti osoittaa tutkijan tieteellisen otteen ja tieteenalansa hallinnan voimakkuutta. Tutkimukseni aineiston ja metodologisten ratkaisujen validiteetti rakentui diskurssianalyttisen sekä tiedonsosiologisen tutkimusotteen ympärille. Lisäksi tutkimuksen raportoinnin punaisena lankana toimivat yliopiston ideaalimallien ajatus. Tarkastelin tiedonsosiologista tulkintaa yliopistosta instituutina sekä tarkemmin instituution legitimaatioprosesseja. Legitimaation kielellisiä käytänteitä tutkin puolestaan diskurssianalyysin avulla. Teoreettis-metodologinen viitekehys rakentui näin Berger & Luckmannin (1994), Jokisen ym. (1993) Tirrosen (2010) ja Van Leeuwenin (2007;2008) teoretisointeihin todellisuuden sosiaalisesti ja kielellisesti rakentuneesta luonteesta sekä yliopiston ideaalimalleista. Katsoin diskurssianalyysille ominaisen kriittisen lukutavan olevan metodologisesti mielekäs yliopiston yhteiskuntasuhteiden legitimaatiodiskurssien tutkimuksessa. Perustelu on validi, koska legitimaatio käsitteenä lähestyy instituutioita hegemonisten selitysten ja perustelujen (Suchmann 1995, 574; Reyes 2011) sekä

vallitsevien yhteiskunnallisten instituutioiden ylläpitämiseen tähtäävänä toimintana (Berger & Luckmann 1994.) Toisin sanoen sisäinen validius toteutui, koska legitimaatiodiskurssien tutkiminen edellyttää kriittistä aineiston lukutapaa.

Tarkastelen lopuksi haastattelutilanteen luotettavuutta. Haastattelu tutkimusmenetelmänä tuo eettisiä näkökohtia tutkimuksen luotettavuuteen. Oliverin mukaan (2003, 45) haastattelijan tulee tehdä haastattelun kohteena olevalle selväksi syyt minkä vuoksi haastattelu nauhoitetaan, millä tavalla nauhoitettua materiaalia käytetään tutkimuksessa ja millä tavoin haastattelunauhat tuhoetaan. Haastattelut nauhoitettiin käyttäen haastattelunauhuria, jonka nauhat asianmukaisesti tuhottiin tiedonkeruun jälkeen. Haastattelun nauhoittaminen lisää tutkimuksen luotettavuutta. Pelkkä muistiinpanojen tekeminen ei vastaa yhtä suurta tarkkuutta verrattaessa nauhoitettuun dataan (Oliver 2003, 45). Laadullisen tutkimuksen etiikan hyväksyttävyyden kannalta perusedellytys on, että tutkimus on tehty hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla. Robson (1993, 33) esittää tutkimuksen tekoon liittyviä eettisiä huomionkohteita, joista tämän tutkimuksen kannalta on olennaista yksityisyyden säilyttäminen, tutkimuksen aiheen avoimuus ja vapaaehtoisuus. Nämä eettiset kysymykset tutkimuksessa olen huomionut kysymällä tutkimusluvan tutkimuksen kohteena olevilta ottamalla yhteyttä sähköpostitse ja puhelimitse, suojaamalla raportointivaiheessa nämä henkilöt anonyymeillä koodeilla ja tiedottamalla heille suullisesti tutkimuksen aiheesta ja tutkimusprosessin kulusta. Tein haastattelut puhelimen ja Skype-sovelluksen avulla. Tällä tavoin toimimalla en voinut tulkita haastateltavien eleitä ja ilmeitä, jotka joidenkin mukaan ovat myös tärkeitä havaintoja haastattelutilanteessa. Osa vastaajista pyysi teemahaastattelulomakkeen lähettämistä ennakoon, osa vastaajista puolestaan ei. Tällä saattoi olla vaikutusta vastaajien valmistautumiseen haastatteluihin ja siten vastauksien sisältöön. Katsoin kuitenkin tutkimuksen aineiston rajallisuuden vuoksi tärkeäksi toteuttaa vastaajien toiveen ennakoon jaetusta kysymyslomakkeesta. Suunnittelin haastattelulomakkeen alkukeväästä 2012. Tässä vaiheessa tutkimuksen aihepiiriin tutustuminen oli jossain määrin alkuvaiheessa, joka automaattisesti heijastui laatimiini kysymyksiin. Teemahaastattelun kysymysrunko toimi kaikissa haastatteluissa kuitenkin temaattisena tukena, jolloin kysymysten lisäksi esitin tarkentavia kysymyksiä tarpeen mukaan. Haastattelujen kesto oli ensimmäisessä haastattelussa 34 minuuttia, toisessa 59 minuuttia ja kolmannessa 63 minuuttia. Yhteensä litteroitua tekstiä kertyi 22 sivua. Tutkimusprosessin alkuvaiheessa haastattelin myös Tampereen yliopiston hallituksen

yliopiston sisäistä jäsentä sekä Tampereen yliopistossa toimivaa yliopistotutkijaa. Heidän haastattelut eivät kuitenkaan näy varsinaisessa tutkimusraportoinnissa.

LÄHDELUETTELO

- Ahola, Veikko & Kuhlman, Irmeli & Luotio, Jorma 2001. Tietojätti. Gummeruksen suuri tietosanakirja. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2001.
- Ahonen, Sirkka 2003. Yhtenäinen koulu. Tasa-arvoa vai tasapäisyyttä? Tampere: Vastapaino.
- Aspelin, Hanna 2012. Diskursiiviset legitimaatiostrategiat kestävän matkailun viestinnässä. Pro gradu tutkielma. Aalto yliopisto. Helsinki.
- Barnett, Ronald 2010. Being a University. Florence: Routledge.
- Billig, M. 1991: Ideology and opinions: studies in rhetorical psychology. London: Sage Publications
- Berger, Peter & Luckmann, Thomas 1994. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. The social construction of reality (1966). Yliopistopaino Helsinki 2009.
- Borg, Olavi 2010. Elämä kertoo- puoli vuosisataa akateemisessa maailmassa. Tampere: Tampere University Press.
- Björklund, Stefan 1996. En författning för disputationen. Uppsala University.
- Chiapello, Eve & Fairclough, Norman 2002. Understanding the new management ideology: a transdisciplinary contribution from critical discourse analysis and new sociology of capitalism. Discourse Society 2002 13: 185
- Clark, Burton 1983. The Higher education system. Berkeley, Los Angeles: University california press.
- Clark, Burton 1998. Creating entrepreneurial universities, Organizational pathways of transformation. Elsevier Science Ltd.
- DiMaggio, Paul J & Powell, Walter W. 1991. The new institutionalism in organizational analysis. Chicago.
- Eduskunta. Sivustysvaliokunnan mietintö 10/2004 vp, Hallituksen esitys laiksi yliopistolain muuttamisesta.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Europa.eu. 2003. Euroopan unionin virallinen verkkosivu. Yliopistojen rooli tietojen ja taitojen Euroopassa.
- Fairclough, Norman 2003. Analyzing discourse. Textual analysis for social research. London: Routledge.

Grönfors, Martti 1982. Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät, Helsinki: WSOY

Hakala, Johanna & Kaukonen, Erkki & Nieminen, Mika & Ylijoki, Oili-Helena 2003. Yliopisto: Tieteen kehdestä projektimyllyksi? Yliopistollisen tutkimuksen muutos 1990-luvulla. Helsinki: Gaudeamus, 2003.

Hirsjärvi, Sirkka 1983. Kasvatustieteen käsitteistö, Helsinki. Otava.

Hirsjärvi, Sirkka 1998. Teemahaastattelu, Helsinki. Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes Pirkko & Sajavaara Paula 1997. Tutki ja kirjoita. Tammer- Paino Oy. Tampere

Huhtanen, Mari & Jämsen, Sini & Maanniemi, Johanna & Lahti, Carita & Karppinen, Virpi 2005. Palkkausuudistus valtiosektorilla. Tutkimus työn vaativuuden sekä henkilön pätevyyden ja suoriutumisen arviointiin perustuvien palkkausjärjestelmien toimivuudesta ja vaikutuksesta sukupuolten välisiin palkkaeroihin. Espoo 2005.

Huttunen, Rauno 2012. Louis Althusser. Koulutuksen ideologisuudesta. Teoksessa T. Aittola (toim.) Kasvatussosiologian suunnannäyttäjiä. Gaudeamus.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1993. Diskurssiivinen maailma. Teoreettisen lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa. A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino. 17–47.

Kaarninen, Mervi. 2000. Murros ja mielikuva Tampereen Yliopisto 1960–2000. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Kallo, Johanna & Rinne, Risto (toim.) 2006. Supranational regimes and national education policies: encountering challenge.

Kaivola, Taina & Rohweder, Liisa. 2006. Korkeakouluopetus kestäväksi. Helsinki: Opetusministeriön julkaisu 2006:4.

Kantasalmi, Kari 1990. Yliopiston ajatusta etsimässä. Helsinki: Gaudeamus.

Kantasalmi, Kari 2008. Yliopistokoulutuksen avoimuus ja refleksiivisyys. Helsinki.

Kiilakoski, Tomi 2005. Koululaitos ja toiveet kehityksestä. Teoksessa T. Kiilakoski & T. Tomperi & M. Vuorikoski. Kenen kasvatusta? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatusta mahdollisuus.

Kohtamäki, Vuokko 2007. Kansainvälinen vertailu yliopistojen taloudellisesta autonomiasta. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä.

Korhonen, Vesa 2007. Individualistista vai kollegiaalista työkuultuuria yliopistoyhteisössä. V. Korhonen (toim.) Teoksessa: Muuttuvat oppimisympäristöt yliopistossa? Tampereen Yliopistopaino 2007.

Meyer, Lukas & Sanklecha, Pranay 2009. Legitimacy, justice and public international law. Three perspectives on the debate. L. Meyer (edit.) Legitimacy, justice and public international law. Cambridge 2009.

Miettinen, Tarmo 2001. Tieteen vapaus. Julkisoikeudellinen tutkimus tieteenharjoittajan itsemääräämisoikeudesta, tieteen itsekontrollista ja yliopiston itsehallinnosta. Kauppakaari Oyj.

Moisio, Olli-Pekka & Kauppinen, Ilkka 2009. Mahdollisuus konkurssiin supistaisi yliopistoverkkoa. Ydin, 2009

Nokkala, Terhi & Bladh, Agneta 2013. Institutional autonomy and academic freedom in the Nordic countries- Similarities and differences. Higher education policy. Online publication.2013

Ketonen, Oiva 1986. Arvovallan politiikkaa: Suomalainen korkeakoulu ja korkeakoulupolitiikka: Näkökulma suomalaiseen kulttuuriin. Porvoo Helsinki Juva: WSOY, 1986.

Kolbe, Laura. 1996. Eliitti, traditio ja murros, Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1960–1990. Keuruu: Otavan painolaitokset.

Kuoppala, Kari. 2008. Yliopisto-organisaatio ympäristönsä ristipaineessa. Teoksessa V. Niiranen & Saarti, Kirjeitä kampukselta. Kuopio: Kuopio university press.

Kyrö, Paula. 1997. Yrittäjyyden muodot ja tehtävä ajan murroksessa. Jyväskylä: Jyväskylä university printing house.

Leiniö, Leena. 2007. Yliopistoyhteisön ulkopuolisten jäsenien merkitys yliopiston toiminnassa. Pro Gradu.

Malmelin, Karoliina 2011. Arvojen markkinat. Oikeuttava arvomaailmat suomalaisten suuryritysten yritys vastuupuheessa. Helsinki 2011.

Manninen, Juha 1990. Yliopistoideat. Teoksessa: Kari Kantasalmi (toim.): Yliopiston ajatusta etsimässä. 242-255.

Masschelein, Jan & Ricken, Nobert. 2003. Do we still need the concept of bildung? Educational Philosophy and Theory, 139–154.

Mehtonen, Lauri 1990. Yliopisto sivistyksen ja valistuksen kenttänä. Teoksessa: K. Kantasalmi 1990. Yliopiston ajatusta etsimässä. Helsinki. Gaudeamus.

Moisio, Olli-Pekka. 2009. Kriittisen pedagogiikan kysymyksiä 3. Tampere: Tampereen Yliopiston kasvatustieteellinen laitos.

Nieminen, Mika (2004). Lähtökohtia yliopistojen kolmannen tehtävän tarkastelulle. Teoksessa: K. Kankaala, E. Kaukonen, P. Kutinlahti, T. Lemola, M. Nieminen, J. Välimaa. Yliopistojen kolmas tehtävä. Edita, Helsinki.

- Nevala, Arto 1983. Joensuun korkeakoulun perustamisvaiheet. Pohjois-Karjalan yliopistoseura.
- Niinikoski, Marja.-Liisa & Lunabba, Johan & Raivio, Tuomas & Lehti, Riikka & Pessala, Piia. 2012. Yliopistolakiuudistuksen vaikutusten arviointi. Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Niiniluoto, Ilkka. 2003. Rehtorin avajaispuhe 10.9.2003:.
- Niiniluoto, Ilkka. 2006. Miten tiede voi tukea kestäväää kehitystä? Teoksessa T. R. Kaivola, Korkeakouluopetus kestäväksi Helsinki: Opetusministeriön julkaisuja 2006:4.
- Niukko, Sanna 2006. Yhteistyötä ilman riskejä? OECD:n rooli Suomen koulutuspolitiikassa. Turun yliopisto.
- Nokkala, Terhi 2007. Constructing the Ideal University - The internationalization of higher education in the competitive knowledge society. Tampere University Press, Tampere 2007.
- Numminen, Kalevi 1987. Yliopistokysymys. Otava.
- Oakeshott, Michael. 2003/1950. The idea of university. Academic questions, 23-30.
- Oliver, Paul 2003. Student`s guide to research ethics. McGrawHill Education.
- OECD 2003. Changing patterns of governance in higher education. OECD 2003.
- OKM 2012. Laadukas, kansainvälinen, profiloitunut ja vaikuttava yliopisto. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:26.
- OKM 2011. Laadukas, kansainvälinen, profiloitunut ja vaikuttava yliopisto. Ehdotus yliopistojen rahoitusmalliksi 2013 alkaen.
- OPM 2005. Yrittäjyys yliopistojen tehtävänä. Helsinki: Opetusministeriö.
- OPM 2007. Yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistaminen.
- Patomäki, Heikki 2005. Yliopisto Oyj.
- Paasio, Kaisu & Nurmi, Piia & Heinonen, Jarna. Yrittäjyys yliopistojen tehtävänä? OPM 2005. Yrittäjyys yliopistojen tehtävänä. Helsinki: Opetusministeriö.
- Pietikäinen, Sari.& Mäntynen, Anne 2009. Kurssi kohti diskurssia. Tallinna: Vastapaino.
- Remes, Liisa 2003. Yrittäjyyskasvatuksen kolme diskurssia.
- Reyes, Antonio 2011. Strategies of legitimization in political discourse: From words to actions. Discourse society, 781–807.
- Rinne, Risto 2005. Globalisaatio, ylikansalliset järjestöt ja kansallisen yliopistopolitiikan taittuminen. Teoksessa S. Häyrinen (toim.) Kulttuurin arviointi ja vaikutusten väylät.

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiön julkaisuja 12/2005. Helsinki: Yliopistopaino.

Rinne, Risto, Jauhiainen, Arto, Simola, Hannu, Lehto, Reetta, Jauhiainen, Annukka & Laiho, Anne 2012. Valta, uusi yliopistopolitiikka ja yliopistotyö Suomessa. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura: kasvatusalan tutkimuksia.

Robson, Colin 1993. Real world research: A resource for social scientists and practitioner researches, Oxford: Blackwell

Saarivirta, Toni 2010. Finnish higher education expansion and regional policy. Higher education quarterly. Volume 64, Issue 4. 353-372. Blackwell Publishing Ltd.

Suoranta, Juha 2008. Aikuiskasvatuksen risteysasemalla. Johdatus aikuiskasvatukseen. Joensuu: Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

Suoranta, Juha 2012. Pikapiirto kasvatustieteellisen tutkimuksen sisäisestä työnjaosta.

Suchmann, Mark 1995. Managing legitimacy: strategic and institutional approaches. Academy of Management Review. 20:3, 571–610.

Syrjäläinen, Eija & Eronen, Ari & Värri, Veli-Matti (toim.) 2007. Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere University Press 2007.

Tirronen, Jarkko 2005. Modernin yliopistokoulutuksen lähtökohdat ja sivistyskäsitys. Kuopio.

Tirronen, Jarkko 2008. Modernin yliopiston käsite. Teoksessa: V. Niiranen; & J. t. Saarti, Kirjeitä kampukselta Kuopio: Kuopio University Press.

Tirronen, Jarkko 2010. Yliopistoa etsimässä Johdatus yliopiston ajatukseen. Kuopio. Joensuun yliopistopaino.

Tomperi, Tuukka (toim.) 2009. Akateeminen kysymys. Yliopistolain kritiikki ja kiista uudesta yliopistosta. Tampere: Vastapaino, 240 s.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi, Helsinki. Tammi, 2002

Törrönen, Jukka 2005. Rajankäyntiä kriittisen diskurssianalyysin ja semioottisen sosiologian välillä. Teoksessa: P. Räsänen, A-H Anttila & H. Melin. (toim.) Tutkimus menetelmien pyönteissä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Uljens, Michael 2007. J.V. Snellmannin ratkaisematon paradoksi. Turku.

Vanttaja, Markku 2008. Yliopiston on palveltava laajempia päämääriä. Tieteessä tapahtuu 3-4, 47-53

Van Leeuwen, Theo 2008. Discourse and practice: New tools for critical discourse analysis. Oxford University Press, Inc.

Van Leeuwen, Theo 2007. Legitimation in discourse and communication. *Discourse and Communication*. 1:1, 91- 112.

Varto, Juha 2005. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Tampere: Kirjayhtymä Oy.

Wolff, Lili-Ann. 2006. Kestävää kehitystä edistävä kasvatus ja sivistys- näköaloja korkeakouluopetuksen kehittämiseen. Teoksessa T. Kaivola; & L. Rohweder, Korkeakouluopetus kestäväksi. Helsinki: Opetusministeriön julkaisuja 2006: 4.

Vähäkangas, Kirsi, Heinonen, Reijo & Länsimies, Esko 2008. Globaali etiikka ja yliopiston tehtävät. Teoksessa V. Niiranen; & J. t. Saarti, Kirjeitä kampukselta (s. 66-77. Kuopio: Kuopio University Press.

Muut lähteet:

Högskolelag (1992:1434)

Lehtonen, Tommi. Yliopiston yhteiskuntavastuu. Haettu 7.4.2013 osoitteesta: http://www.uva.fi/fi/blogs/expert/ajatusyhteys/yliopiston_yhteiskuntavastuu/

Niiniluoto, Ilkka. Yliopistojen yhteiskuntavastuu on maailmanlaajuinen
Haettu 7.4.2013 osoitteesta: <http://www.helsinki.fi/ajankohtaista/uutisarkisto/9-2011/23-12-58-04>

Vuorinen, Juha. Muutoksen kampukset. Haettu 7.4.2013 osoitteesta: <http://www.nba.fi/fi/File/1240/muutoksen-kampukset.pdf>

Wilhelmsson, Thomas. Rehtorin katsaus 2009. Haettu 7.4.2013 osoitteesta: http://www.helsinki.fi/vuosikatsaus2009/rehtorin_katsaus.html

Silvast, Antti 2009. Kriittinen diskurssianalyysi ja sosiosemioottinen lähestymistapa. http://blogs.helsinki.fi/tklehton/files/2009/11/AnttiSilvast_DA_sos_sem_luento.pdf

Tomperi, Tuukka 2012. Onko yliopisto entisensä? Havaintoja ja kysymyksiä yliopistollisen toiminnan muutoksesta. Haettu 16.4.2013 osoitteesta: http://www.kasvatus.net/liitteet/fera/materiaali_edit/24.pdf

SHOK- strategisten huippuosaamisen keskittymät. Haettu 5.3.2013 osoitteesta: <http://www.shok.fi/>

L1997/645, 2004/432, 2009/345. Yliopistolaki

Liitteet

Liite 1

Word	Size	Count	%
kehittyneen	11	1	0,03
kehittämässä	12	1	0,03
kehittämään	11	2	0,06
kehityksen	10	1	0,03
kehitys	7	2	0,06
kehitysavuksi	13	1	0,03
kehitysorganisaatioissa	23	1	0,03
kehityspankeissa	16	1	0,03
kehityspankit	13	1	0,03
kehitysprojekteja	17	1	0,03
kehitystä	9	3	0,09
kehitysyhteistyöohjelmiin	25	1	0,03
kehitysyhteistyöosuudet	23	1	0,03

Innovaattori: Kehitys

Word	Size	Count	%
innovaatioita	13	1	0,03
innovaatiosta	13	1	0,03
innovatiivinen	14	1	0,03
innovatiivista	14	1	0,03
innovatiivisuus	15	2	0,06
innovatiivisuuteen	18	1	0,03

Innovaattori: Innovaatio

Word	Size	Count	%
kansainvälinen	14	3	0,09
kansainvälisen	14	1	0,03
kansainväliset	14	5	0,15
kansainvälisten	15	1	0,03
kansainvälistyminen	19	1	0,03
kansainvälistymiseen	20	1	0,03
kansainvälistymisohjelma	24	1	0,03
kansainvälistymisohjelman	25	1	0,03
kansainvälistä	14	2	0,06
kansainvälisyys	15	1	0,03

Innovaattori: Kansainvälinen

Word	Size	Count	%
kestävä	7	2	0,06
kestävän	8	1	0,03
kestävää	8	2	0,06

Innovaattori: Kestävä

Word	Size	Count	%
tuloksellisuudessa	18	1	0,03
tulokset	8	2	0,06
tuloksia	8	2	0,06
tulospalkitsemisjärjestelmää	28	1	0,03
tulostavoitteiden	17	1	0,03
tulostavoitteita	16	1	0,03

Innovaattori: Tuloksellisuus

Word	Size	Count	%
vaikutta	8	1	0,03
vaikuttaa	9	2	0,06
vaikuttamassa	13	1	0,03
vaikuttaminen	13	1	0,03
vaikuttamiseen	14	2	0,06
vaikuttanut	11	1	0,03
vaikuttaviin	12	1	0,03
vaikuttavuud	12	1	0,03
vaikutus	8	2	0,06
vaikutuskanavat	15	1	0,03
vaikutusmahdollisuudet	22	2	0,06

Innovaattori: Vaikutus

verkostoitua	12	3	0,05
verkostoituminen	16	1	0,01
verkostoituu	12	1	0,01
verkostoituvat	14	1	0,01
verkostomaisessa	16	1	0,01
verkostomaisesti	16	1	0,01
verkostomaista	14	1	0,01
verkostoni	10	1	0,01
verkostosuhde	13	1	0,01
verkottumista	13	1	0,01

Yritysjohtaja: Verkosto

yrittäjäura	11	1	0,01
yrittäny	8	1	0,01
yrittäjien	9	2	0,03
yrittäjistä	11	1	0,01
yrittäjät	9	1	0,01
yrittäjien	10	1	0,01
yrittäjiin	10	1	0,01
yrittäjille	11	2	0,03
yrittäjissä	11	1	0,01
yrittäjistä	11	1	0,01
yrittäjiä	9	2	0,03
yrittäjä	6	2	0,03
yrittäjäjohtaja	14	1	0,01
yrittäjäjohtajien	15	1	0,01
yrittäjäyhteisöä	15	1	0,01
yrittäjäpuolella	14	2	0,03
yrittäjäpuolelle	14	1	0,01
yrittäjäpuoli	11	1	0,01
yrittäjien	9	4	0,07
yrittäjätoiminnan	15	1	0,01
yrittäjätoimintaa	17	1	0,01

Yrittäjäjohtaja: Yrittäjä

partnerisuhteita	19	1	0,00
partner	7	7	0,06
partnerille	11	1	0,00
partnerisuhteen	19	1	0,00
partnerisuhteessa	19	1	0,00

Yrittäjäjohtaja: Partner

Word	Size	Count	%
strategia	10	1	0,01
strategia	9	5	0,09
strategiajohtamisyritys	23	1	0,01
strategian	10	4	0,07
strategiansa	12	1	0,01
strategiassa	12	2	0,03
strategiasta	12	3	0,05
strateginen	11	5	0,09
strategiseksi	13	1	0,01
strategisen	11	3	0,05
strategisia	11	1	0,01
strategisointuminen	18	1	0,01
strategisointunut	16	1	0,01

Yrittäjäjohtaja: Strategia

Word	Size	Count	%
innovaatio	12	1	0,00
innovaatio	10	6	0,05
innovaatiohan	13	1	0,00
innovaatioiden	14	3	0,02
innovaatioita	13	3	0,02
innovaation	11	1	0,00
innovaatiorahoituksen	21	1	0,00
innovaatiosta	13	1	0,00
innovaatiot	11	4	0,03
innovaatiotoiminnassa	21	1	0,00
innovaatiivinen	14	1	0,00
innovaatiivista	14	1	0,00
innovaatiivisten	15	1	0,00
innovaatiivisuus	15	2	0,01
innovaatiivisuuteen	18	1	0,00

Yrittäjäjohtaja: Innovaatio

keskustelua	11	2	0,08
keskusteluissa	14	1	0,04
keskusteluja	12	1	0,04
keskustelun	11	1	0,04
keskustelussa	13	1	0,04
keskusteluun	12	4	0,17

Paikallinen virkamies: Keskustelu

Word	Size	Count	%
poikkitieteellisessä	20	1	0,04
poikkitieteellisyydestä	23	2	0,08
poikkitieteellisyys	19	1	0,04
poikkitieteellisyyttä	21	1	0,04

Paikallinen virkamies: Poikkitieteellisyys

pirkanmaalaisen	15	1	0,04
pirkanmaalaisii	15	1	0,04
paikallisen	11	1	0,04
paikalliset	11	1	0,04
paikallisista	13	1	0,04
tampella	8	1	0,04
tampereella	11	1	0,04
tampereen	9	34	1,45
tamperealaisena	14	1	0,04
tamperealaista	13	1	0,04

Paikallinen virkamies: Paikallisuus

rahaa	5	2	0,08
rahaston	8	1	0,04
rahoittaja	10	2	0,08
rahoittajan	11	1	0,04
rahoituksen	11	3	0,12
rahoitusanomuksia	17	1	0,04
rahoitushakemuksia	18	1	0,04
rahottaa	8	1	0,04
rahoitus	7	1	0,04

Paikallinen virkamies: Raha, rahoitus

Liite 2

Taustakysymykset

1. Kerro työ/koulutushistoriastasi
2. Millaiset asiat vaikuttivat mielestäsi valintaasi yliopiston hallitukseen?
3. Mitä hallituksen jäsenyys sinulle merkitsee?
4. Kuvaile työ/koulutustaustasi vaikutusta hallitustyöskentelyyn?
5. Millaista hyötyä hallituksen jäsenyydestä on ollut urallasi?
6. Millä tavalla koet yliopiston modernisaation ts. viimeisimmät hallinnon ja rahoituksen reformit? (minkä vuoksi yliopiston hallintoa ja rahoitusperustaa on muutettu)

Käsitykset yhteiskunnallisesta vuorovaikutuksesta

7. Millä tavoin määrittelet yliopiston yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen, millä tavoin asemoit itsesi
8. Minkälaisissa tilanteissa yhteiskunnallista vuorovaikutusta on tapahtunut (hallitustyön sisä/ulkopuolella)?
9. Missä asioissa koet edistäneesi yhteiskunnallista vuorovaikutusta?
10. Millaisia asioita yliopiston ja yhteiskunnan suhteissa pidät tärkeänä? (alla esimerkkejä)
11. Minkä asian arvottaisit merkittävimmäksi saavutukseksi hallitusjäsenyytesi aikana?
12. Kuvaile edustamasi ammattialan näkökulmista ”ideaali” yliopistoa ja sen toimintaa suhteessa yliopiston perustehtäviin opetukseen ja tutkimukseen?

Yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen verkostot

13. Millä tavalla omat verkostosi ovat vaikuttaneet yliopiston hallituksen toimintaan (esim. varainhankinta)?
14. Mitkä tahot ovat mielestäsi yliopiston tärkeimmät ulkopuoliset ns. sidosryhmät? (veronmaksajat, yritykset, kansalaisyhteiskunnan toimijat, kolmas sektori) (30.28)
15. Mitä yliopiston sisäisiä tai ulkopuolisia tahoja tulisi mielestäsi ottaa huomioon TaY:n strategisissa painoaloissa? (alla esimerkkejä)

Hallituksen sisäinen dynamiikka

16. Mihin asioihin sinulla on mahdollisuus vaikuttaa hallitustyössä?
17. Mihin asioihin olet ottanut kantaa hallitustyössä?
18. Millaisen taustan omaavia ulkopuolisia jäseniä tulisi mielestäsi vaikuttaa (TaY:n) yliopiston hallituksessa?
19. Millaisia rooliodotuksia olet kohdannut hallitusjäsenyyden aikana? Mikä taho on esittänyt niitä?
20. Mihin hallituksen sisäisiin valiokuntiin kuulut? Millä tavalla arvioit vaikutuksesi niiden toimintaan?

Liite 3

Liite 3

1. Ainakin kansainvälisyys (kokemus) on vaikuttanut siihen, miten mä toimin hallituksessa.
2. Minun mielestä yliopistossa työskentelevien ihmisten, erikoisesti professorien, olisi jo kauan pitänyt toimia yhteiskunnassa paljon aktiivisemmin. Ja niiden olisi paljon enemmän pitänyt kantaa vastuuta tulevan sukupolven kasvattamisesta vaikuttaviin rooleihin ja tehtäviin.
3. Mä en edusta mitään suomalaista yhteiskunnallista organisaatioita tai osa-aluetta.
4. Oma yhteiskunnallinen vuorovaikutusrooli on aika vähäinen, joka johtuu siitä, että mä olen asunut 16 vuotta pois Suomesta ja sinä aikana nämä verkostot on muuttunut aivan täydellisesti. Minulla ei ole semmoisia eläviä kontakteja.
5. Minun mielestä yliopisto ei ole vielä riittävästi ottanut modernia, innovatiivista roolia yhteiskunnassa
6. Ja sitten yksi asia mitä mä pidän tärkeänä; minusta tuntuu, että minulla on ollut merkittävää roolia siinä mielessä, että mä otan tarvittaessa ja toistuvasti esille asioita ja vaadin avointa keskustelua.
7. Minun rooli on ollut erilaiset johtamiseen ja henkilöstöjohtamiseen liittyvien strategioiden laatiminen ja muut perustavanlaatuiset ohjelmat, kuten henkilöstöön, johtamiseen ja kansainvälistymiseen ja tasa-arvoon liittyvät ohjelmat.
8. Tunsin tämän yliopistomaailman ja minulla on tietysti elinkeinoelämänsuhteet. Sitä myös haluttiin sellaisia suhteita ja kyllä mä uskon, että

mä tuollaisen hallitustyöskentelyn ja johtamisen osaankin.

9. ... en mä varmaan olisi lähtenytkään vanhanaikaiseen yliopistohallitukseen, koska se on ollut mun mielestä niin kauhean motivoiva, ihan aidosti ja tuota sellainen tilivirastohallitus, niin en mä siihen olisi lähtenytkään. Mutta tämä uusi yliopistolaki, jossa hallitukselle annettiin strateginen rooli ja strateginen tehtävä, jossa oli ulkopuolisia jäseniä ja sisäisiä jäseniä mukana, niin se oli minulle sillä tavalla, että jotain uutta pysty luomaan, ja se oli minulle se, että minkä takia mä halusin lähteä mukaan rakentamaan tällaista uutta university governanssia, hyvää yliopiston uutta johtamisjärjestelmää.

10. Mä olen aidosti halunnut tuoda sellaista ammattimaista hallitustyöskentelyosaamista, joka on mun mielestä yksi hyvin tärkeä.

11. Sitten tietysti ihan tämmöisiä kontakteja, joka keskeisesti tuli näkyviin vaikkapa varainkeruussa, että rakennettiin pitkälle tavallaan minun oman verkostoni kautta kontaktit niihin yrityksiin, joilta sitten varoja kerättiin. Se on nyt tavallaan yksi hyvin keskeinen ja kyllä varmaan tutkimusprojektejakin on tullut aikailla kontaktien kautta.

12. Ja kyllä mä olen yrittänyt sitten kaikissa organisaatioissa, missä olen ollut mukana, niin viedä yliopiston viestiä, tavallaan kertoa yliopistosta, eli aika monella tavalla.

13. Mä olen tehnyt koko elämäni tätä verkostomaista ajattelua. Mä olen aina ollut mukana monessa verkostomaisessa organisaatiossa, oli sitten yrityspuolella toimiessani, taikka yliopistossa. Mä pyrin katsomaan asioita monesta näkökulmasta; sekä yliopistojen näkökulmasta, yritysten näkökulmasta sekä näitten yhteisestä näkökulmasta, monista tutkimusyksiköistä, niin kuin laajasta kentästä. Mä ajattelen verkostomaisesti asioista.

14. Jollakin tavalla pitää pystyä rakentamaan yliopiston ja sen ulkopuolisen maailman välinen verkostosuhde, myös niiden kohdalla, jotka verkostoituvat vain tutkijatovereittensa kanssa.

15. No niitähän on äärettömän paljon, että mistä nyt aloitettaisiin. No ensinnäkin tietysti ihan puhtaasti, jos mä aloitan nyt vaikka juuri tästä varainkeruusta, joka on tietysti ollut merkittävä tapa viedä Tampereen yliopistoa näitten varainkeruuyritysten ylimmän johdon tietoon; tehdä keskusteluyhteyksiä, vuorovaikutusta ja tapaamisia, monimuotoisia juttuja. Se on ollut minun mielestä erittäin tärkeä osa tässä, tähän vaiheeseen liittyvä. Sitten kaikki ne hallitukset, missä mä olen itse mukana. Otetaan vaikka Ylen hallitus, kun olen sen puheenjohtaja, niin tietyllä tavalla sitä kautta on voinut hyvin kytkeä Tampereen yliopiston mukaan siihen Ylen toimintaan ja katsoa, että mitä osaamista me voitaisiin täältä hankkia tai muodostaa yhteistyöverkostoja. Ja samanlaisia yrityksiä on vaikka kuinka paljon. Ja sitten tietysti, kun mä käyn paljon puhumassa kaikenlaisissa yritysten tilaisuuksissa, niin silloin mä käytän vaikka Tampereen yliopiston slideja ja kalvoja, jolloin sitä kautta yliopisto tulee ihan selkeästi tiedoksi, se identifioituu. Sitten mä ottaisin esille neljäntenä suurena asiana, kun mä johdan tätä Tampereen yliopiston ja Tampereen teknillisen yliopiston yhteisiä Master of Business Administration – ohjelmia, niin siellähän pääsee loistavasti vaikuttamaan suuren joukkoon yritysjohtajiin kertomalla, että mä olen hallituksen puheenjohtaja ja niin poispäin. Näitä on paljon.

16. Uskoisin, että yksi syy miksi minut on valittu tähän hallitukseen, on se, että mä tunnen kohtuullisen hyvin pirkanmaalaisen yritys- ja oppilaitoskentän. Ihan näiden työtehtävien takia. Mä uskon, että mun vahvuuteni ja osaamiseni on siinä paikallisen verkoston tuntemuksessa, valtion hallinnon tuntemuksessa.

17. Totta kai se on ollut mielenkiintoista olla rakentamassa uutta tamperelaista yliopistoa tamperelaisena.

18. Tuon julki joka paikassa, missä se liittyy aiheeseen, että mä olen Tampereen yliopistossa ja, että minkälaisia uudistuksia yliopistomaailmassa halutaan ja voidaan saada aikaiseksi, ja yritän edistää yliopistojen modernin imagon rakentamista niin paljon kuin mahdollista. Mä mielelläni tuon esille yhteistyötä omissa esitelmissä ja luennoissa, kirjoituksissa ja verkostoissa, ammatillisissa verkostoissa, missä mä nyt olen.

19. Tampereen tausta on.. elinkeinoelämässä mitenkään tällainen.. niiden edustaman yhteiskunnallisen arvomaailman mukaista, vaan se on ollut enemmänkin vasemmistolainen ja yhteiskuntakriittinen ja elinkeinoelämään etäisyyttä pitävä.

20. Tämä on ollut tervehdyttävä ja tuonut virkistäviä tuulia suomalaiseen yliopistomaailmaan, joka on aivan liian kauan pysynyt ennallaan. Minun mielestä yksi ongelmallinen syy on ollut siihen, että siellä on vähän niin kuin seisoneet vedet vallinneet, kun esimiestyöhön, johtamiseen ja innovatiivisuuteen tai yliopistomaailman vaikuttamiseen liittyviä suoritusarvointikriteereitä tai valintakriteereitä ei ole asetettu.

21. Mä itse olen kauppakorkeakoulu-tyyppisen koulun tuote sinänsä, että mä olen humboldtilaisen sivistysyliopiston kannattaja ja oikeastaan aika vahvakin kannattaja, enkä näe näissä nyt kauheen suurta ristiriitaa.

23. Mä uskon henkilökohtaisesti, että me joudutaan rakentamaan, niin kuin monet yliopistot ovat jo tehneet. Me joudutaan rakentamaan yhtiöitä, jossa yliopisto on mukana, ja jossa on mukana yrityksiä, joille tutkijoiden ideoita viedään markkinoille. Me joudutaan

tämmöisiä rakentamaan tähän yliopiston rajapintaan, jos me aiotaan olla moderni ja saada innovaatioita menemään eteenpäin.

24. Sehän on juuri sitä, mitä yliopisto tekee, eli se tekee tutkimusta, kehittää tätä kautta koko ajan uusia välineitä ja uusia näkökulmia. Se tekee opetusta, jossa ihmisille nostetaan sitä osaamisen tasoa kaiken kaikkiaan. Mun mielestä yliopisto on ihan ratkaisevassa asemassa, kun puhutaan kansallisen kilpailukyvyyn kehittämisestä, koska se on osaamista, tieto ja tiedolla johtamista.

25. Opetuksen ja tutkimuksen tila ja suunnitelmat on meidän omissa käsissämme. Me tehdään sellaista, mitä me halutaan.

26. Meidän pitää oppia vaan enemmän luomaan ympäristöskenaarioita. Sitä me ollaan tehty liian vähän.

27. Meillä on muutamia hyviä professoreja, jotka ovat olleet yhteiskunnallisessa keskustelussa mukana, mutta niitä on liian vähän, saisi olla enemmän.

28. Yhteiskunnallinen asemointi voisi lähteä siitä, että yliopistojen rooli olisi ongelmanratkaisija, ja asiakaskäyttäjälähtöisyys tulisi siitä, että kun yhteiskunnassa on joku ongelma tai haaste, johon täytyisi löytää ratkaisu, niin tieteen keinoin yritetään hakea uutta näkökulmaa ja uutta ratkaisua. Ja tämä ei tarkoita sitä, että jos se aloite tutkimukseen tulee yliopiston ulkopuolelta, on sitten yksityinen tai julkinen sektori, että se jollain tapaa rajaisi tieteen tekemistä. Ei ollenkaan vaan, se on nimenomaan sen tieteellistä osaamista ja kyvykkyyttä kohdennetaan nimenomaan näiden yhteiskunnallisten ja yritysten ongelmien ratkaisuun.

29. Ja se, jotta tällainen vuorovaikutus saadaan, niin meillä on paljon ongelmia tällä hetkellä sekä julkishallinnossa, yksityisellä sektorilla ja globaalissa kilpailussa. Yliopisto ja yliopiston asiantuntijoiden pitäisi tulla entistä

enemmän tähän keskusteluun mukaan, olla keskustelun avaajia, ja tuoda näkökulmia, provosoida jonkun verran, tuoda esimerkkejä ja sitä kautta aktivoida myös tällaista älyllistä keskustelua. Tämmöistä älyllistä keskustelua ei käydä riittävästä täällä Tampereella eikä myöskään Suomessa ylipäätään, että siihen kaipaamaan kyllä yliopiston osaajia.

30. Ei niin innovatiivisten tutkimus- ja koulutusalojen niitten täytyisi tulla ulos sieltä kuorestaan. Tämäkin on poikkitieteellisyyttä, mutta se, että jos me täällä koulutetaan opettajia niin kuin vanhaan putkeen, niin kuin ennenkin, eikä herätä siihen ongelmaan, mitä yhteiskunnassa on, niin eihän tässä mitään tapahdu.

31. En mä nyt niin voi sanoa, että mä olisin aktiivinen Tampereen yliopiston lähettiläs tuolla maailmalla, mutta kyllähän sitä aina joissain yhteyksissä on tuonut esille.

32. Se mihin Tampereen yliopiston pitäisi välittömästi keskittyä, on public-private-yhteistyö. Se on meidän strategiassa kirjattu, mutta se ei näy vielä missään, ja se on niin akuutti asia, että pitäisi tapahtua jo jotakin ja erityisesti osallistua tällaiseen julkiseen keskusteluun.

33. Tampereen yliopiston strategian niin kuin ne on nyt tehneet tai ollaan tehty, ja siellä on tietyt painopistealueet. Sen jälkeen yliopiston pitää katkoa, että ketkä on kumppanit ja kenen kanssa sitä toteutetaan, ja sitä kautta muodostuu meidän kansainvälistymisohjelma ja kumppanuusohjelma. Ja tämä työ on vielä kesken. Mutta se, että ensin katsottaisi muualle ja sitten sen jälkeen... Mut toki tähän strategiatyöhön, toki siinä on toimintaympäristöanalyysia tehty hyvinkin tarkkaan, mut se, että Tampereen yliopisto tekee strategiansa omista lähtökohdistaan. Totta kai Tampereen yliopiston täytyy benchmarkata muita yliopistoja, miten muut yliopistot ovat organisoineet asioitaan tai tehneet päätöksiä,

niin totta kai se kuuluu. Sehän on oleellinen osa strategista suunnittelua, että tehdään tällainen toimintaympäristöanalyysi ja lainausmerkeissä kilpailija-analyysi, ja sen pohjalta sitten, näiden analyysien pohjalta Tampereen yliopisto tekisi sitten oman strategiansa.

34. Että yksi on tietysti se, että puheenjohtajan tehtävä on muodostaa pitkälle hallituksen agenda, ja tällaista vuosiagenda vuosikelloa, että milloin käsitellään mitään asioita. Ne on ehkä semmoisia asioita, mitä ihmiset ei odottaneet, kun mä tulin tätä tekemään, että mä halusin tehdä tällaisen hyvin systemaattisen tavan työskennellä ja arvioida hallituksen toimintaa.

35. No musta meillä on nyt ainakin ollut hyvä hallitus; ihmiset ovat olleet motivoituneita, mutta tietysti, kun rehellinen täytyy olla, niin näkeehän siellä myös sen, että siellä motivaatiossa alkaa olla jo puutteita, että.. Tai motivaatioväsymystä, että osa saattaa olla turhautuneita siihen, että ei sittenkään voitu tehdä, niin paljon asioita, kuin alussa miettivät.

36. Mä olen tuonut tähän yliopistohallintoon tai hallitukseen modernin johtamiskulttuurin. Mehän tehdään joka vuosi yliopiston systemaattinen itsearviointi, ja hallitushan tekee joka vuosi systemaattisen itsearvioinnin omasta toiminnastaan, ihan mittaamalla, jokainen tekee sen erikseen ja sitten keskustellaan näistä asioista.

37. Ennenhän yliopisto oli sekatarvatalo, jossa kaikille tarjottiin, niin kuin jokaiselle jotakin, riippumatta siitä, oliko meillä resursseja tarjota sitä. Meillä oli tieteellinen laitos, jossa oli yksi vt. professori, yksi vt. lehtori ja yksi vt. assistentti ja me vaan uskottiin, että se oli yliopistotasoinen yksikkö, mikä se ei tietystikään ollut useissa tapauksissa.

38. No kyllähän meillä on aika paljon tietoa siitä, että me pystytään näkemään tulevaisuuden

toimintaympäristön suuria draivereita, mitkä vaikuttavat, sanotaanko vaikka niillä alueilla millä Tampereen yliopisto, niin kuin painopistealueilla toimii, eli meidän suuret tieteenalat ja tutkimusalat. Kyllä me aika paljon tiedetään siitä maailmasta, joka on tuolla 15–20 vuoden päässä, että minkälaisia osaamisvalmiuksia ja toimintamalleja siellä rakentuu tai rakennetaan parhaillaan tulevaisuutta kohti. Meidän pitää oppia vaan enemmän luomaan ympäristöskenaarioita. Sitä me ollaan tehty liian vähän.

39. Hyvä johtaminen on Tampereen yliopiston menestystekijä, jolloin siihen myös panostetaan, sehän sanotaan yliopiston strategiassa. Mutta ei me sitä olla tehty vielä riittävästi ja se näkyy mittaustuloksissakin.

41. Meillä on ihan selvästi tarvetta tehdä johtamisen kehittämistyötä ja tämä tietysti koskee koko yliopistoa, muuta henkilökuntaa ja toisaalta ihan myös opiskelijoita. Kasvattaminen ja kehittäminen uuteen yliopiston toimintamalliin, siinä on osittain onnistuttu ja osittain ei ole onnistuttu.

42. Niin, yleensä isojen asioiden pohdiskelua. Mikä on yliopiston rooli? Mitä tarkoittaa kansainvälistyminen? Mikä on Suomen menestystekijä? Tämän tyyppisiä, todella isoja asioita. Enemmän tällaista yliopistofilosofista ja -ideologista keskustelua yhteiskunnan muuttamisesta.

42. (Tärkein ulkoinen sidosryhmä on) elinkeinoelämä, ja siinä viitaten näihin aikaisempiin vaatimuksiin, mitä mä esitin, että tämä akateeminen, akateemisen tutkimuksen riippumattomuus ja totuudenmukaisuus, niin se täytyy olla elinkeinoelämän kanssa tehtävässä yhteistyössä, täytyy olla lippu korkealla siinä.

43. Globaalisti maailmaa katsova organisaatio, monitieteisesti, dynaamisesti ja älykkäästi toimiva, pysähtyneisyyttä ja vakiintuneita toimintatapoja rohkeasti kyseenalaistava kaikessa

tutkimuksessa ja opetuksessa, kestävää kehitystä edistävä ja sitä julkisesti puolustava. Tämähän on semmoinen juttu, tämä kestävä kehitys, että mikäli se ei ole yliopiston johdon arvomaailman mukainen, niin silloin sitä ei voi edistää. Mutta tämä on asia, jonka takia minä haluan olla mukana siellä ja mä haluan sitä edistää, siksi se on mun mielestä ideaali.

44. Ja sitten yliopistoilla, minun mielestä aivan erityisesti Tampereen Yliopistolla, on moraalinen velvollisuus toimia hyvän johtamisen roolimallina yhteiskunnassa, koska siellä tätä tutkimusta merkittävässä määrin on tehty jo vuosikymmeniä.

45. Yliopiston moraalinen velvollisuus ei ole tehdä tutkimusta itseänsä varten, vaan se on yliopiston strategiassakin, että velvollisuus on rakentaa parempaa maailmaa ja tulevaisuutta sen tiedon varassa, mitä siellä tutkimuksella kootaan ja opetuksella jaetaan.

46. Tällainen yhteiskunnan ja elinkeinoelämän kontaktipinta on Tampereen strategiassakin korostetussa roolissa.